

sebastian e. bartoș
alina s. rusu
coordonatori

psihobiologia sexualității

idei de cercetare

PSIHOBIOLOGIA SEXUALITĂȚII

Paginare & copertă:

Sebastian E. Bartoș

Corectura:

Dana Breazu, Oana Cărpinișan, Ionuț Călin, Alina Covaci, Andreea Dușa,
Lucian Ilieș, Diana Pop, Márk Rácz, Patricia Rolnic, Raluca Tanca, Diana
Török, Cezar Țurcanu, Zsolt Vincze-Faragó

Copyright © 2011 Sinapsis. Toate drepturile rezervate.

SINAPSIS

C.P. 1181, O.P. 1, Cluj-Napoca,

tel.: 0264-423.806, 423.807, 423.813, fax: 0264-423.814

e-mail: contact@sinapsis.ro, www.sinapsis.ro

ISBN 978-606-531-078-0

PSIHOBIOLOGIA SEXUALITĂȚII

Idei de cercetare

Sebastian E. Bartoș și Alina S. Rusu
(coordonatori)

Editura Sinapsis

Cluj-Napoca, 2011

Cuprins

Argument	vii
Prezentarea autorilor	ix
Capitolul 1.	
Introducere	
Căutarea partenerilor sexuali și formarea cuplurilor (<i>Alina S. Rusu</i>)	1
Capitolul 2.	
Atractivitatea vocii	
Diferențe de gen în evaluarea semnalelor vocale (<i>George Pinte</i> a)	33
Capitolul 3.	
Selecția partenerilor de același sex	
Preferințele bărbaților gay din România (<i>Sebastian E. Bartoș</i>)	53
Capitolul 4.	
Strategii de menținere a relațiilor	
O sinteză a studiilor experimentale (<i>Ioana R. Cocia</i>)	81
Capitolul 5.	
Gen și gelozie	
Evoluția atitudinilor față de infidelitate (<i>Giorgiana Toma</i>)	101
Capitolul 6.	
Sexualitate și dizabilitate	
Studii asupra persoanelor cu deficiențe intelectuale (<i>Paula Cuibuș</i>) ...	139
Capitolul 7.	
Miturile despre viol	
O evaluare a perspectivelor teoretice (<i>Andra Felea</i>)	157

Argument

Studiul științific al sexualității nu mai este, sperăm, o noutate pentru numeni. Biologia reproducerii se predă în școli, contracepția și fertilizarea in vitro sunt (relativ) cunoscute și accesibile. Psihologia comportamentului sexual și a atitudinilor față de sexualitate rămâne totuși un domeniu intens mitologizat.

În mass-media, psihobiologia sexualității apare adesea ca un domeniu al simplificării și al speculațiilor. Rezultatele studiilor sunt prezentate ca simple curiozități; explicațiile sunt vagi și neconvingătoare; iar fenomenul însuși al sexualității e încorsetat în dihotomii naive de tip normal-patologic sau masculin-feminin. Pusă într-o asemenea lumină, cercetarea sexualității pare un consum inutil de resurse.

Miza volumului de față este să demonteze această imagine defavorabilă. Autorii încearcă să producă știință bine fundamentată, conștienți de controverse și de propriile limitări. Cititorii sunt deci invitați să parcurgă șapte studii scrise de cercetători tineri, unii dintre ei debutând în acest volum.

Deși capitolele diferă în ceea ce privește subiectele și abordarea lor, se conturează cel puțin trei idei comune. În primul rând, sexualitatea poate fi cunoscută prin numeroase mijloace, care merită explorate. Ce alte metode se pot aplica în afară de interviuri și chestionare? Oare participanții sunt sinceri în ceea ce spun cercetătorilor? Ce probleme de etică apar? În cazul volumului de față, metodele variază de la ancheta pe bază de chestionare (capitolele 3 și 5) la experimentul de laborator (capitolul 2) și de la analiza anunțurilor matrimoniale (capitolele 1 și 3) la sinteza critică a literaturii de specialitate (mai ales în capitolele 4, 6 și 7).

În al doilea rând, sexualitatea e studiată de mai multe discipline, iar diversitatea teoriilor pune probleme. Științele biologice și cele socio-umane

se contrazic oare în privința sexualității? Feminismul și evoluționismul pot conviețui? Se poate face „știință sexuală” după postmodernism? Contribuțiile din acest volum, esențialmente psihologice și evoluționiste, încearcă un dialog matur cu alte perspective asupra sexualității. Autorii se raportează la cognitivism (capitolul 5), la feminism (capitolul 7) și la postmodernism (capitolul 3), fără a ezita să se ancoreze puternic în știința experimentală (capitolul 2).

În al treilea rând, sexualitatea însăși îmbracă forme extrem de variate, iar limitele ei sunt neclare. Putem vorbi de „viață sexuală” la o persoană care doar se masturbează? Este violul o formă de sexualitate sau una de violență? Gelozia își are locul într-o viață sexuală fericită? Studiile prezentate în continuare abordează unele subiecte clasice, care țin de formarea și menținerea cuplurilor heterosexuale (capitolele 1, 2, 4 și 5); dar apar și teme care au intrat în atenția psihobiologiei mai ales în ultimele două decenii, cum ar fi homosexualitatea (capitolul 3), violul (capitolul 7) sau sexualitatea persoanelor cu nevoi speciale (capitolul 6).

Sperăm că acest principiu – diversitatea metodelor, a teoriilor și a temelor – să-i ghideze pe cititori în lecturile viitoare. De asemenea, am dori ca interogațiile noastre să fie o sursă de inspirație în activitatea profesională și de cercetare și, de ce nu, în meditațiile asupra propriei sexualități.

Coordonatorii

Prezentarea autorilor

Autorii volumului de față sunt cu toții licențiați ai Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, având relații de colegialitate și colaborare științifică.

Sebastian E. Bartoș este licențiat în Psihologie (2008) și master în Psihologie clinică, consiliere psihologică și psihoterapie (2010). A publicat mai multe articole și capitole de carte despre homosexualitate și despre sexualitate și Internet. În prezent, este cercetător independent.

Ioana Cocia este licențiată Psihologie (2008) și master în Psihologie clinică, consiliere psihologică și psihoterapie (2010). În prezent, este doctorandă în Psihologie, sub coordonarea prof. „Aaron T. Beck” univ. dr. Daniel David.

Paula Cuibuș este licențiată în Psihologie (2009). În prezent, lucrează psiholog la Centrul de Zi „Fluturi Albi” din Zalău, pentru tineri cu deficiențe neurologice. De asemenea, este masterandă în Consiliere genetică.

Andra Felea a obținut licența în Psihologie în 2009. A luat parte la activități nonprofit în domeniul drepturilor femeii. În prezent, este masterandă în Psihologie clinică, consiliere psihologică și psihoterapie.

George Pinte a obținut licența în Psihologie în 2009. În prezent, este masterand în Consiliere genetică și în Psihologie clinică, consiliere psihologică și psihoterapie. De asemenea, urmează programul de formare al Asociației de Psihoterapie Pozitivă (Cluj-Napoca).

Giorgiana Toma este licențiată Psihologie (2008) și master în Resurse umane și sănătate ocupațională (2010). A contribuit și la alte volume de specialitate. În prezent, lucrează în mediul privat, în domeniul recrutării și selecției de personal.

Alina S. Rusu este doctor în Științele naturii (Universitatea din Zurich, 2004), cu o teză despre comportamentul animal. A publicat numeroase lucrări despre sexualitate, terapie asistată de animale, comunicare la animale. Din 2005 activează în cadrul Facultății de Psihologie și Științe ale Educației (Universitatea Babeș-Bolyai), fiind coordonatorul științific al tuturor studiilor prezentate în acest volum. În prezent, este conferențiar la aceeași facultate, unde predă Psihologie animală, Psihologie evoluționistă și Psihobiologia sexualității. (Ultimele două discipline sunt oferite studenților în premieră națională.)

Capitolul 1

INTRODUCERE

Căutarea partenerilor sexuali și formarea cuplurilor

Alina S. Rusu

La indivizii umani, la fel ca și la indivizii altor specii de animale, se întâlnește unul dintre cele mai comune tipuri de reproducere: reproducerea sexuată biparentală. Aceasta este definită ca fiind procesul prin care doi indivizi (cei doi părinți) aduc o contribuție egală la bagajul genetic al unui descendent. Astfel, descendenții rezultați din reproducerea sexuată vor avea jumătate din gene moștenite de la mamă și jumătate din gene moștenite de la tată. Care sunt avantajele adaptative ale apariției celor două sexe și care este contextul evolutiv al reproducerii sexuate? Una dintre explicațiile aduse comunalității reproducerii sexuate vizează potențialele beneficii pe care această formă de reproducere le poate aduce la nivel de interacțiune optimă a indivizilor cu mediul lor de viață. Un astfel de beneficiu ar fi îmbogățirea diversității genetice prin procesele de recombinare și schimb de material genetic care au loc în timpul formării și diviziunii celulei-ou (zigot). Atâta vreme cât variabilitatea necesară evoluției unei populații sau a unei specii depinde mai degrabă de combinațiile noi ale variantelor genelor existente (alele) decât de mutațiile noi, o populație sau specie cu reproducere sexuată va fi pregătită să reacționeze optim la presiunile de selecție exercitate de factorii de mediu.

Dimorfismul sexual

La cele mai multe specii de animale, inclusiv la specia umană, există un dimorfism sexual, deci o serie de caractere morfologice, comportamentale și psihologice care diferențiază cele două sexe. Din perspectivă evoluționistă, există trei explicații potențiale ale evoluției dimorfismului sexual (pentru detalii, a se vedea David, Benga și Rusu, 2007): (1) diferențele între cele două sexe pot fi un rezultat al selecției naturale diferențiale pentru masculi și pentru femele. De exemplu, la anumite specii de mamifere, femelele sunt mai mari decât masculii și există corelații pozitive între mărimea corpului și succesul reproductiv pentru femele, dar nu și pentru masculi; (2) competiția intraspecifică pentru resurse (hrană, spațiu) ar fi putut avea ca și rezultat diferențierea sexelor. De exemplu, unele specii de păsări manifestă un dimorfism sexual la nivelul formei și mărimii ciocului, indicând optimizări pentru diferite moduri de hrănire. Totuși, în majoritatea cazurilor, caracterele morfologice și comportamentale care diferențiază cele două sexe nu sunt relaționate cu diferențe la nivel de utilizare a nișelor ecologice. (3) dimorfismul sexual este cel mai probabil rezultatul acțiunii selecției sexuale. La cele mai multe specii de animale, unul dintre sexe (femela) investește mult mai mult decât celălalt sex în producerea gametilor și de cele mai multe ori, în asigurarea resurselor necesare creșterii puilor. Astfel, gametul feminin, ovulul, va asigura de la bun început material energetic necesar dezvoltării embrionilor, pe când spermatozoizii nu vor contribui decât cu materialul genetic la formarea zigotului. Un mascul poate să fertilizeze de mii de ori mai multe ovule decât poate produce o femelă de-a lungul vieții sale.

Această diferență între abilitățile de fertilizare se presupune că a dus la apariția unor conflicte de interese evolutive în ceea ce privește strategiile de reproducere (de căutare, găsire și împerechere cu un partener) între cele două sexe. Conform teoriei investiției parentale (parental investment theory ; Trivers, 1972), masculii vor tinde să investească în fertilizarea a cât mai multor femele și să utilizeze atribute ce indică fertilitatea (tinerețe, vigoare) în căutarea partenerei, pe când femelele vor investi mai mult în dezvoltarea puilor lor și vor căuta parteneri capabili să le asigure resurse necesare supraviețuirii descendenților lor. Pentru că fiecare sex încearcă să își maximizeze pe cât posibil fitnessul (conceptul de fitness se referă aici la potențialul biologic adaptativ

al unui individ, adică abilitățile acestuia de a-și transmite genele la generațiile următoare prin participare directă la reproducere; Hamilton, 1974), în funcție de abilitățile lor de fertilizare și producere a gameților, cele două sexe vor avea praguri diferite ale fitnessului optim. Pentru că femelele produc un număr mult mai mic de gameți decât masculii, acestea reprezintă o resursă rară, prețioasă, pentru care masculii vor intra în competiție. Sexul care investește cel mai puțin în descendenți nu va fi foarte discriminativ în alegerea partenerilor, ci va conta doar găsirea a cât mai mulți parteneri, indiferent de calitatea acestora. Sexul care investește cel mai mult în descendenți, însă, va tinde să dezvolte mecanisme de alegere a partenerilor, astfel încât să se asigure împerecherea doar cu parteneri de calitate. Astfel, o femelă care se împerechează cu un mascul dominant, va avea atât avantaje legate de fitness pe termen lung, cum ar fi calitatea genelor partenerului, cât și avantaje pe termen scurt, cum ar fi accesul la resursele controlate de masculul dominant (hrană, apă și siguranță în fața pericolelor).

Selecția sexuală

Charles Darwin (1859) a introdus termenul de selecție sexuală pentru a descrie procesul de selecție ce apare pentru anumite caracteristici care asigură un succes reproductiv mai mare indivizilor de un anumit sex ce posedă aceste caracteristici, față de indivizii de același sex ce nu posedă aceste caracteristici. Selecția sexuală constă în două procese distincte. Primul proces este selecția intrasexuală, care rezultă din competiția în interiorul aceleiași specii a unui sex (de obicei, masculin) pentru accesul la celălalt sex (feminin). Selecția sexuală acționează asupra acelor caractere care influențează abilitățile competitive ale masculilor în lupta cu alți masculi. Al doilea proces este selecția intersexuală (sau selecția epigamică), care acționează asupra acelor caractere ale masculilor care sunt „alese” de către femele. Coarnele cerbilor sunt considerate a fi un rezultat al selecției intersexuale, deci al alegerii executate în timp de către femele. Mărimea coarnelor corelează pozitiv cu mărimea corpului și cu starea de sănătate a masculului, deci coarnele sunt un indicator bun al calității genetice a unui potențial partener. Intensitatea selecției sexuale depinde de gradul de competiție dintre masculi, care la rândul său

depinde de doi factori: (1) gradul de diferență privind investiția parentală în descendenți a celor două sexe; (2) raportul între numărul de femele și masculi dintr-o populație care se reproduc la un moment dat (așa-numitul raport al sexelor operațional). În cazurile în care investiția parentală este egală la cele două sexe, cum ar fi unele specii de păsări monogame, unde ambii părinți investesc egal în creșterea puilor, selecția sexuală va fi mai puțin intensă decât la speciile la care sexele diferă la nivelul investiției parentale (de exemplu, specii de păsări unde doar femelele se ocupă de pui; datorită costurilor mari implicate de creșterea puilor, femelele vor avea grijă să aleagă parteneri cu înalte calități fizice, nepermițându-și compromisuri în alegerea partenerului sexual). Este ușor de dedus că acele caractere care cresc abilitatea de luptă a masculilor și succesul lor în competiția mascul-mascul vor fi favorizate de selecția intrasexuală. Care este însă mecanismul pentru selecția intersexuală a unor caracteristici relativ bizare, cum ar fi penele excesiv de ornamentale ale păsărilor (de exemplu, coada păunului), sau coarnele uriașe ale cerbilor?

Ronald Fisher (1930) emite teoria selecției sexuale din inerție (runaway sexual selection): dacă anumite femele preferă un caracter ce apare la un anumit tip de mascul, iar fiii acestor femele vor manifesta acest caracter, atunci alte femele ar trebui să aleagă acest caracter, pentru că ele vor avea fii care vor avea o probabilitate mare de a fi atractivi pentru femele. Acest argument pare să fie unul circular, dar ideea din spatele său este următoarea: o dată ce un caracter a fost preferat și transmis mai departe de către femele prin reproducerea lor cu purtatorii acelui caracter, există șanse mari ca acesta să fie preferat și de alte femele, generație după generație. După părerea lui Fisher (1930), sistemul va merge înainte din inerție, până când va fi eventual oprit de selecția naturală. De exemplu, coloritul strălucitor al penajului masculilor de păsări a evoluat probabil ca o consecință a alegerii făcute de femele, dar s-a ajuns la un moment dat la un optim al evoluției strălucirii penajului, astfel încât masculii care au devenit prea ușor observabili de prădători din cauza penajului lor au fost eliminați de la reproducere. Altfel spus, un caracter care aduce dezavantaje foarte mari masculilor, va fi eliminat de către selecția naturală, oricât de mult ar fi acesta ales de către femele.

Hamilton și Zuk (1982) au sugerat că acele caractere care sunt cel mai frecvent preferate de femele, cum ar fi coada păunului, sau colorația strălu-

citoare a penajului, ar putea funcționa ca și semnale conținând informație despre condiția corpului masculilor ce manifestă aceste caractere. Hamilton și Zuk argumentează că paraziții sau bolile duc la o slabă calitate a penajului, deci femelele care aleg un penaj strălucitor și elaborat, au șanse foarte mari de a alege cei mai sănătoși masculi. Altfel spus, aceste caractere sunt semnale oneste ale calității purtătorului. Ideea onestității semnalelor sexuale este susținută și de principiul handicapului (Zahavi, 1975). Zahavi (1975) a sugerat că unele caractere exagerate, cum este coada păunului sau coada păsării liră, au evoluat pentru că sunt un handicap și doar masculii cei mai buni pot să supraviețuiască în ciuda exprimării acestor handicapuri, care în mod normal îi fac mult mai vizibili (deci mai vulnerabili) pentru prădători.

Sistemele de împerechere

În general, sistemele de împerechere se definesc în funcție de cât durează un cuplu și în funcție de numărul de parteneri sexuali obținuți de fiecare sex. Cel mai adesea, promiscuitatea se referă la un număr nedefinit de parteneri pe care fiecare individ dintr-un anumit sex îi poate obține de-a lungul vieții, sau de-a lungul unei perioade de reproducere. În etologie și psihologia evoluționistă, cele mai des utilizate definiții ale sistemelor de împerechere sunt: 1. monogamia reprezintă împerecherea dintre un singur mascul și o singură femelă pe parcursul unei sau a mai multor perioade de reproducere; 2. poliginia se referă la împerecherile simultane între un mascul și două sau mai multe femele, cum ar fi sistemul de tip harem 3. poliandria reprezintă împerecherile simultane între o singură femelă și mai mulți masculi. În cele mai multe lucrări de specialitate, poliginia și poliandria sunt subcategorii ale sistemului de împerechere de tip poligam (împerecherea unui individ cu mai mulți parteneri).

Împerecherile în afara cuplului (extra pair copulations, EPC) sunt împerecheri între indivizi dintre care unul sau ambii parteneri sunt deja implicați într-un cuplu reproductiv (la animale), sau într-o relație romantică stabilă (la specia umană). Sistemele de împerechere pot să varieze în interiorul unei specii în funcție de factorii de mediu ecologic și social, cum ar fi: distribuția spațială a unui sex, accesul la resursele de hrană, intensitatea factorilor selectivi de tip pradă-prădător, tipul de organizare socială etc.

Monogamia. Monogamia tinde să apară în cazurile în care femelele sunt uniform distribuite în spațiu, sau dacă intră deodată în stare de receptivitate sexuală (de exemplu, sincronismul ovarian întâlnit în grupurile de femele ale unor specii de animale, inclusiv la om). Monogamia poate să apară și atunci când într-o specie, atât masculii cât și femelele manifestă comportamente de creștere și îngrijire a puilor (comportament patern și matern). Monogamia are o probabilitate mai crescută de a se manifesta într-o populație atunci când femelele au mai multe avantaje dintr-o relație monogamă decât dintr-o relație poligamă (Alcock, 2001). În aceste cazuri, femelele vor controla opțiunile reproductive ale masculilor din acea populație. Atunci când femelele au o distribuție relativ uniformă în spațiu, așa cum este cazul focilor arctice care formează colonii de reproducere pe ghețari, ar fi extrem de dificil pentru masculi să ajungă la femelele altor colonii, care se găsesc la distanțe uriașe unele de altele.

Monogamia apare rar la mamifere, dar reprezintă sistemul de împerechere cel mai comun la păsări. La specia umană, se vorbește adesea despre existența unui sistem de împerechere hibrid între promiscuitate și monogamie (n.a. cel mai adesea, monogamia se consideră la specia umană ca fiind un rezultat al evoluției culturale). Sistemul de împerechere uman aduce cel mai mult cu o monogamie serială. Din punct de vedere evoluționist, monogamia devine avantajoasă dacă succesul reproductiv (fitnessul) celor două sexe este îmbunătățit semnificativ de cooperarea între cei doi părinți la creșterea puilor. Așa se întâmplă la majoritatea speciilor de păsări, dar nu și la cele mai multe specii de mamifere. O explicație plauzibilă a acestui fenomen este că masculii de mamifere nu au capacitatea de a-și hrăni puii cu lapte, așa cum fac femelele (Diamond, 1997). Deci, spre deosebire de masculi, femelele investesc mai mult în creșterea puilor. În plus, cele mai multe mamifere se hrănesc cu itemi de hrană cu conținut energetic mai scăzut decât hrana păsărilor, deci ar fi foarte dificil pentru masculii celor mai multe specii de mamifere să asigure hrana puilor, așa cum fac masculii de păsări. Diferența generală între mamifere și păsări este că masculii mamiferelor se concentrează pe strategiile sexuale de împerechere, iar masculii păsărilor se concentrează pe strategii orientate pe creșterea progeniturii.

Poliginia. Există o serie de investigații privind influența factorilor de mediu asupra stabilirii unui anumit sistem de împerechere. Emlen și Oring (1977) descriu pentru prima oară așa-numita poliginie cu apărare de resurse (resource defense polygyny), sau poliginia teritorială, în care masculii au acces la femele prin controlul pe care aceștia îl dețin asupra unor resurse vitale necesare femelelor pentru supraviețuire și creșterea puilor. Sisteme de tip poliginie cu apărare de resurse duc la o presiune selectivă intrasexuală intensă asupra masculilor. Dacă femelele își selectează locurile de împerechere pe baza calității habitatului mai degrabă decât pe baza caracteristicilor masculilor, selecția intersexuală nu va fi semnificativă asupra caracterelor sexuale ale acestora, dar va exista o puternică selecție intrasexuală a acelor caractere ce asigură succesul competitiv al masculilor în luptele mascul-mascul.

La speciile cu poliginie de tip harem, masculii câștigă acces la femele prin directă lor apărare împotriva rivalilor. Un astfel de sistem de împerechere este facilitat de tendința femelelor de a fi gregare (grupate în spațiu). De exemplu, cerbii vor începe competiția pentru formarea haremelor în locurile de hrănire bune, în care ciutele tind să formeze grupuri de păscut. La unele specii de ungulate, dar și la unele specii de primate, unde masculii nu apără fiecare un harem, un rang ierarhic superior al masculului va reprezenta o pistă sigură spre femelele singure care devin receptive sexual (intră în estrus). Variația succesului reproductiv al masculilor în astfel de cazuri va depinde mult de gradul de sincronism al receptivității sexuale a femelelor. Astfel, cu cât vor fi mai multe femele care intră deodată în stare de estrus, cu atât vor crește șansele masculilor subordonați de a avea acces la femelele receptive sexual.

Un alt tip de poliginie este poliginia de tip lek, în care masculii apără mici teritorii în interiorul unui spațiu comun de manifestare a comportamentului de curtare, spațiu denumit lek (de exemplu, fazanii, păsările paradisului, unele specii de ungulate etc.). La speciile cu manifestări în lek-uri, femelele sunt mult prea dispersate în spațiu pentru a putea fi păzite de către masculi în teritoriile lor. La aceste specii, femelele și puii lor utilizează resurse care nu sunt apărate de către masculi. În perioadele de reproducere, femelele vin de la distanțe mari la marginea lek-ului, de unde își aleg partenerii pe baza manifestărilor fenotipice (morfologice și comportamentale) ale acestora. Cele mai multe specii care se manifestă în lek-uri trăiesc în spații deschise, întinse,

deci în aceste condiții, vigilența față de potențialii prădători poate fi un factor important în formarea grupurilor de masculi în centrul ariei de distribuție a unei populații. La speciile cu poliginie de tip lek, apare fenomenul numit paradoxul lek-ului (*the lek paradox*). Se știe foarte bine că minima contribuție a masculilor la o nouă generație este materialul genetic. Astfel, la speciile cu manifestare în lek-uri, unde femelele îi aleg doar pe cei mai buni masculi, ne putem aștepta ca după câteva generații, toți masculii unei populații să fie numai descendenții masculilor de succes, deci să fie aproximativ egali în ceea ce privește calitatea genelor lor. Cu toate acestea, selectivitatea femelelor continuă să fie menținută în evoluție. De ce continuă femelele să execute presiuni selective asupra masculilor? Explicația cea mai acceptată pentru acest paradox este că, chiar dacă variabilitatea genetică a descendenților masculi scade de-a lungul generațiilor, un anumit grad de variabilitate va fi prezent în continuu datorită recombinării materialului genetic și mutațiilor noi, deci variante noi de masculi, dintre care unii „mai buni” decât cei existenți, vor continua să apară. În plus, unele din aceste variante, datorită variabilității lor genetice, vor fi probabil mai rezistenți la paraziți, deci mai de succes în lupta pentru supraviețuire. În concluzie, femelele continuă să își aleagă partenerii, având în vedere că și cea mai mică diferență genotipică între masculi poate influența fitnessul descendenților lor.

Poliandria. Poliandria se întâlnește destul de rar la animale și a fost cel mai studiată la păsările limnocolle, care se hrănesc și cuibăresc în habitate umede, pe malurile apelor. La unele dintre păsările limnocolle, femelele nu se implică deloc în creșterea puilor, nici măcar la incubarea ouălor. Acest fenomen este denumit inversarea rolurilor sexuale (sex role reversal). În aceste cazuri, incubarea ouălor și creșterea puilor sunt în sarcina masculilor. Inversarea rolurilor sexuale este avantajoasă pentru mascul numai dacă, pe viitor, condiția reproductivă a femelei (abilitatea de a produce ouă) are o importanță directă pentru el. De exemplu, dacă rata de pierdere a ouălor este mare, iar femela poate să înlocuiască ouăle pierdute mult mai rapid decât nu este implicată în incubare și creșterea puilor, atunci preluarea rolului de creștere a puilor de către mascul va fi avantajoasă pentru ambele sexe. Comportamentul paternal poate să reprezinte la unele specii o prerechizită a evoluției polian-driei. În măsura în care o femelă poate să producă mai multe ouă decât poate

să incubeze un singur mascul, masculii pot deveni o resursă rară, pentru care femelele vor intra în competiție.

La specia umană, poliandria se întâlnește foarte rar, așa cum este cazul populației din Tibet (Goldstein, 1971). Fiii moștenesc averea familiei (pământ, vite), iar aceste resurse nu se divid între moștenitori, ci se transmit ca un bun întreg de la o generație la alta. Descendenții bărbați ai unui individ vor forma un grup, iar acest grup se va căsători cu o femeie neînrudită cu ei. După căsătorie, bărbații grupului vor coopera pentru menținerea averii moștenite. Încetățenirea acestui sistem de împerechere în Tibet a dus la creșterea masivă a numărului de femei necăsătorite. Unele dintre aceste femei pot avea copii, dar succesul lor reproductiv este mult mai mic (aproximativ o treime) din succesul femeilor căsătorite. Motivul stabilizării acestui sistem de împerechere în Tibet este nevoia de control al resurselor. Pentru că există un număr mic de arii unde agricultura este posibilă, iar cele mai multe dintre aceste arii au deja deținători, s-a redus foarte mult fertilitatea femeilor singure, care sunt mult mai multe decât numărul grupurilor de bărbați disponibili. Acest lucru a determinat o stagnare a mărimii populației tibetane în ultimele decade.

În concluzie, tendința indivizilor unei populații spre un anumit sistem de împerechere poate fi afectată de o serie de factori, cum ar fi: distribuția spațială a femelelor, gradul de sincronism al receptivității lor sexuale, prezența comportamentelor de grijă paternală și maternală și disponibilitatea resurselor de hrană și teritoriale. Prezența comportamentului paternal este un preambul important al evoluției poliandriei. Gradul de poligamie depinde foarte mult și de raportul operațional al sexelor (numărul de masculi activi reproductiv : numărul de femele active reproductiv).

Selecția sexuală (intrasexuală și intersexuală) și strategiile de reproducere la oameni

Așa cum s-a specificat mai sus, reproducerea sexuată este în general definită ca un proces prin care doi indivizi donează material genetic pentru a produce descendenți care vor fi diferiți genetic față de ambii părinți. După cum argumentează Alcock (2001), variația inter-individuală care rezultă în urma procesului de reproducere sexuată este considerată ca fiind materialul primar

al evoluției prin selecție naturală, pornind de la presupunerea că anumiți indivizi sunt capabili să se adapteze mai bine la mediul lor socio-ecologic decât alții. Variațiile la nivel de adaptabilitate se reflectă în variații la nivel de fitness individual. Având în vedere că descendenții reprezintă principalii vectori ai fitnessului parental, interesele cele mai puternice la nivel de fitness ale indivizilor reproducători ar trebui să fie în direcția producerii descendenților cu cele mai bune abilități de adaptare la condițiile de mediu existente. În acest sens, indivizii ar trebui să își aleagă potențialii parteneri în direcția îndeplinirii intereselor menționate mai sus. Este general recunoscut faptul că indivizii din toate speciile cu reproducere sexuată, inclusiv specia umană, selectează partenerii sexuali care semnalizează calitățile relaționate cu fitnessul, fie în manieră directă, prin expunerea unor trăsături morfologice, comportamentale sau psihologice, fie în manieră indirectă, prin posesia unor resurse, cum ar fi: teritoriu, hrană, statut socio-economic etc.

În aproape toate culturile umane, relațiile de lungă durată (care sunt de obicei oficializate ca și căsătorii; long-term bonds) se dezvoltă ca urmare a unor decizii de alegere a partenerilor sexuali (mate-choice decisions) luate fie de către partenerii implicați în relație, fie de către rudele acestora (Buston & Emlen, 2003). Pornind de la asumția că exista variație în termeni de succes reproductiv al căsătoriilor, putem considera că selecția naturală ar trebui să favorizeze acele reguli de decizie care guvernează formarea cuplurilor cu cel mai mare succes reproductiv (Buston & Emlen, 2003).

În ultimele două decenii, mecanismele de alegere a partenerilor sexuali la specia umană au fost în topul investigațiilor din domeniul psihologiei evoluționiste și psihologiei în general. Cu toate acestea, nu există un consens general între cercetători în ceea ce privește tipurile de strategii de reproducere caracteristice speciei umane (Schmitt, 2005). În psihologia evoluționistă și etologia umană, cele mai comune ipoteze privind strategiile de reproducere la oameni sunt: (1) ipoteza monogamiei (the monogamy hypothesis), în care se consideră că formarea cuplurilor la specia umană are la bază relațiile cu un singur partener pe toata durata vieții (Hazan & Zeifman, 1999); (2) ipoteza relațiilor poligine (the polygynous relationship hypothesis; Symons, 1979), în care se consideră că bărbații sunt presetati pentru a avea mai mult de o parteneră în același timp; (3) ipoteza repertoriului sexual pluralist (the

pluralistic mating repertoire hypothesis; Belsky, Steinberg & Draper, 1991), în care se consideră că strategiile sexuale umane reprezintă un amestec de monogamii seriale și relații poligine; (4) ipoteza strategiilor specifice, în care se consideră că fiecare sex își ajustează continuu strategia de găsim a partenerilor sexuali în funcție de presiunile mediului (Buss & Schmitt, 1993).

Ca o tentativă de reconciliere a dezbatărilor privind strategiile sexuale umane din perspectivă evoluționistă, punctul de vedere cel mai acceptat în comunitatea științifică actuală este că oamenii au dezvoltat mai mult de o singură strategie în timpul evoluției lor ca specie (Schmitt, 2005). Teoria care fundamentează toate ipotezele menționate mai sus este teoria investiției parentale (the parental investment theory; Trivers, 1972), în care, așa cum s-a amintit mai sus, se consideră că proporția relativă a investiției în creșterea descendenților diferă între masculi și femele. Această asimetrie privind investiția parentală a fiecărui sex este susținută de faptul că o femeie are nevoie de mai puține evenimente reproductive pentru fertilizarea ovulelor pe care le poate produce într-o viață, pe când un mascul are potențialul de a fertiliza un număr mult mai mare de ovule decât cel pe care îl poate produce o femeie. Trivers (1972) argumentează că, datorită acestei diferențe, succesul reproductiv al femelelor tinde să fie limitat de accesul la resursele necesare pentru întreținerea fiecărui ovul fecundat, în timp ce succesul reproductiv al masculilor tinde să fie limitat de accesul acestora la femele. Dacă se iau în considerare aceste conflicte de interese între sexe, se poate face asumția că strategiile de căutare și alegere a partenerilor sexuali vor fi diferite între cele două sexe în acord cu diferențele dintre interese ale acestora.

În aproape toate culturile umane, este general recunoscut faptul că bărbații investesc mai puțin în descendenții lor decât femeile (Symons, 1979; Quinn, 1977; Low, 1989). La fel ca și în cazul femelelor din alte specii cu reproducere sexuată, femeile trebuie să susțină costurile asociate fertilizării interne, formării placentei, gestației, lactației și îngrijirii puilor până la vârsta înțărării acestora – aceasta vârstă este în cazul speciei umane în jurul vârstei de patru ani de la naștere (Schmitt, 2005; Kelly, 1995).

Există numeroase studii care arată că femeile, spre deosebire de bărbați, exprimă o preferință mai puternică față de atributele referitoare la resursele necesare supraviețuirii și succesului dezvoltării descendenților rezultați din

ovulele fertilizate. Studiile anterioare indică faptul că atributele asociate cu resursele pe care femeile le caută în general, sunt: stare financiară, statut social, dorința de a avea copii și de a întemeia o familie (Bereczkei et al., 1997; Buss, 1985; Buss, 1989; Buss et al., 1992; Buss, 1994; Waynforth & Dunbar, 1995). Având în vedere că toate aceste atribute corelează cu vârsta înaintată la bărbați (de exemplu, bărbații mai în vârstă au un acces mai mare la resursele necesare asigurării creșterii copiilor unei femei; Buss, 1989; Boone, 1986), femeile vor căuta în general bărbați mai în vârstă. Într-o manieră similară cu masculii altor specii, bărbații își selectează în general partenerii pe baza unor trăsături care corelează cu fecunditatea, cum ar fi: tinerețea, simetria facială, atractivitatea fizică etc. (Gwynne, 1981; Buss, 1989; Kenrick & Keefe, 1992; Pawlowski & Dunbar, 1999).

Așa cum a indicat Trivers (1972), gameții masculini (spermatozoizii) sunt în general mai „ieftini” în termeni de investiție energetică decât gameții femini (ovulele), deci interesele legate de potențialul biologic adaptativ (fitness) ale masculilor vor fi atinse la maxim atunci când aceștia se vor împerechea cu femeile care le vor propaga la maxim genele în generațiile următoare de descendenți.

Comunicarea în procesul de formare a cuplurilor

Modul în care fiecare sex își exprimă abilitățile de alegere (choosiness) în procesul de reproducere variază puternic în regnul animal și în rândul culturilor umane (Schmitt, 2005). Per ansamblu, psihologii evoluționiști consideră alegerea partenerilor sexuali ca fiind un proces de negociere între parteneri. La animale, având în vedere că este greu de evaluat care sunt obiectivele unui individ aflat în procesul de căutare a unui partener sexual, analiza procesului de negociere între cei doi indivizi nu se poate face pe parcursul derulării acestuia, ci doar la final (post-factum), pe baza rezultatelor procesului de alegere a partenerilor și formarea cuplului (Pawlowski & Dunbar, 1999). Problemele legate de evaluarea obiectivelor de căutare a unui potențial partener sexual se diminuează în cazul speciei umane. Astfel, indivizii speciei umane se angajează adesea în forme de căutare a partenerilor sexuali în care

explicitiază ceea ce au de oferit unui partener și ceea ce căuta la un potențial partener (Pawlowski 2000; Pawloski & Dunbar, 1999).

Piața anunțurilor matrimoniale

Una dintre cele mai comune forme de comunicare între indivizii umani în care are loc o astfel de comunicare precisă a criteriilor de descriere și căutare a partenerilor este piața anunțurilor personale matrimoniale online sau în mass-media scrisă (Pawloski & Dunbar, 2001). Un anunț matrimonial este alcătuit dintr-o listă de atribute auto-descriptive (cuvinte prin care se descriu trăsăturile celui care plasează anunțul) și o listă de atribute care descriu trăsăturile căutate la un potențial partener (Pawlowski & Dunbar, 1999). Studiile anterioare ale piețelor matrimoniale din diferite țări indică o corelație semnificativă între tiparele de alegere a partenerilor sexuali reflectate în piață de anunțuri matrimoniale și patternurile care emerg pe baza analizei tradiționale a preferințelor exprimate în chestionare. În plus, studiile evoluționale ale anunțurilor matrimoniale pot scoate în evidență diferențe între populațiile studiate, lucru care poate indica adaptări specifice la condiții specifice de mediu (temporale, ecologice, culturale, economice, sociale).

De ce studiul strategiilor de formare a cuplurilor în România?

Având în vedere schimbările continue la nivel social și economic caracteristice perioadei de după revoluția din 1989 (de exemplu: diminuarea restricțiilor de circulație între diferitele țări europene), este de așteptat ca aceste schimbări să se reflecte și în procesele de formare a cuplurilor în România. Datele demografice relativ recente din România (a se vedea Demographic Year Book 2003, European Council, <http://www.coe.int/>) indică faptul că numărul de căsătorii tinde să scadă după anul 1989. Cu toate acestea, așa cum raportează Consiliul European, în 2003, România avea încă una din ratele cele mai ridicate de căsătorii între țările europene. În plus, în anul 2001, România înregistra cea mai scăzută rată a divorțului în ultimii 5 ani (1,39 divorțuri pe 1000 locuitori; a se vedea Demographic Year Book, 2003). Rata relativ crescută de căsătorii și rată scăzută de divorțuri în comparație cu alte

țări europene, indică o anumită stabilitate a instituției „familie” în România, chiar dacă schimbările socio-economice post-revolutionare au fost puternice din perspectiva fenomenului demografic.

Cu toate că rata divorțurilor este una mică, la nivel de cauzalitate a divorțurilor, în România, cauza principală a divorțurilor este infidelitatea. În alte țări, de exemplu UK, cauza principală a divorțurilor este violența domestică. În plus, statisticile demografice arată că bărbații români inițiază divorțul de patru ori mai mult decât femeile din România. În studiul de față, sugerăm că această diferență între bărbați și femei în ceea ce privește rata inițierii divorțurilor (ca aspect al strategiilor de formare și menținere a cuplurilor) ar trebui luată în considerare de către consilierii psihologici și psihoterapeuții din România care se ocupă cu problemele de cuplu, mai ales de către cei care utilizează în practica lor proceduri și paradigme terapeutice bazate pe interacțiunile dintre emoții, cogniții și comportament (de exemplu, terapiile cognitiv-comportamentale). În acest sens, considerăm că o investigație din perspectiva psihologiei evoluționiste a diferențelor între strategiile de formare și menținere a cuplurilor la femei și bărbați, poate reprezenta o cercetare translațională cu contribuții importante pentru consilierii psihologici și psihoterapeuții din România, în direcția unei mai bune comprehensiuni și posibilitate de rezolvare a problemelor de cuplu.

În acest sens, în 2006 (pentru detalii, a se vedea Rusu & Bencic, 2006), s-a realizat o investigație explorativă a pieței anunțurilor matrimoniale din România, utilizând o abordare specifică psihologiei evoluționiste (întrebări referitoare la funcția proximală și distală a fenomenului). În acord cu studiile realizate pe piețe matrimoniale în alte țări, obiectivele investigației de față sunt: (1) de a testa dacă predicțiile derivate din teoria investiției parentale a lui Trivers (1972) în ceea ce privește tipul de atribute căutate de bărbați și femei se regăsesc în piața matrimonială din România; (2) de a estima valorile de piață ale cohortelor de vârstă ale bărbaților și femeilor care plasează anunțurile matrimoniale și de a testa dacă aceste cohorte își ajustează strategiile de căutare a partenerilor sexuali în funcție de valoare lor pe piață. Mai specific, în acord cu investigațiile similare (Wiederman, 1993; Greenless & McGrew, 1994; Waynforth & Dunbar, 1995; Bereczkey & Csanaky, 1996; Pawlowsky & Dunbar, 1999), dacă principiile evoluționiste derivate din teoria

investiției parentale (Trivers, 1972) guvernează strategiile de formare a cuplurilor în eșantionul analizat, ne așteptăm ca bărbații care plasează anunțuri matrimoniale să fie mai interesați de atribute care descriu trăsături legate de fecunditatea parteneri căutate (de exemplu: atribute fizice – înălțime, greutate, atractivitate, vârstă), pe când femeile care plasează anunțuri ar trebui să fie interesate de atribute legate de resurse și dorința de relație de lungă durată (tip de relație, statut socio-economic, vârsta etc.). Pentru a verifica aceste predicții, s-a realizat analiza de conținut a 400 de anunțuri matrimoniale postate online pe două site-uri cu rata mare de vizitare (în limba română): 200 de anunțuri postate de bărbați heterosexuali și 200 de anunțuri plasate de femei heterosexuale.

De menționat este că în acest studiu nu s-a controlat variabila „statut marital” (single, căsătorit, văduv) al persoanei care postează anunțul – acest lucru s-a realizat într-un alt studiu în care s-au investigat strategiile de căutare a partenerilor sexuali în funcție de statutul marital al persoanelor care postează anunțuri matrimoniale (căsătoriți versus necăsătoriți). În studiul de față, au fost cuantificate acele atribute cunoscute din literatură de specialitate ca având semnificație evoluționistă la nivel de identificare a strategiilor de formare a cuplurilor la specia umană (Pawlowski & Koziel, 2002; Greenless & McGrew, 1994; Pawlowski & Dunbar, 1999; Thiessen et al., 1992).

Metode

Colectarea datelor

Anunțurile matrimoniale au fost colectate de pe două site-uri online românești, special alcătuite pentru acest tip de comunicare între indivizi: www.noi2.neogen.ro și www.matrimoniale-romantic.ro. Anunțurile analizate au fost colectate în perioada Septembrie 2006 – Mai 2007. Criterii de includere: pentru analiză, au fost incluse doar acele anunțuri în care relația specificată era de tip heterosexual (barbat-caută-femeie, respectiv femeie-caută-barbat); de asemenea, s-au luat în calcul doar anunțurile în care se specifică vârsta persoanei care posta anunțul și vârsta partenerului căutat; s-au luat în considerare numai anunțurile în care vârsta celui care plasa anunțul și a persoanei căutate depășea 18 ani. Criteriile de excludere: au fost excluse anunțurile în care relația specificată era de tip homosexual. În anunțurile luate în considerare,

vârsta persoanelor care au plasat anunțurile s-a situat în interval de 20 – 55 ani (cu excepția unei persoane de 18 ani și a unei persoane de 60 de ani). Pentru că studiul a vizat piața matrimonială românească, au fost excluse din analiză anunțurile matrimoniale plasate de persoane străine, chiar dacă acestea erau redactate în limba română.

Procedura

S-a realizat analiza de conținut a 200 de anunțuri plasate de bărbați (barbat-cauta-femeie) și 200 de anunțuri plasate de femei (femeie-cauta-barbat). Atunci când pentru vârstă nu s-a oferit o valoare exactă, vârstă persoanei care a plasat anunțul a fost codată după procedură descrisă de Pawlowski & Dunbar (1999): dacă vârstele au fost date ca și valori aproximative (de exemplu: la începutul, mijlocul sau finele anilor 30), codarea s-a făcut astfel: 32, 35 și 38). Pentru analizele specifice, vârstă persoanelor care au plasat anunțuri și cea a partenerilor căutați, au fost divizate în cohorte de vârstă de câte 5 ani.

Un anunț matrimonial este alcătuit dintr-o listă de atribute auto-descriptive (de exemplu, cuvinte care descriu trăsăturile persoanei care plasează anunțul) și o listă de atribute care descriu trăsăturile dorite (căutate) la un potențial partener (Pawlowski & Dunbar, 1999). Au fost cuantificate acele tipuri de atribute considerate în literatură de specialitate ca fiind relevante din perspectivă evoluționistă pentru identificare patternurilor de căutare a partenerilor sexuali (Pawlowski & Koziel, 2002; Greenless & McGrew, 1994; Pawlowski & Dunbar, 1999; Thiessen et al., 1992): 1) Vârstă căutător (oferită în ani, după codarea specificată mai sus); interval vârstă partener căutat: mai bătrân, la fel, mai tânăr, nu contează, nu se specifică. 2) Număr total atribute utilizate de căutător și număr total atribute utilizate pentru descrierea partenerului căutat. 3) Atribute fizice căutător și căutat (de exemplu: greutate, înălțime, culoare ochi, păr, suplu, plăcut la înfățișare, frumos). 4) Atribute emoționale căutător și căutat (de exemplu: tandru, simț al umorului, sincer, sufletist, iubitor, sensibil, plin de iubire). 5) Atribute materiale (resurse) căutător și căutat (de exemplu: mașină, venit lunar, bănos, proprietar apartament, bogat). 6) Atribute educaționale căutător și căutat (de exemplu: liceu terminat, educat, doctorat, studii postuniversitare, diplomă de inginer). 7) Atribute activități atletice (de exemplu: călărit, cățărat, amator de drumeții). 8) Atribute

Tabel 1.

Diferențe între bărbați și femei la nivelul numărului și tipului de attribute auto-descriptive și care descriu partenerul căutat (Student's t-test, 2-tailed, df=398). Eșantionul a constat din anunțuri matrimoniale plasate online de femei heterosexuale (N = 200) și anunțuri matrimoniale plasate de bărbați heterosexuali (N = 200).

Attribute		Sex	Medie	SD	SEM	t Student	p
Număr total	Sine	femei	8.91	0.78	0.47	4.45	<0.05
		bărbați	12.01	0.89	0.51		
	Partener	femei	4.56	1.54	0.29	2.83	<0.05
		bărbați	5.82	1.15	0.34		
Fizice	Sine	femei	3.42	0.56	0.16	2.64	<0.05
		bărbați	4.01	0.81	0.15		
	Partener	femei	0.92	0.23	0.08	8.99	<0.05
		bărbați	0.12	0.06	0.03		
Materiale	Sine	femei	0.35	0.08	0.02	4.17	<0.05
		bărbați	0.77	0.11	0.08		
	Partener	femei	0.39	0.17	0.05	4.26	<0.05
		bărbați	0.12	0.06	0.03		
Educaționale	Sine	femei	0.49	0.12	0.07	1.11	ns.
		bărbați	0.59	0.15	0.06		
	Partener	femei	0.13	0.21	0.03	1.65	ns.
		bărbați	0.21	0.42	0.03		
Emoționale	Sine	femei	0.43	0.86	0.07	3.38	<0.05
		bărbați	0.81	1.07	0.09		
	Partener	femei	0.3	0.13	0.06	1.66	ns.
		bărbați	0.45	0.16	0.07		
Sport	Sine	femei	0.09	0.02	0.01	0.06	ns.
		bărbați	0.13	0.07	0.04		
	Partener	femei	0.07	0.04	0.03	0.07	ns.
		bărbați	0.01	0.06	0.01		
Hobby	Sine	femei	0.35	0.24	0.1	0.09	ns.
		bărbați	0.37	0.25	0.1		
	Partener	femei	0.08	0.04	0.02	1.73	ns.
		bărbați	0.01	0.02	0.01		

Tabel 2.

Comparații între bărbații din eșantionul studiat (N=200) și femei (N=200) în ceea ce privește numărul de anunțuri matrimoniale în care se face referire la categorii de vârstă ale partenerilor căutați (test χ^2).

<i>Vârstă patener căutat</i>	<i>Bărbați (%)</i>	<i>Femei (%)</i>	<i>Test χ^2</i>	<i>p</i>
Mai bătrân	7.23	15.12	5.76	< 0.05
Aceeași vârstă	4.41	6.10	0.04	ns.
Mai tânăr	20.42	1.74	31.22	<0.05
Nu contează	22.70	25.61	0.12	ns.
Nespecificat	45.33	51.72	1.21	ns.

hobby (de exemplu: grădinărit, lectură, țestoase, teatru). 9) Tip de relație căutată: prietenie, scurtă durată, căsătorie, sex, nespecificat.

Utilizând procedura descrisă în Pawlowski & Dunbar (1999), s-a calculat valoarea de piață pentru fiecare cohortă de vârstă (intervalul de vârstă de 5 ani), ca fiind raportul între „cerere” (numărul de anunțuri care caută parteneri din acea cohortă) și „ofertă” (numărul de anunțuri postate de persoane din cohorta de vârstă respectivă). Valoarea de piață este considerată ca fiind o măsură a presiunilor de selecție pe care le suportă indivizii dintr-o anumită cohortă de vârstă (Pawlowski & Dunbar, 1999). Dacă valoarea de piață a unei cohorte este 1, înseamnă că cererea pe piață față de acea cohortă egalează oferta indivizilor din cohorta de vârstă cerută. O valoare de piață mai mare decât 1 înseamnă că cererea depășește oferta, ceea ce califică acea cohortă ca fiind „prețioasă”.

Analiza statistică a datelor

Diferențele între bărbații și femeile care au plasat anunțurile au fost testate la nivel de variabile continue cu testul Student t (2-tailed). Diferențele între sexe la nivel de variabile categoriale au fost testate cu testul chi pătrat. Analizele au fost făcute cu ajutorul softului Analyse-It pentru Microsoft Excel (version 1.73) și cu programul statistic SPSS (versiunea 10).

Rezultate

În Tabelul 1 sunt sumarizate mediile și abaterile standard ale numărului și categoriilor de atribute utilizate de bărbații și femeile din eșantionul studiat pentru a se auto-descrie și pentru a descrie partenerii căutați. Datele noastre indică faptul că, independent de vârstă, bărbații români, spre deosebire de femei, au menționat un număr semnificativ mai mare de atribute (număr total de atribute) în ceea ce privește auto-descrierea ($t = 4.45$, $p < .05$). De asemenea, numărul total de atribute utilizate pentru a descrie partenerul căutat a fost semnificativ mai mare în anunțurile matrimoniale postate de către bărbați, în comparație cu cele postate de către femei ($t = 2.83$, $p < .05$). În eșantionul studiat, spre deosebire de femei, bărbații au utilizat un număr semnificativ mai mare de atribute fizice pentru a se descrie ($t = 2.64$, $p < .05$). Femeile din eșantion au cerut un număr semnificativ mai mare de atribute fizice de la partenerul căutat ($t = 8.99$, $p < .05$). În comparație cu femeile care plasează anunțuri, bărbații din eșantionul studiat au utilizat un număr semnificativ mai mare de atribute materiale (resurse oferite) pentru a se descrie ($t = 4.17$, $p < .05$). Spre deosebire de bărbați, femeile din eșantionul analizat au cerut un număr semnificativ mai mare de resurse de la partenerii căutați ($t = 4.26$, $p < .05$). Comparativ cu femeile, bărbații au listat un număr semnificativ mai mare de atribute referitoare la calitățile emoționale auto-descriptive ($t = 3.38$, $p < .05$). Nu s-a observat o diferență semnificativă statistic între numărul de atribute emoționale cerute de la partenerii căutați între bărbați și femei. De asemenea, nu au fost observate diferențe semnificative statistic între bărbați și femei în ceea ce privește numărul de atribute utilizate pentru a se descrie și a descrie partenerul căutat la dimensiunile educație, activități atletice și hobby (Tabel 1).

Comparațiile între bărbați și femei în ceea ce privește exprimarea interesului lor pentru vârsta partenerului căutat (de exemplu: mai bătrân, aceeași vârstă, mai tânăr, nu are importanță, nespecificat) sunt prezentate în Tabelul 2. Femeile din eșantionul analizat manifestă o preferință mai puternică față de partenerii mai în vârstă ($\chi^2 = 5.76$, $p < .05$), în comparație cu bărbații, care sunt mai interesați de partenere mai tinere ($\chi^2 = 31.22$, $P < .05$).

La nivel de tip de relație căutată, bărbații sunt interesați mai mult decât femeile de relațiile bazate pe plăcere ($\chi^2 = 8.57$, $p < .05$; Tabel 3). Spre

Tabel 3.

Comparații între frecvențele cu care tipurile diferite de relații au fost menționate în anunțurile plasate de către bărbați (N=200) și femei (N=200), în eșantionul analizat.

Relație căutată	Bărbați (%)	Femei (%)	Test χ^2	p
Plăcere	25.6	13.0	8.57	< 0.05
Căsătorie	22.6	18.2	0.82	ns.
Prietenie termen scurt	24.2	19.4	0.93	ns.
Prietenie termen lung	7.5	5.9	0.18	ns.
Nespecificat	20.1	43.5	21.40	< 0.05

Tabel 4.

Comparații (χ^2) între frecvențele cu care bărbații și femeile care au postat anunțuri au fost interesați de greutatea și înălțimea partenerilor căutați.

Relație cautată	Barbati (%)	Femei (%)	Test χ^2	p
Greutate	22.66	3.33	23.14	< 0.05
Înălțime	27.33	9.33	15.05	< 0.05

deosebire de bărbați, femeile din eșantionul analizat au plasat un număr semnificativ mai mare de anunțuri în care nu specifică tipul de relație căutată ($\chi^2 = 21.4$, $p < .05$). Nu s-au înregistrat diferențe semnificative între sexe în ceea ce privește interesul pentru tipurile de relație căutată „căsătorie,” „prietenie de scurtă durată” și „prietenie de lungă durată” (Tabel 3).

Bărbații și femeile diferă semnificativ în ceea ce privește interesele exprimate față de înălțimea și greutatea partenerilor căutați (Tabel 4). În cele mai multe studii privind strategiile de căutare a partenerilor sexuali în relație cu măsurătorile corporale, aceste două trăsături (înălțime și greutate) reprezintă predictorii de încredere ai condițiilor fenotipice, în special ai sănătății și fertilității (Schmitt, 2005). În eșantionul luat în considerare, bărbații au fost semnificativ mai mult interesați decât femeile față de greutatea ($\chi^2 = 23.14$, $p < .05$) și înălțimea ($\chi^2 = 15.05$, $p < .05$) partenerilor căutați.

Atunci când s-a făcut raportarea la cohortele de vârstă (Figura 1), distribuțiile valorilor de piață ale diferitelor cohorte de bărbați și femei din eșantionul analizat au apărut cu forme similare pentru cele două sexe (forma U-inversat). O formă similară a distribuției a fost observată în studii similare făcute pe piața matrimonială din Anglia, de exemplu (Pawlowsky & Dunbar, 1999). În eșantionul analizat în acest studiu, se observă că cele două curbe au locații

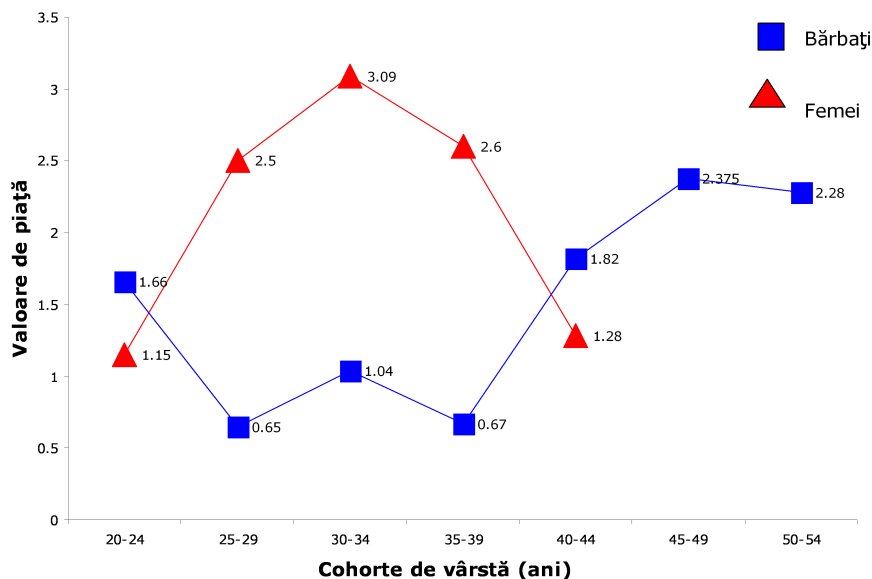

Figura 1.

Valorile de piață ale bărbaților și femeilor din eșantionul analizat (ordonată), raportate la cohortele de vârstă. Valoarea de piață este exprimată prin raportul dintre numărul de indivizi interesați de o anumită cohortă și numărul de indivizi din acea cohortă existenți pe piața matrimonială analizată (Pawlowsky & Dunbar, 1999).

diferite ale vârfurilor lor (Figura 1). Astfel, vârful distribuției valorilor de piață a cohortelor feminine este situat în dreptul cohorței de vârstă 30-34 ani, fiind flancat în mod simetric de către cohortele de vârstă 25-29 ani și 35-39 ani. Vârful distribuției valorilor de piață ale cohortelor masculine este situat la nivelul cohorței 45-49 ani, fiind flancat simetric de către cohortele 50-54 ani și 40-44 ani (Figura 1).

Utilizând procedura descrisă în studiul lui Pawlowsky & Dunbar (1999), s-a investigat dacă persoanele care au plasat anunțurile matrimoniale sunt conștiente de valoare lor de piață, în sensul reflectării acestei conștientizări în numărul total de atribute cerute de la partenerul căutat. În această direcție, s-a reprezentat valoare de piață (valori medii) a fiecărei cohorțe de vârstă (Figura 2 pentru femeii și Figura 3 pentru bărbați) în raport cu numărul mediu de atribute totale ale partenerilor căutați. Aceste atribute au inclus toate categoriile de trăsături considerate relevante în literatura de specialitate

și care au fost operaționalizate în studiul nostru (de exemplu: vârstă, înălțime, greutate, atractivitate, atribute emoționale, atribute educaționale etc.).

În Figura 2 se poate observa că „cea mai valoroasă” cohortă de vârstă feminină (30-34 ani – cea mai cerută cohortă de vârstă pe piața anunțurilor matrimoniale; Fig.1) este conștientă de valoarea sa pe piață. Acest lucru se reflectă în numărul mare de atribute totale pe care indivizii din această cohortă le cer de la partenerii căutați (Fig. 2). Cu excepția femeilor din cohorta de vârstă 40-44 ani, celelalte cohorte par să fie conștiente de valoarea lor pe piață, în sensul ajustării la cererea pe piață a numărului total de atribute cerute de la partenerii căutați (Fig. 2). Femeile din cohorta de vârstă 40-44 ani își supraestimează valoarea de piață, în sensul listării celui mai mare număr de atribute totale cerute de la parteneri în comparație cu toate celelalte cohorte de vârste.

În general, subiecții bărbați din eșantionul analizat cer un număr mai mare de atribute decât subiecții femei (Fig. 3, Tabel 1). Bărbații din cele mai cerute cohorte de vârstă (45-49 ani și 50-54 ani) par să fie conștienți de valorile lor pe piață (ridicate) și își permit să ceară un număr mare de atribute căutate la potențialele lor parteneri.

Studiile anterioare de investigare a formării cuplurilor pe baza analizei pieței matrimoniale, indică faptul că în Anglia, bărbații cu o valoare de piață de 1.5 au avut o medie a atributelor cerute de la partenerii căutați de peste 1.5, cu excepția celor mai prețioase cohorte de vârstă (cele mai cerute pe piață; 45-49 ani), care și-a supraestimat valoarea de piață (Pawlowsky & Dunbar, 1999). În comparație cu bărbații englezi (Pawlowsky & Dunbar, 1999), în eșantionul românesc, se pare că toate cohortele masculine își supra-estimează valoarea de piață: indiferent de valoare de piață, numărul total de atribute cerute de la partenerii potențiali este cu 2-3 unități mai mare decât valorile cohortelor feminine echivalente. Această supra-estimare este vizibilă chiar și în cazul cohortelor masculine cu o valoare de piață relativ scăzută, adică mai mică de 1.5 (de exemplu, cohorta 25-29, sau 30-34 ani; Figura 3).

Concluzii și discuții

Obiectivele acestui studiu au fost de a investiga: (1) dacă predicțiile derivate din teoria investiției parentale a lui Trivers (1972) se aplică pe eșantionul studiat din populația de anunțuri matrimoniale din România și (2) care este valoarea curentă de piață a indivizilor care plasează anunțuri matrimoniale și (3) dacă bărbații și femeile din eșantionul analizat își ajustează

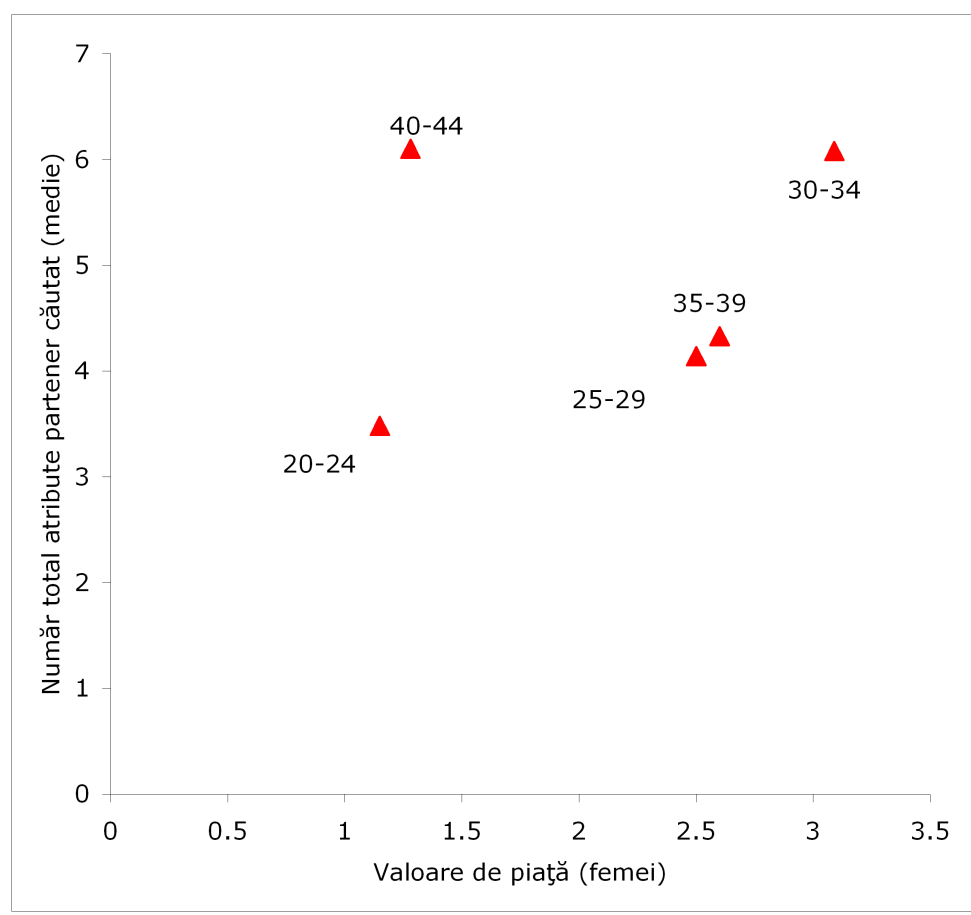

Figura 2.

Valorile medii ale numărului total de atribute căutate la un potențial partener (ordonata) reprezentate față de valoare de piață a bărbaților calculată pe cohorte de vârstă (abscisa).

strategiile de căutare a partenerilor sexuali în acord cu valoarea lor pe piața matrimonială.

1. *Teoria investiției parentale se regăsește în strategiile de căutare a partenerilor sexuali reflectate în piața anunțurilor matrimoniale din România?*

Rezultatele investigației noastre din perspectiva psihologiei evoluționiste indică faptul că predicțiile derivate din teoria investiției parentale (Trivers,

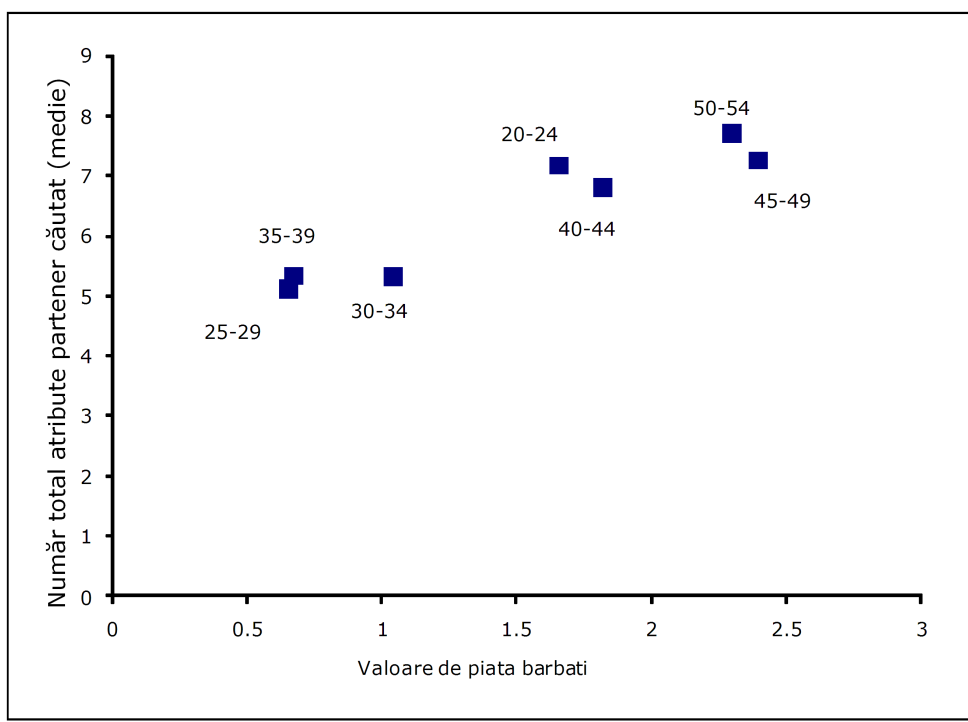

Figura 3.

Valorile medii ale numărului total de atribute căutate la un potențial partener (ordonata) reprezentate față de valoare de piață a bărbaților calculată pe cohorte de vârstă (abscisa).

1972) în ceea ce privește strategiile de alegere a partenerilor sexuali la cele două sexe, se aplică la nivel de piață matrimonială din România. Aceste predicții se refereau la faptul că bărbații vor fi mai interesați de atributele relaționate cu fecunditatea feminină, pe când femeile vor fi intrerestate de atributele care reflectă resursele (stăut socio-economic, relație de lungă durată etc.). De asemenea, în teoria investiției parentale bazată pe conflictele dintre sexe, se consideră că bărbații ar trebui să caute parteneri mai tineri, în timp ce femeile ar trebui să fie interesate de parteneri mai în vârstă (vârsta fiind aici un predictor al stabilității financiare și al statutului social – resurse care sunt necesare pentru asigurarea creșterii descendenților unei femei; Buss, 1989; Boone, 1986).

În acest eșantion, indiferent de cohorta de vârstă la care aparțin, bărbații oferă un număr semnificativ mai mare de atribute care descriu resursele, iar femeile cer un număr de atribute care reflectă resursele semnificativ mai mare decât bărbații. De asemenea, comparativ cu bărbații, femeile din eșantionul analizat sunt semnificativ mai interesate de potențiali parteneri mai în vârstă, pe când bărbații caută semnificativ mai mult partenere mai tinere.

Bărbații au fost semnificativ mai interesați decât femeile de greutatea și înălțimea partenerelor căutate. În cele mai multe studii care relaționează strategiile de căutare a partenerilor sexuali cu măsurătorile corporale, aceste două trăsături (greutatea și înălțimea) apar ca fiind predictori de încredere a unor trăsături fenotipice relaționate cu fitnessul, cum ar fi fertilitatea și starea de sănătate (Schmitt 2005). Rezultatele studiului nostru indică faptul că femeile din eșantionul analizat se pliază pe profilul de căutare a partenerilor sexuali prezis de teoria lui Trivers (1972): în acord cu predicțiile derivate din această teorie, comparativ cu bărbații, femeile sunt semnificativ mai interesate de resurse materiale și statut socio-economic în căutarea partenerilor. Bărbații români din eșantionul analizat încearcă să își satisfacă interesele ghidate de fitness tot în maniera prezisă de Trivers, adică arătând un interes crescut față de parametrii fertilității și sănătății (greutate, înălțime, atractivitate etc.).

În plus, datele obținute în urma analizei valorii de piață a diferitelor cohorțe de vârstă susțin de asemenea predicțiile teoriei lui Trivers. Astfel, cele mai dorite cohorțe de bărbați în eșantionul analizat sunt cele de 45-49 ani și 50-54 ani; ambele cohorțe implică atingerea unei stabilități financiare și implicit, a unui statut socio-economic suficient de bun pentru investiția în descendenți. În general, diferențele între bărbați și femei în comunicarea informațiilor pe piața anunțurilor matrimoniale în eșantionul analizat aici sunt în aceeași direcție cu studiile asemănătoare realizate în alte societăți, indicând faptul că eșantionul analizat este unul tipic în sensul diferenței dintre sexe în strategiile de formare a cuplurilor (Bereczkei et al., 1997; Waynforth & Dunbar, 1995; Pawlowsky & Dunbar, 1999).

2. Sunt bărbații și femeile din eșantionul analizat conștienți de valoarea lor de piață și cum se reflectă acest lucru în strategiile de căutare a partenerilor în piața matrimonială?

Cu o singură excepție (cohorta de vârstă 40-44 ani), toate celelalte cohorte de vârstă feminine par să fie bine ajustate la valorile lor pe piața anunțurilor matrimoniale, în acest eșantion (Fig. 2). Femeile din cohorta de vârstă 40-44 ani par să se supraestimeze în raport cu valoarea lor de piață, lucru indicat prin listarea unui număr mare de atribute în caracterizarea partenerului căutat. Pentru a putea oferi o explicație acestui rezultat, ar fi nevoie de o analiză specifică pentru fiecare cohortă pe un eșantion mult mai mare decât cel analizat. Eșantionul analizat în acest studiu este prea mic pentru a analiza astfel de rezultate specifice. În comparație cu femeile, toate cohortele de vârstă masculine par să se supraestimeze în eșantionul analizat. De ce tind bărbații români să își supraestimeze valoare de piață?

O potențială explicație a acestui rezultat ar putea veni dinspre una dintre predicțiile teoriei lui Pedersen (1991) privind evoluția reproducerii la specia umană. Această teorie face referire la efectele raportului între sexe într-o populație (populațional sex-ratio) asupra strategiilor de reproducere a celor două sexe. Teoria lui Pedersen este o combinație între teoria selecției sexuale (Darwin, 1871) și teoria investiției parentale (Trivers, 1972). Teoria lui Pedersen consideră că în populațiile sau culturile cu un sex-ratio scăzut, adică cu mai multe femele decât masculi, masculii vor deveni o resursă prețioasă și își vor permite să fie „pretențioși,” în sensul că pot fi mai selectivi față de femele și pot cere mai mult de la ele decât pot ei să ofere. În aceste condiții, teoria lui Pedersen prezice că populația va fi orientată spre strategii de reproducere de scurtă durată (short-term matings; Schmitt, 2005). O investigație trans-culturală recentă indică faptul că în România, valoarea sex-ratio este sub 100, deci femeile sunt mai numeroase decât bărbații (Schmitt, în press). În concluzie, rezultatele studiului nostru sunt în acord cu predicția teoriei lui Pedersen.

Datele investigației noastre indică faptul că bărbații români sunt mult mai interesați de relații bazate pe plăcere, în comparație cu femeile analizate. De asemenea, femeile sunt semnificativ mai puțin specifice decât bărbații în ceea ce privește indicarea tipului de relație căutat (numărul anunțurilor în care nu se specifică tipul de relație căutat este semnificativ mai mare la femei comparativ cu bărbații). Aceste rezultate susțin și ele predicțiile teoriei lui Pedersen privind efectele sex-ratio în strategiile de căutare a partenerilor sexuali în cul-

turile în care numărul femeilor este mai mare decât al bărbaților. Rezultatele se pliază, de asemenea, pe modelul multmale-multifemale mating strategies, în care ambele sexe tind să formeze perechi reproductive de scurtă durată cu mai mulți parteneri (Dixon, 1998; Schmitt, 2005). La specia umană, chiar dacă nu există indicații ale unor culturi în care legăturile de scurtă durată sunt forma oficială de strategie de reproducere, există investigații etnologice recente care arată că elemente ale unei astfel de strategii, cum ar fi sexul premarital sau cel extra-marital, sunt destul de comune între culturi (Schmitt, Alcalay, Allik, et al. 2004; Jankowiak, Nell, & Buckmaster, 2002).

În eșantionul analizat, există indicații ale unor strategii specifice fiecărui sex: bărbații români comunică explicit că sunt interesați de relații bazate pe plăcere, iar femeile nu sunt foarte specifice în comunicarea tipului de relație căutat, sugerând că femeile lasă deschise oportunitățile spre toate tipurile de relații căutate de bărbați. Datele noastre sunt în acord cu investigații similare în alte culturi, în care bărbații tind, în general, să fie mai interesați față de relațiile bazate pe plăcere decât față de cele bazate pe angajament și care implică responsabilități numeroase (Schmitt, 2005; Wright & Reise, 1997; Townsend, 1995; McGuire & Gruter, 2003).

Așa cum s-a menționat anterior, bărbații români au fost mult mai atenți în specificarea tipului de relație căutat comparativ cu femeile. O posibilă explicație a acestui rezultat vine din teoria protecției împotriva „încornorării,” fenomen în care anumiți masculi investesc în descendenți cu care nu împart fond genetic (protection against cuckoldry theory; van Schaik & Paul, 1996; Schmitt, 2005). În culturile umane moderne, statisticile indică o valoare de 10-15% a frecvenței „încornorării” (Cerdeira-Flores et al., 1999). Specificitatea comunicării tipului de relație căutat poate fi văzută ca o măsură funcțională de contracarare a încornorării (Buss, 2000).

În plus, în comparație cu femeile, care sunt mai afectate de posibilitatea infidelității de tip emoțional, bărbații sunt mult mai atenți la posibilitatea infidelității de tip sexual (Schmitt, 2005; Buss, 2000; Daly, Wilson, & Weghorst, 1982; Buss et al., 1992). Costurile investițiilor în descendenții cu care nu se împart gene este mult mai mare pentru bărbați decât pentru femei, având în vedere tendința ineică de maximizare a numărului de acuplări a masculilor în general. În comparație cu bărbații, femeile sunt întotdeauna sigure de mater-

nitatea unui descendent, dar ele sunt mult mai sensibile la costurile infidelității de tip emoțional, în sensul că resursele pe care un bărbat le-ar direcționa în mod normal doar spre o femeie dată ar fi mult mai puține dacă acesta ar fi implicat în mai multe relații, scăzând astfel investiția în descendenții acelei femei (Buss et al., 1992). În eșantionul nostru, bărbații utilizează semnificativ mai multe atribute emoționale pentru a se descrie decât femeile, sugerând că aceștia sunt conștienți de impactul pe care infidelitatea emoțională îl poate avea asupra acestora.

În final, dorim să specificăm că această investigare a pieței matrimoniale românești este una preliminară și, după cunoștințele noastre, o premieră în ceea ce privește analiza formării cuplurilor în România din perspectivă evoluționistă. Un eșantion mai mare va permite pe viitor realizarea de analize mult mai fine la nivel de cohorte de vârste. Chiar dacă realizat pe un eșantion relativ mic, acest studiu poate oferi o imagine de ansamblu utilă a variabilelor care trebuie luate în calcul în identificarea și rezolvarea problemelor de cuplu în populația românească, în particular și a managementului familiei, în general.

Referințe

- Alcock, J. (2001). *Animal Behavior - An Evolutionary Approach*, 7th Edition. Sinauer Associates, Sunderland.
- Belsky, J., Steinberg, L., Draper, P. (1991). Childhood experience, interpersonal development, and reproductive strategy: An evolutionary theory of socialization. *Child Development*, 62, 647-670.
- Berezkei, T., & Csanaky, A. (1996). Mate choice, marital success, and reproduction in modern society. *Ethology and Sociobiology*, 17, 23-35.
- Berezkei, T., Voros, S., Gal, A., & Bernath, L. (1997). Resources, attractiveness, family commitment: reproductive decisions in human mate choice. *Ethology*, 103, 681-699.
- Boone, J.L. (1986). Parental investment and elite family structure in preindustrial states: a case study of late medieval-early modern Portuguese genealogies. *American Anthropologist*, 88, 859-878.
- Buss, D.M. (1989). Sex differences in human mate preferences: Evolutionary hypothesis tested in 37 cultures. *Behavioral Brain Sciences*, 12, 1-149.

- Buss, D.M., Larsen, R.J., Western, D., Semmelroth, J. (1992). Sex differences in jealousy: Evolution, physiology and psychology. *Psychological Science*, 3, 251-255.
- Buss, D.M., & Schmitt, D.P. (1993). Sexual strategies theory: An evolutionary perspective on human mating. *Psychological Review*, 100, 204-232.
- Buss, D. M. (1994). *The evolution of desire: Strategies of human mating*. New York: Basic Books.
- Buss, D.M. (2000). *The dangerous passion*. New York, Free Press.
- Buston, P.M., & Emlen, S.T. (2003). Cognitive processes underlying human mate choice: The relationship between self-perception and mate preference in Western society. *PNAS*, 100, 8805-8810.
- Cerda-Flores, R.M., Barton, S.A., Marty-Gonzalez, L.F., Rivas, F., & Chakraborty, R. (1999). Estimation of nonpaternity in Mexican population of Nuevo Leon: A validation study of blood group markers. *American Journal of Physical Anthropology*, 109, 281-293.
- Daly, M., Wilson, M., & Weghorst, S.J. (1982). Male sexual jealousy. *Ethology and Sociobiology*, 3, 11-27.
- Darwin, C.R. (1871). *The descent of man and selection in relation to sex*. London: Murray.
- Demographic Year Book (2003). European Council. <http://www.coe.int/>
- Diamond, J. (1997). *Why is Sex Fun? The Evolution of Human Sexuality*. Basic Books.
- Dixson, A.F. (1998). *Primate sexuality: Comparative studies of the prosimians, monkeys, apes, and human beings*. New York: Oxford University Press.
- Goldstein, M. C. 1971. Stratification, polyandry, and family structure in Central Tibet. *Southwest Journal of Anthropology*, 27, 64-74.
- Greenless, I.A., & McGrew, W.G. (1994). Sex and age differences in preferences and tactics of mate attraction: analysis of published advertisements. *Ethology and Sociobiology*, 11, 297-323.
- Gwynne, D.T. (1981). Sexual difference theory: Mormon crickets show role reversal in mate choice. *Science*, 213, 779-780.

- Hazan, C., & Zeifman, D. (1999). Pair bonds as attachments: Evaluating the evidence. in J. Cassidy & P.R. Shaver (Eds.). *Handbook of attachment* (pp. 336-354). New York: Guilford Press.
- Jankowiak, W., Nell, D., & Buckmaster, A. (2002). Extra-marital affairs: A reconsideration of the meaning and universality of the "double standard". *World Cultures*, 13, 2-21.
- Kelly, R.L. (1995). *The foraging spectrum: Diversity in hunter-gatherer lifeways*. Washington, DC: Smithsonian Institution Press.
- Kenrick, D.T., & Keefe, R.C. (1992). Age preferences in mates reflect sex differences in reproductive strategies. *Behavioral Brain Sciences*, 15, 75-133.
- Low, B.S. (1989). The evolution of human life histories. in C. Crawford & D.L. Krebs (Eds.), *Handbook of evolutionary psychology* (pp. 131-161). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- McGuire, M., & Gruter, M. (2003). Prostitution: An evolutionary perspective. in A. Somit & S. Peterson (Eds.), *Human nature and public policy: An evolutionary approach* (pp.29-40). New York: Palgrave Macmillan.
- Pawloski, B., & Dunbar, R.I.M. (1999). Impact of market value on human mate choice decisions. *Proceedings of the Royal Society of London*, 266, 281-285.
- Pawloski, B. (2000). The biological meaning of preferences on the human mate market. *Anthropological Review*, 63, 39-72.
- Pawloski, B., & Dunbar, R.I.M. (2001). Human mate choice strategies. in R. Noe, J. van Hoof, & P. Hammerstein (Eds.). *Economics in nature. Social dilemmas, mate choice and biological markets* (pp. 187-202). Cambridge: Cambridge University Press.
- Pawloski, B., & Koziel, S. (2002). The impact of traits in personal advertisements on response rate. *Evolution & Human Behavior*, 23, 139-149.
- Pedersen, F.A. (1991). Secular trends in human sex ratios: Their influence on individual and family behavior. *Human Nature*, 2, 271-291.
- Quinn, N. (1977). Anthropological studies on women's status. *Annual Review of Anthropology*, 6, 181-225.

- Schmitt, D.P., Alcalay, L., Allik, A., Austers, I., et al. (2004). Patterns and universals of mate poaching across 53 nations: The effects of sex, culture, and personality on romantically attracting another person's partner. *Journal of Personality and Social Psychology*, 86, 560-584.
- Schmitt, D.P. (2005). Fundamentals of Human Mating Strategies. In: Buss D.M. (Ed.), *The Handbook of Evolutionary Psychology* (pp. 258-291). John Wiley & Sons, Inc., New Jersey.
- Schmitt, D.P. (in press). Sociosexuality from Argentina to Zimbabwe: A 48-nation study of sex, culture, and strategies of human mating. *Behavioral and Brain Sciences*.
- Symons, D. (1979). *The evolution of human sexuality*. New York: Oxford University Press.
- Thiessen, D., Young, R.K., & Burroughs, R. (1992). Lonely hearts advertisements reflect sexually dimorphic strategies. *Ethology and Sociobiology*, 12, 209-229.
- Townsend, J.M. (1995). Sex without emotional involvement: An evolutionary interpretation of sex differences. *Archives of Sexual Behavior*, 24, 173-205.
- Trivers, R.L. (1972). Parental investment and sexual selection. in (B. Campbell, ed.). *Sexual Selection and the Descent of Man* (pp.136-179), 1871-1971 Aldine. Chicago.
- Van Schaik, C.P., Paul A. (1996). Male care in primates: Does it ever reflect paternity? *Evolutionary Anthropology*, 5, 152-156.
- Waynforth, D., & Dunbar, R.I.M. (1995). Conditional mate choice strategies in humans- evidence from lonely-hearts advertisements. *Behaviour*, 132, 755-779.
- Wright, T.M., & Reise, S.P. (1997). Personality and unrestricted sexual behavior: Correlations of sociosexuality in Caucasian and Asian college students. *Journal of Research in Personality*, 31, 166-192.
- Wiederman, M.W. (1993). Evolved gender differences in mate preferences: evidence from personal advertisements. *Ethology and Sociobiology*, 14, 331-352.

Capitolul 2

ATRACTIVITATEA VOCII

Diferențe de gen în evaluarea semnalelor vocale

George Pinte

Acest studiu își propune să investigheze din perspectiva psihologiei evoluționiste capacitatea indivizilor umani de a prezice masa corporală a unui alt individ pe baza vocii. Pornind de la studiul lui Saxton, Caryl și Roberts (2006): “Vocal and Facial Attractiveness Judgments of Children, Adolescents and Adults: the Ontogeny of Mate Choice” s-a formulat ipoteza că vocea este un potențial indicator al caracteristicilor fizice în comunicarea interumană. O serie de studii (Putts et al., 2005; Collins, 2000; Feinberg et al., 2006; Feinberg et al., 2005; Putts, Gaulin & Verdolini, 2006) sugerează că vocea bărbaților a fost modelată de selecția sexuală.

Există studii care susțin ideea că vocea are un rol important în alegerea partenerului (sexual și social), alături de stimulii vizuali și chimici, fiind un indicator al sănătății (Grammer et al, 2002). Din punct de vedere evoluționist, capacitatea de a efectua o evaluare corectă a trăsăturilor fizice folosind doar vocea ca indicator (adică în lipsa stimulării vizuale directe) poate avea relevanță adaptativă, oferind posibilitatea de a identifica de la distanță un partener sau un adversar potențial. O caracteristică fizică primară a oricărui individ (animal și uman) este masa corporală. Masa corporală poate fi un indicator al agresivității fizice (Tremblay et al., 1998) care, atunci când este recompen-

sată, duce la dominanță socială. În științele biologice și medicale aceasta este măsurată prin IMC (Indicele de Masă Corporală).

Majoritatea speciilor animale produc și răspund la semnale multiple, formate, la rândul lor, din mai multe componente. De exemplu, semnalele care au menirea de a atrage parteneri sexuali sunt de regulă combinații de elemente acustice și vizuale (Rowe, 1999). Una dintre explicațiile pentru evoluția unor semnale complexe poate fi faptul că ele oferă informații mai multe și mai precise receptorului.

Teoria conform căreia atracția fizică influențează comportamentul de alegere a partenerului sexual este bine susținută de date (Grammer et al., 2003; Rhodes, 2006). Cercetările curente din domeniul esteticii darwiniene sugerează că acest comportament este ghidat în principal de stimuli vizuali, vocali/auditivi și chimici ca indicatori ai sănătății. Caracteristicile atractive au evoluat în mare parte ca urmare a acțiunii selecției sexuale (Grammer et al., 2002). Standardele de frumusețe existente reflectă trecutul nostru îndepărtat, miza lor fiind evaluarea sănătății partenerului, pornind de la aspectul feței și corpului, dar și de la semnale vocale și olfactive. Grammer et al. (2002) au arătat că, deși standardele de frumusețe variază de la o cultură la alta și de la o epocă la alta, există o serie de reguli universale pe baza cărora aceste standarde sunt construite.

Vocea în alegerea partenerului sexual

Dintre primele cercetări asupra vocii, se evidențiază cele ale lui Miron Zuckerman și Robert E. Driver (1989). Ei au efectuat două studii pentru a examina atractivitatea vocii și a aspectului fizic, precum și impresia care acestea o creează în legătură cu personalitatea individului. S-au folosit înregistrări video cu participanții citind un text cu conținut standard (primul studiu) sau texte selectate aleator (al doilea studiu). Un grup format din alți participanți a evaluat atractivitatea vocii pe baza conținutului audio al înregistrării și atractivitatea fizică pe baza conținutului vizual; un alt grup a evaluat personalitatea pe baza conținutului audio, vizual și respectiv audio+vizual. Subiecții cu voce mai atractivă au obținut scoruri mai favorabile la evaluarea vocii și a vocii+feței; participanții cu fața mai atractivă au obținut scoruri pozitive pozitiv la evaluarea feței și a vocii+feței. Efectele atractivității vocale și fiz-

ice au fost mai pronunțate atunci când fețele și vocile au fost evaluate individual, decât atunci când au fost evaluate împreună (Zuckerman și Driver, 1989). Având în vedere complexitatea conceptului de personalitate, precum și relaționarea sa cu aspectul fizic, putem spune că aceste studii sunt limitate de evaluarea prea generală a celor două. Totuși, studiul se poate considera un punct de referință în cercetările asupra indicilor vocii. De asemenea, având în vedere că stimulul vocal nu a fost unul neutru (citirea unui text), putem presupune că evaluarea făcută asupra subiecților a fost influențată și de conținutul informațional sau afectiv al textului pe care participanții l-au citit.

Saxton, Caryl și Roberts (2006), în studiul lor despre atractivitatea facială și a vocii, au evidențiat că există o preferință pentru un anumit tip de voce, iar aceasta variază în funcție de nivelul dezvoltării ontogenetice. Evaluatorii au fost împărțiți în trei categorii de vârstă: copii, adolescenți și adulți. Deoarece capacitatea pentru comportament sexual se dezvoltă la pubertate, ei au dorit să investigheze dacă raționamentul pentru acest comportament apare încă din această perioadă. Întrucât atractivitatea vocală și facială sunt stimuli bogați în informații despre calitatea partenerului, cercetătorii s-au folosit de acești indicatori pentru a stabili cum sunt prelucrate de către receptor aceste informații. Bărbații care sunt considerați a avea o față atractivă au și voce atractivă, după evaluări făcute de femei adolescente și adulte, dar nu și de copii. Acest rezultat sugerează faptul că indicii de atractivitate oferă informații similare, dar perceperea acestora nu se dezvoltă decât odată cu capacitățile de reproducere, când raționamentele de alegere a partenerului devin relevante pentru asigurarea succesului reproductiv (Saxton, Caryl & Roberts, 2006). Preferințele adolescenților au fost similare cu cele ale adulților, în sensul în care ambele categorii și-au manifestat preferința pentru o voce gravă.

O frecvență fundamentală joasă a vocii indică un tract vocal voluminos, care este asociat cu un corp masiv (Feinberg et al. 2005). Așadar, preferința femeilor pentru vocile bărbătești grave poate fi adaptativă din punct de vedere evoluționist. Un corp masiv este asociat, de obicei, cu abilitățile unui individ de a asigura resurse necesare supraviețuirii și creșterii descendenților.

Validitatea explicațiilor evoluționiste a dimorfismului sexual al vocii este dependentă de rata de succes în reproducere a bărbaților cu o voce mai gravă. Având în vedere metodele moderne de contracepție, succesul reproductiv este

greu de evaluat în cultura noastră. Apicella, Feinberg și Marlowe (2007) au testat dacă tonul vocii prezice succesul reproductiv, operaționalizat prin numărul de copii născuți și rata de mortalitate a copiilor într-o populație relevantă din punct de vedere evoluționist: vânători și agricultori. Au constatat că, la femei, tonalitatea vocii nu relaționează cu succesul reproductiv, dar bărbații cu voce groasă au mai mulți copii, deci un succes reproductiv mai mare. Tonul vocii nu corelează cu mortalitatea copiilor. Acest rezultat sugerează că relația dintre tonalitatea vocii și succesul reproductiv este mediată de diferențe în accesul la partenere, nu în sănătate sau calitatea genelor.

Rezultate oarecum diferite au fost obținute de către Collins (2000) în studiul său intitulat “Men’s voices and women’s choices”. În acest studiu, s-au folosit înregistrări audio de la 34 de bărbați care pronunțau cinci vocale (stimul neutru). S-au înregistrat scorurile acordate de către femei acestor voci pe șase dimensiuni: atractivitatea, vârsta, înălțimea, greutatea, muscularitatea și pilozitatea la nivel pectoral. Bărbații cu voce joasă au fost catalogați ca fiind mai atractivi, cu vârsta mai mare, greutate crescută și cu probabilitate mai mare să aibă păr în regiunea pectorală. Nu s-a constatat o legătură semnificativă între voce și caracteristicile fizice. Estimările făcute de către femei au fost relativ unanime și în general greșite, cu excepția estimării greutatei. Rezultatele sugerează că ar putea exista o preferință în selecția sexuală pentru o voce masculină gravă (Collins, 2000). Totuși, funcția acestei preferințe este încă neclară, având în vedere că estimările făcute au fost, în general, incorecte.

Un alt studiu care confirmă vocea ca indicator (relativ) fidel al particularităților fizice aparține lui Hughes, Dispenza și Gallup (2004). Ei au investigat relația dintre atractivitatea vocii și diferențele dimorfice sexuale în raportul dintre mărimea umerilor și a coapselor (shoulder to hip ratio; SHR) și raportul dintre mărimea taliei și a coapselor (waist to hip ratio; WHR), precum și în comportamentul sexual. Atractivitatea vocii este relaționată cu SHR la bărbați și cu WHR la femei. Mai exact, bărbații care au umerii mai lați raportat la șolduri au voci mai atrăgătoare, ca și femeile care au talia mai subțire (Hughes, Dispenza și Gallup, 2004). Pentru ambele sexe, evaluarea făcută de sexul opus asupra vocii a corelat cu vârsta primului contact sexual, cu numărul partenerilor avuți în total, cu numărul partenerilor avuți în afara

relației (extra-pair copulation) și cu numărul de parteneri cu care au avut relații sexuale și care erau, la rândul lor, implicați în alte relații.

Au mai fost examinate efectele atractivității vocii și ale maturității feței (fețe ale unor persoane din perioade diferite de dezvoltare ontogenetică, cum ar fi: copil, adolescent, adult, vârstnic) asupra impresiilor interpersonale (Zuckerman, Miyake & Elkin 2002). Atractivitatea crescută a ambelor elemente a dus la formarea de impresii pozitive asupra donatorilor de voce. Totuși, atractivitatea facială a fost influențată de dimensiunile interpersonale (extroversiunea, „căldura” și agreabilitatea), pe când atractivitatea vocală a fost influențată de dimensiuni particulare, private (neuroticism și autoconștientizare). Maturitatea avansată a ambelor elemente a avut ca rezultat impresia de dominanță crescută și nivel scăzut de căldură și agreabilitate. Spre deosebire de maturitatea vocală, cea facială a creat impresii mai puțin pozitive.

Majoritatea studiilor despre atractivitatea vocii s-au concentrat pe preferința asupra caracteristicilor fizice ale vocii, cum ar fi tonalitatea vocii. Benedict et al (2008) examinează conținutul vocalizărilor în interacțiune cu aceste caracteristici și arată că indicatorii vocali ai interesului social modelează intensitatea preferințelor bărbaților pentru tonalitatea ridicată din vocea femeilor. Bărbații au arătat un interes crescut față de tonul ridicat al vocii atunci când femeile păreau interesate la rândul lor de cel care le ascultă, decât față de cele care păreau dezinteresate de ascultător. Așadar, preferința pentru voce nu este determinată doar de caracteristicile sale fizice și că bărbații integrează informația despre preferință ținând cont și de contextul interacțiunii sociale (Benedict et al, 2008). Preferința femeilor pentru o tonalitate scăzută la alte femei nu s-a arătat a fi mediată de indicatori ai interesului social, sugerând astfel că integrarea indicatorilor de interacțiune socială și tonalitatea scăzută reprezintă un model adaptativ pentru bărbați și o alocare eficientă a eforturilor depuse în vederea reproducerii. Altfel spus, vocea subțire a femeii are un rol foarte clar în strategia de împerechere și anume atragerea masculului, pe când la nivel intrasexual această caracteristică a vocii nu pare să dețină o funcție adaptativă (Benedict et al, 2008).

Corelate endocrine ale vocii umane

Este general cunoscut faptul că hormonii au rol moderator în percepția vocii. Feinberg et al (2005) au manipulat două dintre caracteristicile vocii legate de testosteron: tonalitatea vocală (voice pitch) și percepția mărimii tractului vocal, pentru a testa dacă femeile preferă vocile masculine în detrimentul celor feminine la bărbați. În acord cu alte studii, preferința a fost pentru cele masculine, dar aceasta crește în perioada fertilă a menstruației, urmând un ciclu de preferință scăzută în perioada mai puțin fertilă. Atracția femeilor față de caracteristicile dependente de testosteron (de exemplu, față cu formă masculină) este mai intensă în perioada foliculară târzie, fertilă a ciclului menstrual.

Nivelul crescut de testosteron prezice tonalitatea groasă a vocii bărbaților (Dabbs & Mallinger, 1998). Astfel, într-o investigație recentă, s-a măsurat testosteronul din salivă la 61 de bărbați și 88 de femei. Nivelul crescut al testosteronului salivar a fost asociat cu tonalitatea joasă la bărbați, dar nu și la femei. Relația dintre cele două elemente măsurate este la fel de puternică precum legătura dintre testosteron și comportament. Una dintre explicații ar fi una fiziologică și anume că testosteronul modifică mărimea, lungimea și tensiunea corzilor vocale iar alta psihologică prin care se sugerează că efectul testosteronului modifică stilul vocal al individului în strategia de interacțiune socială.

Alte implicații ale vocii ca indicator multidimensional

Vocea poate fi și un indicator al instabilității dezvoltării ontogenetice, ca urmare a influenței factorilor genetici și de mediu (Hughes, Harrison & Gallup, 2001). Astfel, o deviere scăzută de la simetria bilaterală facială pare să fie un indicator fenotipic al succesului reproductiv și al sănătății individului (Thornhill & Moller, 1997). S-a efectuat un studiu pentru a determina dacă atractivitatea vocii are legătură cu variații ale devierii de la simetria bilaterală facială. Participanților li s-a înregistrat vocea și li s-a măsurat indicele de fluctuație asimetrică. Evaluatorii vocilor (care nu cunoșteau participanții și nici trăsăturile lor fizice) i-au considerat ca având voci mai atractive pe cei cu fețe mai simetrice, indiferent de sex (Thornhill & Moller, 1997).

Puts et al (2005) arată într-un studiu legătura dintre dominantă și evoluția dimorfismului sexual în tonalitatea vocii. Cauzele dezvoltării anatomice ale

dimorfismului sexual al vocii sunt cunoscute, dar încă nu există date empirice suficiente pentru a formula o explicație clară din punctul de vedere al adaptării evoluționiste. Unele date empirice ar sugera existența unui rol în selecția sexuală, iar altele sugerează concurența pentru dominanță. În studiul menționat se analizează corelația dintre tonul vocii, dominanță și succesul reproductiv la bărbați. Înregistrări cu voci ale bărbaților au fost modificate electronic (coborârea tonalității) iar apoi evaluate de către alți bărbați pentru a se stabili percepția dominanței. Rezultatele au indicat că vocile masculine, groase indică percepția unei dominanțe fizice și sociale crescute (mai mult fizică decât socială). Bărbații care cred despre ei că sunt dominanți din punct de vedere fizic față de competitorul lor își coboară tonul vocii, iar cei care se autopercep ca fiind mai puțin dominanți își ridică tonalitatea. Autorii mai semnalează o relație (nesemnificativă însă) între tonalitatea groasă a vocii și numărul mai mare de parteneri sexuali declarați în ultimul an. Aceste rezultate par a fi concludente cu ipoteza conform căreia competiția intrasexuală masculină a fost un factor modelator al dimorfismului sexual al vocii (Puts et al, 2005).

Corzile vocale ale bărbaților sunt mai lungi decât ale femeilor, emițând astfel o frecvență fundamentală mai joasă și având o distanță mai mică între rezonanța sunetelor produse de tractul vocal. Dar, întrucât cele două caracteristici au fost modificate simultan, nu s-a putut stabili cu precizie influența individuală a fiecăreia. Puts et al. (2007) au modificat frecvența și rezonanța independent pentru a stabili ponderea care o are fiecare în percepția dominanței la bărbați. Rezultatele au arătat că emițătorii a căror frecvență și rezonanță a fost scăzută au fost percepuți ca fiind mai dominanți, rezonanța sunetelor având un efect mai semnificativ decât frecvența; ambele au afectat percepția dominanței fizice mai mult decât cea a dominanței sociale, dar doar în cazul modificării rezonanței.

Indicele de masă corporală (IMC)

Indicele de masă corporală (IMC sau BMI, din engleză – Body Mass Index) este un indicator oficial, recunoscut științific, de calculare a greutateii și de stabilire a standardelor optime de greutate pentru o viață sănătoasă (Organizația Mondială a Sănătății, www.who.int). IMC este o metodă simplă și ușor de utilizat de depistare a riscurilor de obezitate. Indicele de masă corporală este o

metodă fiabilă atât pentru bărbați cât și pentru femei, cu vârste între 18 și 65 de ani, dar nu este potrivită pentru copii, femei însărcinate, persoane cu masă musculară mare (sportivi) și vârstnici. În prezent, indicele este utilizat de companiile de asigurări din Statele Unite pentru determinarea riscului de boli cardiovasculare la pacienții peste 65 de ani.

Plecând de la relația statistică dintre IMC și rata mortalității au fost stabilite intervale standard ale greutateii: subponderal, normal, supraponderal, obezitate de gradul I, obezitate de gradul II și obezitate morbidă, care sunt la rândul lor legate de riscurile de boli cardiovasculare. IMC nu servește la determinarea grăsimii corporale și nici a masei musculare sau osoase. Valoarea IMC corelează pozitiv cu riscul pentru boli cardiovasculare (insuficiență cardiacă, hipertensiune, infarct miocardic), unele boli pulmonare (sindromul de apnee în somn), afecțiunile articulațiilor (artroză) și unele tipuri de cancer și diabet (www.who.int).

Indicele de masă corporală, sau indicele lui Quetelet, a apărut ca metodă de calcul a obezității, fiind formulată de matematicianul belgian Lambert Adolphe Quetelet (1796-1874).

Formula folosită este:

$$IMC = \frac{m}{h^2}$$

unde m este masa în kilograme, iar h este înălțimea în metri.

De exemplu, la o greutate de 85 de kilograme și o înălțime de 1,82 m indicele de masă corporală va fi 24,7.

IMC nu se referă doar la obezitate și la procentul de grăsime din corp. Frankenfield (2003) arată cât de precis determină IMC compoziția corpului și identifică indivizii obezi. În studiul său, acesta măsoară masa corporală care nu conține grăsime și grăsimea propriu-zisă folosind BI (Bioelectrical Impedance). Adipozitatea s-a calculat ca fiind grăsimea corporală / masa corporală și ca grăsimea corporală / înălțime (m²). Obezitatea este definită ca IMC la cel puțin 30 sau grăsimea să reprezinte cel puțin 25% din totalul masei corporale la bărbați și 30% la femei. Cu toate acestea, 30% dintre bărbații și 46% dintre femeile cu IMC sub 30 au avut niveluri de adipozitate care indicau obezitatea. Măsurarea procentului de grăsime din corp este de aceea o metodă mult mai precisă de a clasifica obezitatea, dar IMC rămâne extrem de avantajoasă prin faptul că nu impune utilizarea unei aparaturi speciale,

putând fi determinat cu ușurință de către medicul de familie și chiar de către pacienți.

Limitele IMC în a identifica obezitatea mai sunt puse în evidență și în studiul lui Deurenberg (1990), efectuat pe un număr mare de participanți. Deși la indivizii cu greutate normală IMC a prezis adecvat procentul de grăsime din corp, acest procent a fost supraestimat la participanții supraponderali.

S-a observat o corelație interesantă între IMC și agresivitate în studiul efectuat de Tremblay et al. (1998). Studiul a analizat asocierea dintre testosteron, dezvoltarea fizică, dominanța socială și comportamentelor antisociale în perioada adolescenței timpurii. Testosteronul din salivă a fost corelat pozitiv cu înălțimea și negativ cu grăsimea din corp, inclusiv cu IMC. Agresivitatea fizică și dominanța socială nu au corelat semnificativ. Analiza de regresie a arătat că nivelul de testosteron împreună cu masa corporală prezic dominanță socială, iar masa corporală e un bun predictor pentru agresivitatea fizică. Deci, tinerii adolescenți cu nivel ridicat de testosteron erau mai probabili să fie dominanți din punct de vedere social, mai ales dacă aveau o masă corporală mare. Cei cu masă corporală mare erau mai probabil să prezinte agresivitate fizică, independent de nivelul de testosteron (Tremblay et al, 1998).

Legătura observată între testosteron, masa corporală, dominanță și agresivitate fizică oferă un exemplu interesant al interacțiunilor dintre caracteristicile endocrine, anatomice și comportamentale ale individului. Nivelurile de testosteron și dominanța socială sunt asociate, iar asocierea dintre testosteron și agresivitate se observă doar în contextele în care agresivitatea este întărită și duce la dominanță socială. Rezultatele acestui studiu (Tremblay et al, 1998) sunt similare cu altele precedente (Scerbo & Kolko, 1994), efectuate pe copii între 7 și 14 ani și preadolescenți cu vârste între 10 și 14 ani (Nottelman et al, 1987). Se pare că aceste patternuri comportamentale continuă cel puțin pe întreaga perioadă a adolescenței, rezultatele fiind confirmate și la grupuri cu vârsta între 15 și 17 ani de către Olweus et al. (1980), dar numai privind înălțimea, nu și greutatea. În ceea ce privește legătura dintre comportamentul antisocial și dezvoltarea fizică și hormonală, s-a stabilit o corelație semnificativă cu IMC. Astfel, la băieții cu masa corporală mare s-a înregistrat un număr mai mare de acte de agresivitate fizică și acte de delinvență (Olweus et al.,

1980). O metaanaliză viitoare ar putea confirma că IMC este un predictor al succesului social, însă lipsa studiilor pe adulți întârzie formularea unei concluzii legitime. O explicație pentru legătura dintre IMC și agresivitate poate să fie faptul că băieții mai corpolenți se pot impune fizic mai ușor în fața celorlalți. Alături de antecedente cu tentă de violență fizică, BMI a fost un predictor bun al comportamentului agresiv (Tremblay et al, 1998).

Cadrul evoluționist

Atât vocea cât și masa corporală pot să joace un rol important în alegerea partenerului sexual și în identificarea adversarului în selecția sexuală și în lupta pentru dominanță. În perceperea vocii apare o diferență semnificativă între sexe, bărbații prezentând un mecanism mai bine adaptat de identificare a implicațiilor sale. Diferențele dimorfismului sexual (Clutton-Brock, 1977) pot fi un început pentru a explica această variație intersexuală.

S-a arătat că vocea este un indicator destul de fidel al atractivității și transmite semnale de dominanță receptorului. Masa corporală s-a arătat ca fiind un bun predictor pentru agresivitate (Tremblay et al, 1998), iar agresivitatea, în mediile care o întăresc, duce la dominanță socială.

Având în vedere că IMC a fost corelat pozitiv cu diferite afecțiuni cardiovasculare precum și cu alte stări de boală, putem presupune că unul dintre motivele capacității de identificare a masei corporale după voce este și evaluarea sănătății de la distanță. Animalele evaluează starea de sănătate de la distanță pe baza unor semnale corporale (ca de exemplu urina, în cazul șoarecilor; Caversari et al, 1998).

Un alt argument care susține nevoia identificării caracteristicilor fizice în absența stimulului vizual este faptul că în mediul adaptabilității evoluționiste, marea majoritate a ritualurilor de împerechere aveau loc în întuneric, hominidele având ritualuri de împerechere nocturne (în peșteri, noaptea, etc.), context în care evaluarea vizuală a partenerului se făcea probabil (și) pe baza unor indicatori non-vizuali (Ford & Beach, 1951; citat în David, Benga și Rusu, 2007).

Obiectivul cercetării

Obiectivul acestei cercetări este de a examina rolul vocii ca indicator multi-dimensional al caracteristicilor individului și de a stabili dacă masa corporală este una dintre caracteristicile fizice pe care particularitățile vocii le indică. De asemenea, studiul își propune să exploreze posibilele diferențe intersexuale în identificarea masei corporale pe baza vocii.

Metodologia cercetării

Colectarea stimulilor vocali

Au fost înregistrate cu un reportofon Sanyo ICR – RS171NX Stereo Digital Voice Recorder (1 Gb memorie, MP3, designed for Windows Media Player) vocile a 12 persoane (6 bărbați și 6 femei, cu vârste între 19 și 26 de ani), numărând de la 1 până la 6. Șirul de numere a fost ales pentru caracterul său neutru, având un potențial mai mic de a influența evaluatorii decât alte tipuri de texte. Participanții care au evaluat înregistrările, în număr de 152 (106 femei și 46 bărbați), au vârstele cuprinse între 19 și 29 de ani. Donatorii de voce și evaluatorii nu se cunosc personal.

Descrierea donatorilor de voce (criterii de includere si excludere)

Persoanele înregistrate au fost selectate în funcție de înălțime și greutate (IMC) pentru a se încadra ca fiind subponderali sau supraponderali (vezi Tabelul 1) în acord cu clasificarea făcută de OMS/WHO (www.who.int). Pentru a minimaliza efectul unor variabile externe, nu au fost selectați participanți fumători sau care să sufere sau să fi suferit recent (cel puțin o lună înainte de înregistrare) de vreo boală a sistemului vocal sau respirator, sau să fi suferit vreo intervenție chirurgicală asupra căilor respiratorii. Participanții au fost înregistrați stând în picioare, astfel încât tractul vocal să fie drept. Aceștia nu au fost informați despre particularitățile studiului decât după înregistrarea propriu-zisă, pentru a nu își modifica vocea cu scopul de a manipula percepția receptorilor.

Colectarea datelor

Fiecare din cei 152 de evaluatori a ascultat cele 12 înregistrări și a decis în cazul fiecăreia dacă vocea aparține unei persoane subponderale sau uneia supraponderale. Pentru prelucrarea statistică, răspunsurile corecte au primit valoarea 1, iar cele greșite valoarea 0. De asemenea, respondenților li s-a cerut să-și specifice greutatea și înălțimea (Figura 4 și Figura 5) (cu promisiunea confidențialității). Toate aceste informații au fost colectate sub forma unui chestionar. Distribuirea chestionarelor și a înregistrărilor de voce (în format .mp3) a fost efectuată prin e-mail, pentru a oferi posibilitatea ascultării repetate. Denumirea fișierelor audio a fost „Persoana 1,” „Persoana 2,” „Persoana 3,” etc. pentru a masca identitatea donatorului de voce. De asemenea, aranjarea persoanele supraponderale și subponderale în ordinea evaluării a fost randomizată, iar respondenții nu au fost informați că eșantionul conține un număr egal de persoane sub- și supraponderale.

Caracteristicile donatorilor de voce au fost următoarele:

- Persoana 1 – bărbat, subponderal (IMC= 17,2)
- Persoana 2 – femeie, subponderală (IMC= 16,8)
- Persoana 3 – femeie, subponderală (IMC= 17,1)
- Persoana 4 – bărbat, supraponderal (IMC= 27,5)
- Persoana 5 – femeie, supraponderală (IMC= 29,4)
- Persoana 6 – bărbat, subponderal (IMC= 17)
- Persoana 7 – femeie, supraponderală (IMC= 27,3)
- Persoana 8 – bărbat, supraponderal (IMC= 28,4)
- Persoana 9 – bărbat, subponderal (IMC= 17,9)
- Persoana 10 – femeie, supraponderală (IMC= 29,5)
- Persoana 11 – femeie, subponderală (IMC= 16,8)
- Persoana 12 – bărbat, supraponderal (IMC= 29,9)

Prelucrarea stimulilor vocali

Caracteristicile vocilor (tonalitate, frecvență, rezonanță etc.) nu a fost modificată în niciun fel. Singura manipulare a fost “curățarea” înregistrărilor de zgomotul de fundal și aducerea lor la același volum (număr de decibeli) pentru a evita o eventuală distorsiune. Modificarea a fost făcută în Cool Edit Pro (© Microsoft Cooperation).

Rezultate

Efectul IMC și al sexului asupra scorului total (număr de identificări corecte)

În ceea ce privește valorile IMC, se constată ca bărbații din eșantionul evaluatorilor au scoruri mai mari decât femeile, $t(150)=7,19$, $p<0,001$. De asemenea, bărbații din eșantionul evaluatorilor au IMC mai mare decât femeile, $t(150)=10,37$, $p<0,001$. IMC și scorul total corelează semnificativ, $r(150)=0,35$, $p<0,001$: cu cât IMC e mai mare, cu atât e mai mare și numărul de identificări făcute corect. Analiza de regresie a arătat că efectul IMC este mediat în întregime de sex: corelația dintre IMC și scor e doar aparentă și se datorează faptului că bărbații au și IMC, și scorul mai mare.

Sexul evaluatorilor și caracteristicile vocii

S-a efectuat un test ANOVA mixt pentru a determina efectul (asupra numărului de identificări corecte) și interacțiunile următoarelor variabile: sexul respondentului, sexul donatorului vocii, masa corporală a donatorului vocii.

- Bărbații au scor mai mare decât femeile, $F=66,47$, $P<0,05$, adică un număr mai mare de răspunsuri corecte.
- Sexul vocii nu are un efect semnificativ, $F=3,55$, ns. Mai exact, nu au fost identificat mai bine un anumit gen decât celălalt.
- Sexul respondentului și cel al donatorului vocii interacționează semnificativ, $F=15,29$, $P<0,05$. Mai exact, bărbații evaluează mai corect vocile de bărbați, iar femeile, pe cele de femei.

- Vocile de persoane subponderale sunt mai bine recunoscute, $F=24,04$, $P<0.05$
- Greutatea vocii și sexul respondentului nu interacționează, $F=1,33$, ns.
- Greutatea și sexul vocii interacționează, $F=16,38$, $p<0,001$, așa încât sunt mai bine recunoscute femeile subponderale decât cele supraponderale și sunt mai bine recunoscuți bărbații supraponderali decât cei subponderali.
- Sexul respondentului, sexul vocii și greutatea vocii nu interacționează, $F=1,54$, nesemnificativ.

Discuții

După cum rezultă din mai multe studii anterioare, vocea este un indicator multicomponential al caracteristicilor unui individ. Pe lângă funcția de a transmite informații pe cale orală, vocea are ca rol secundar relevarea unor indicii despre emitător. Însă nu doar caracteristicile vocilor sunt importante, ci și cum acestea sunt percepute de către receptor (Rowe, 2002). Individul care dorește să transmită anumite semnale folosind vocea ca suport poate să influențeze voluntar modul în care ea este percepută. Puts et al. (2005) au arătat că bărbații care se autopercep ca fiind dominanți își coboară intenționat tonul vocii. Pe de altă parte, bărbații care se autopercep ca fiind mai puțin dominanți își ridică tonul vocii pentru a putea fi percepuți ca atare (ca non-competitori). Dimorfismul sexual al vocii pare să fi avut un rol în competiția intrasexuală a strămoșilor noștri.

Bărbații identifică mai ușor masa corporală a deținătorului vocii, indiferent de sexul acestuia. Bărbații au avut scoruri semnificativ mai mari decât femeile, $t(150)=7,19$, $p<0,001$. Acest lucru se poate datora nevoii mai acute a bărbaților de a evalua caracteristicile altor indivizi de la depărtare, adică atât posibili competitori (alți bărbați) cât și posibilele partenere sexuale (femei). S-a arătat că IMC corelează semnificativ cu agresivitatea socială (Tremblay, 1998; Scerbo & Kolko, 1994; Nottelman et al, 1987; Olweus et al, 1980). Așadar identificarea unui posibil agresor de la depărtare, pe baza vocii, devine o strategie de supraviețuire. Putem presupune astfel că dezvoltarea unor capacități de identificare a trăsăturilor, atât fizice (înălțime, greutate), cât și

psihice (agresivitatea), pe baza vocii, deține un rol important în procesul de adaptare.

Vocea umană poate fi un predictor al succesului social. Bărbații cu voci groase, de tonalitate joasă au fost găsiți ca fiind mai atractivi (Feinberg et al, 2005; Apicella, 2007; Collins, 2002) iar femeile cu voci subțiri și tonalitate ridicată au fost evaluate ca fiind mai atractive. (Saxton, Caryl & Roberts, 2006; Hughes, Dispenza & Gallup, 2004). Pare posibil ca individul să influențeze percepția pe care o are un potențial partener asupra sa prin modificarea vocii (urcarea sau coborârea acordului vocal).

Având în vedere că sexul vocii nu are un efect semnificativ ($F=3,55$, ns) asupra răspunsurilor, putem presupune că abilitatea de a evalua caracteristicile fizice ale unei persoane pe baza vocii nu se limitează doar la strategiile de găsire a partenerului sexual (mate choice), ci are probabil și un rol important în formarea și menținerea legăturilor sociale în general.

Bărbații evaluează mai corect vocile de bărbați, iar femeile pe cele de femei. Motivul este probabil faptul că se ia ca și cadru de referință propria voce (self-matching recognition). În urma unei autoevaluări subiective (gravitatea, volumul și tonul vocii, IMC-ul) indivizii se pot orienta și implica în activități competitive având informații despre competitori furnizate de vocile acestora.

Greutatea și sexul vocii interacționează: sunt mai bine recunoscute femeile subponderale decât cele supraponderale și sunt mai bine recunoscuți bărbații supraponderali decât cei subponderali. Interesul pentru femeile subponderale poate să pornească de la ideea că un IMC scăzut este asociat cu frumusețea, iar aceasta la rândul ei cu sănătatea (healthy mate partner). În cazul bărbaților supraponderali, interesul se poate explica prin dominanța pe care un IMC crescut o presupune.

La nivel aplicativ, catalogarea persoanelor în funcție de IMC are ramuri în serviciile matrimoniale unde persoanele au mai întâi contact telefonic, deci se folosesc de voce pentru a face o evaluare preliminară a potențialului partener înainte de o întâlnire față în față. În alte domenii, de exemplu cel al muncii, având în vedere că vocea indică valoarea indicelui de masă corporală, iar acesta este un predictor pentru agresivitate socială și dominanță la bărbați, se poate face o estimare a unui viitor șef sau angajat pe baza unei convorbiri telefonice stabilindu-se astfel premisele unei posibile colaborări. În general,

vocea poate să ofere date suplimentare despre persoana care o folosește pentru a transmite informații, mai ales în contexte în care lipsesc alte căi de comunicare, începând de la transmisii radio și până la o conversație între persoane nevăzătoare. Mai mult, caracteristicile vocale ale unei persoane se pot lua în considerare în domeniile în care comunicarea verbală trece de bariera transmiterii de informații: training, coaching, terapie, hipnoza etc.

Motivul pentru care sunt recunoscute mai bine femeile subponderale decât cele supraponderale poate avea rădăcini în promovarea socială a standardelor de frumusețe contemporană care dictează că femeile slabe sunt mai atractive decât cele supraponderale. Astfel, se poate forma un stereotip care să influențeze procesul adaptativ de recunoaștere a unei partenere considerate atractive de către o majoritate masculină (mate-choice) și de o recunoaștere din partea unei majorități feminine, indusă de concurența intrasexuală (lupta pentru partener), adică identificarea concurenței.

Rezultatele studiului indică faptul că sunt recunoscuți mai bine bărbații supraponderali decât cei subponderali. Acest rezultat ar putea fi explicat prin studiile care arată că un IMC mare este un bun predictor pentru agresivitatea socială și deci, în mediile în care aceasta este întărită - un predictor pentru succesul social (Alpha male status) la băieții adolescenți (Tremblay et al, 1998).

Studiul prezent confirmă rezultatele altor studii (Puts et al 2005; Collins, 2000; Feinberg et al, 2006; Feinberg, Jones, Little, Burt & Perret, 2005; Puts, Gaulin & Verdolini, 2006) care susțin teoria că vocea este un indicator multidimensional, adăugând sănătatea (prin recunoașterea IMC, care este un indice al sănătății) pe lista particularităților care pot fi deduse pe baza caracteristicilor vocale ale individului.

Studiul are și o serie de limitări. Una dintre limitele principale este clasificarea forțată a categoriilor de voci evaluate. Restricționarea alegerii dintre doar două categorii de greutate poate îngreuna acuratețea clasificării. Altfel spus, dihotomia subponderal-supraponderal nu reflectă diversitatea masei și formei corporale la specia umană.

Referințe

- Alexander, J.E.D., & Nygaard, L.C. (2008). Reading voices and hearing text: Talker-specific auditory imagery in reading. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 34(2), 446-459.
- Allard, E.R., & Williams, D.F. (2006). Listeners' perceptions of speech and language disorders. *Journal of Communication Disorders*, 41, 108-23.
- Apicella, C.L., Feinberg, D.R., & Marlowe, F.W. (2007). Voice pitch predicts reproductive success in male hunter-gatherers. *Biology Letters*, 22, 3(6), 682-684.
- Baker, J., & Davies, B. (2004) Influence of body mass on resistive force selection during high intensity cycle ergometry: Interrelationships between laboratory and field measures of performance. *Journal of Exercise Physiology*, 7, 5, 44-55.
- Bruckert, L., Lienard, J.-S., Lacroix, A., Kreutzer, M. and Leboucher, G. (2006). Women use voice parameters to assess men's characteristics. *Proceedings of the Royal Society B*, 273, 83-89.
- Cleveland, T. F. (1977). Acoustic properties of voice timbre types and their influence on voice classification. *Journal of the Acoustical Society of America*, 61(6), 1622-1629.
- Clutton-Brock, T. H., Harvey, P. H. & Rudder, B. (1977). Sexual dimorphism, socioeconomic sex ratio and body weight in primates. *Nature (Lond.)* 269, 797-800.
- Clutton-Brock, T. H., Harvey, P. H., & Rudder, B. (1977). Sexual dimorphism, socionomic sex ratio and body weight in primates. *Nature*, 269: 797-800
- Collins, S. A. (2000). Men's voices and women's choices. *Animal Behaviour*, 60, 773-780.
- Collins, S. A., & Missing, C. (2003). Vocal and visual attractiveness are related in women. *Animal Behaviour*, 6, 997-1004.
- Connolly, J.M. (2004). The development of preferences for specific body shapes. *Journal of Sex Research*, 41, 1, 5-15.
- Dabbs, J. M., & Mallinger, A. (1999). High testosterone levels predict low voice pitch among men. *Personality and Individual Differences*. *Evolution and Human Behavior* 27, 801-804.

- David, D., Benga, O., & Rusu, A. (2006). Fundamente de psihologie evoluționistă și consiliere genetică. Iași: Polirom.
- Deurenberg P., Weststrate, J.A., & Seidell JC. (1991). Body mass index as a measure of body fatness: age- and sex-specific prediction formulas. *British Journal of Nutrition*, 65,105-114.
- Feinberg, D. R., Jones, B. C., Little, A. C., Burt, D. M., & Perrett, D. I. (2005). Manipulations of fundamental and formant frequencies affect the attractiveness of human male voices. *Animal Behaviour*, 69, 561–568.
- Feinberg,D. R., Jones, B. C., Law Smith, M. J., Moore, F. R., DeBruine, L. M., Cornwell, R. E., Hillier, S. G. & Perrett, D. I. (2006). Menstrual cycle, trait estrogen level, and masculinity preferences in the human voice. *Hormones and Behavior*, 49, 215–222.
- Fitch, W. T., & Hauser, M. D. (1995). Vocal production in nonhuman 87 primates: Acoustics, physiology and functional constraints on ‘honest’ 88 advertising. *American Journal of Primatology*, 37, 191–219.
- Frankenfield, D. (2008). Limits of body mass index to detect obesity and predict body composition. *Nutrition* ,17 , 1 , 26 – 30.
- Gonzalez, J. (2004). Formant frequencies and body size of speaker: A weak relationship in adult humans. *Journal of Voice*, 32, 277–287.
- Grammer, K., Fink, B., Møller, A.P., & Thornhill, R. (2003). Darwinian Aesthetics: Sexual Selection and the Biology of Beauty. *Biological Reviews*, 78(3), 385-407.
- Hughes, S. M., Dispenza, F., and Gallup, G. G., Jr. (2004). Ratings of voice attractiveness predict sexual behavior and body configuration. *Evolution and Human Behavior*, 25, 295 – 304.
- Hughes, S. M., Harrison, M. A., & Gallup, G. G. (2002). The sound of symmetry: voice as a marker of developmental instability. *Evolution and Human Behavior*, 23, 173–180.
- Jennions, M. D., & Petrie, M. (1997). Variation in mate choice and mating preferences: a review of causes and consequences. *Biology Review*, 73, 43–78.
- Jones, B.C., Feinberg, D.R., DeBruine, L.M., Little, A.C., & Vukovic, J. (2008). Integrating cues of social interest and voice pitch in men’s preferences for women’s voices. *Biology Letters*, 4(2): 192-194.

- Mazur, A., & Booth, A. (1998). Testosterone and dominance in men. *Behavioral & Brain Sciences*, 21, 353-397.
- Puts, D. A. (2005). Mating context and menstrual phase affect women's preferences for male voice pitch. *Evolution and Human Behavior*, 26, 432-439.
- Puts, D. A., Gaulin, S. J. C., and Verdolini, K. (2006). Dominance and the evolution of sexual dimorphism in human voice pitch. *Evolution and Human Behavior*, 27(4): 283-296.
- Puts, D. A., Gaulin, S. J. C., and Verdolini, K. (2006). Dominance and the evolution of sexual dimorphism in human voice pitch. *Evolution and Human Behavior*, 27(4): 283-296.
- Puts, D. A., Hodges, C. R., Cárdenas, R. A., and Gaulin, S. J. C. (2007). Men's voices as dominance signals: Vocal fundamental and formant frequencies influence dominance attributions among men. *Evolution and Human Behavior*, 28(5): 340-344.
- Puts, D. A., Hodges, C. R., Cárdenas, R. A., and Gaulin, S. J. C. (2007). Men's voices as dominance signals: Vocal fundamental and formant frequencies influence dominance attributions among men. *Evolution and Human Behavior*, 28(5): 340-344.
- Puts, D., Gaulin, S., & Verdolini, K. (2006). Dominance and the evolution of sexual dimorphism in human voice pitch. *Evolution and Human Behavior*, 27, 4, 283 - 296.
- Rowe, C. (2002). Receiver psychology and the evolution of multicomponent signals. *Animal Behaviour*, 58, 921-931.
- Saxton, T. (2005) Facial and Vocal Attractiveness: a developmental and cross-modal study. Master thesis, Theoretical and Applied Linguistics, The University of Edinburgh.
- Schirmer, A., Escoffier, N., Zysset, S., Koester, D., Striano, T., & Friederici, A. D. (2008) When vocal processing gets emotional: On the role of social orientation in relevance detection by the human amygdale. *NeuroImage*, 40, 3, 1402-1411.
- Tremblay, R.E., Schaal, B., Boulerice, B., Arseneault, L., Soussignan, R.G., Pquette, D., & Laurant, D. (1998). Testosterone, physical aggression, dominance, and physical development in early adolescence. *International Journal of Behavioral Development*, 22, 753-777.

Vocal Attractiveness Stereotype. *Journal of Non-Verbal Behavior*, 13, 67-82.

Zuckerman, M., & Driver, R. (1989). What Sounds Beautiful Is Good: The

Zuckerman, M., Miyake, K., & Elkin, C.S. (1995). Effects of attractiveness and maturity of face and voice on interpersonal impressions. *Journal of Research in Personality*, 29 (2), 253-272.

Capitolul 3

SELECȚIA PARTENERILOR DE ACELAȘI SEX

Preferințele bărbaților gay din România

Sebastian E. Bartoș

Teorii ale homosexualității au fost elaborate în mai toate științele biologice și comportamentale. Psihologia, genetica, endocrinologia, embriologia, imunologia și neuroanatomia au încercat să explice acest fenomen (Rahman, 2005). Multe dintre teorii sunt susținute de date empirice, ceea ce i-a determinat pe unii autori să vadă în homosexualitate un concept-umbrelă care desemnează mai multe trasee developmentale (ușor) diferite (Bem, 1996a; Hyde, 2005).

Capitolul de față își propune să exploreze teoriile biologice ale homosexualității masculine, mai ales Ipoteza Formării Alianțelor. În cele ce urmează, sunt rezumate principalele direcții teoretice și sunt prezentate rezultatele a trei studii efectuate pe bărbați gay din România. De asemenea, sunt discutate limitările teoretice și metodologice ale unei abordări biologice/evoluționiste a orientării sexuale.

Teorii ontogenetice

În continuare, vor fi prezentate acele teorii ale homosexualității care au susținere empirică, insistându-se pe studiile de genetică și pe cele de neuroanatomie, relevante pentru argumentarea evoluționistă din secțiunile următoare.

Teorii genetice. Ipoteza conform căreia ar exista o influență genetică asupra orientării sexuale a fost investigată continuu în ultimii douăzeci de ani de către J. Michael Bailey, Dean H. Hamer și colaboratorii acestora. O serie de studii gemelare au examinat influențele genetice și de mediu asupra orientării sexuale, stabilind coeficientul de eritabilitate în jurul a 50% (de exemplu Bailey et al., 2000; Kirk et al., 2000). Studiile de genetică moleculară au demonstrat că homosexualitatea este X-linkată și au subliniat rolul locusului Xq28 (Hamer et al., 1993; a se vedea Rahman, 2005 pentru o sinteză). Dintre limitările studiilor genetice, câteva merită subliniate. În primul rând, gemenii monoziagoți se află, de regulă, în același sac amniotic, spre deosebire de cei dizigoți: de aceea, mediul intrauterin este mai similar pentru gemenii monoziagoți, iar efectul poate fi confundat cu efectul materialului genetic comun (Larmat, 1973). În al doilea rând, homosexualitatea se transmite după un pattern aditiv, poligenic, iar cercetarea a identificat deocamdată foarte puține gene implicate (de exemplu Xq28 de către Hamer et al., 1993). Cu toate acestea, replicările numeroase transformă ideea efectului genetic asupra orientării sexuale într-o (cvasi)certitudine (Rahman, 2005). În al treilea rând, trebuie remarcat că eritabilitatea homosexualității este de numai 50%, ceea ce înseamnă că mediul are de asemenea un efect important, dar puțin cunoscut. În fine, se știe că genele codează proteine, nu comportamente: calea de la gene la atracția sexuală rămâne de explicat.

Teorii hormonale. O serie de cercetări pornesc de la asumția că mediul intrauterin este relevant pentru dezvoltarea homosexualității. Expunerea prenatală la androgeni este principalul factor incriminat, speculându-se că un nivel prea scăzut sau prea crescut de testosteron ar putea deopotrivă să determine homosexualitatea (Rahman, 2005). Pentru a testa această ipoteză, s-a apelat la markeri ușor de evaluat ai expunerii la androgeni. De exemplu, s-au măsurat emisiile otoacustice, sunete subliminale emise în mod automat de cohlee. Aceste emisii sunt semnificativ mai slabe la femei și la bărbații gay (McFadden și Pasanen, 1998), ceea ce a fost interpretat ca un indicator al masculinizării incomplete a aparatului auditiv la gay. Un alt exemplu de marker al dezvoltării intrauterine este lateralizarea: printre bărbații gay sunt mai mulți stângaci decât printre cei heterosexuali, ceea ce poate indica un traseu diferit al ontogenezei prenatale (Lalumière et al., 2000).

Teorii imunologice. O ipoteză înrudită este cea imunologică. Bărbații gay au în medie mai mulți frați mai mari (de sex masculin) decât cei heterosexuali (Bogaert, 2006), fenomen numit „efectul ordinii în fratrie” (fraternal birth order effect). Efectul nu apare în cazul fraților adoptivi (Bogaert, 2006) și este observat și în alte culturi (v. Vasey și Vander Laan, 2007 pentru Samoa), ceea ce indică un mecanism biologic. De regulă, ordinea în fratrie este tratată ca principalul argument în favoarea ipotezei imunizării materne (maternal immunisation hypothesis; Puts et al., 2006). Scenariul propus e următorul: un făt de sex masculin produce o serie de proteine a căror translație este reglată de cromozomul Y, proteine care sunt, bineînțeles, străine pentru organismul matern. Datorită barierei placentare, e puțin probabil ca aceste proteine să ajungă în circulația mamei. Dar, în timpul nașterii, sângele matern și cel al fătului vin în contact, iar mama este expusă la proteinele străine. De aceea, sistemul ei imunitar produce anticorpi specifici. Când femeia este însărcinată cu un al doilea fiu, anticorpii astfel produși degradează proteinele reglate de cromozomul Y și perturbă astfel masculinizarea fătului. În lipsa unor studii care să confirme acest scenariu, explicația imunologică a homosexualității rămâne „o ipoteză provocatoare” (Puts et al., 2006, p. 10532), cu toate că efectul ordinii în fratrie rămâne o descoperire greu de contestat a acestei linii de cercetare.

Date neurobiologice. Homosexualitatea are și corelate neuroanatomice. Mai exact, o serie de structuri cerebrale variază în mărime în funcție de sex și de orientarea sexuală. Allen și Gorski (2002) interpretează specificitatea neuroanatomică a homosexualității masculine ca fiind un argument în favoarea teoriilor embriologice. Primele cercetări efectuate în acest sens au fost studii post-mortem pe bărbați gay care au decedat din cauza unor complicații HIV/SIDA la începutul anilor 1990. Swaab și Hofman (1990) au găsit că nucleul suprachiasmatic al bărbaților homosexuali are un volum semnificativ mai mare decât cel al bărbaților heterosexuali și al femeilor. Le Vay (1991) a arătat într-un studiu devenit clasic că al treilea nucleu interstițial al hipotalamusului anterior (INAH 3) este mai mic la femei și la bărbații gay decât la bărbații heterosexuali. Deși semnificația dimorfismului hipotalamic nu este complet elucidată, un studiu (Savic et al., 2005) arată că bărbații gay și femeile heterosexuale prezintă o activare crescută a hipotalamusului anterior atunci când sunt expuși la feromoni masculini (mai exact, derivați ai testosteronului

prezenți în transpirația bărbaților). De asemenea, comisura anterioară are o secțiune mediosagitală mai mare la femei și la bărbații homosexuali decât la cei heterosexuali (Allen și Gorski, 1992). Din nou, semnificația funcțională a acestei diferențe poate fi numai speculată: la testele de orientare spațială și de motricitate fină, bărbații gay au adesea performanțe comparabile cu ale femeilor și diferite de ale bărbaților heterosexuali (Kimura, 1996; Rahman et al., 2004). Totuși, Allen și Gorski (2002) subliniază limitările studiilor anatomice: măsurătorile au fost efectuate pe subiecți decedați, care suferiseră în prealabil de SIDA și nu au fost replicate *in vivo* pe subiecți sănătoși. Este posibil de aceea deci ca diferențele observate să fie consecințele, nu cauza homosexualității.

Toate cele de mai sus „ilustrează faptul că orientarea sexuală la oameni se pretează la a fi studiată la nivel biologic.” (LeVay, 1991, p. 1036) Dacă problema de a explica homosexualitatea e departe de a fi rezolvată, pare suficient de clar că ereditatea joacă un rol în determinarea orientării sexuale și că aceasta are o serie de corelate anatomice și fiziologice. O abordare evoluționistă va trebui deci să țină cont de câteva rezultate solide ale cercetărilor prezentate mai sus: (1) influența genetică asupra orientării sexuale; (2) efectul ordinii în frătrie; (3) posibile influențe intrauterine; (4) diferențe anatomice, fiziologice și comportamentale între bărbații homosexuali și cei heterosexuali, în afară de sexul partenerilor.

Teorii filogenetice

Rezultatele de mai sus privind determinismul genetic – fie el și parțial – al homosexualității sunt paradoxale din punct de vedere evoluționist (Kirkpatrick, 2000). În principiu, un individ care preferă să aibă relații sexuale cu o persoană de același sex nu are urmași sau, în orice caz, are mai puțini urmași decât cel care preferă relațiile heterosexuale. Presupusa genă a homosexualității scade fitnessul, deci ar fi trebuit să fie eliminată de selecția naturală. Dimpotrivă, gena respectivă persistă în populație într-o proporție stabilă (Rahman, 2005). Soluțiile propuse de teoreticieni la acest paradox sunt destul de numeroase (Rahman și Wilson, 2003), dar majoritatea susțin că, în esență, homosexualitatea nu este dezadaptativă. În continuare vor fi examinate câteva dintre

soluțiile teoretice, cu accent pe statutul pe care l-ar putea avea comportamentul homosexual din punct de vedere adaptaționist. Teoria formării alianțelor (Muscarella, 2000) va fi prezentată mai amplu, având în vedere diversitatea dovezilor în favoarea acestei ipoteze.

Homosexualitatea ca zgomot. Unii cercetători explică homosexualitatea ca fiind zgomot – adică o variație fără valoare adaptativă (David, 2007). Având în vedere transmiterea X-linkată a homosexualității masculine și faptul că locusul incriminat este aproape de capătul distal al brațului lung (Xq28; Hamer et al., 1993), Turner (1995) a speculat că ar exista o relație între homosexualitate și sindromul X-fragil. Dacă există o mutație la nivelul brațului q al cromozomului X, atunci femeile purtătoare ale alelei responsabile pentru homosexualitate ar trebui să avorteze un număr relativ mare de sarcini cu feți de sex masculin. Într-adevăr, bărbații homosexuali au relativ puțini unchi din partea mamei (Turner, 1995). Rezultatele sunt interesante, însă studiul se bazează pe date de arhivă și, după cunoștințele autorului, nu a fost replicat. Așadar, ipoteza cum că homosexualitatea ar fi zgomot din punctul de vedere al evoluției are o susținere empirică limitată.

Homosexualitatea ca artefact. O altă ipoteză este aceea că homosexualitatea ar fi un artefact, adică o consecință secundară a unei adaptări (David, 2007). Există mai multe ipoteze privind adaptarea care ar putea avea ca „efect secundar” homosexualitatea: s-a speculat că bărbații purtători ai genelor respective ar fi mai abili social, mai puțin agresivi, mai interesați de sex, tați mai buni și, ca atare, ar avea un succes reproductiv mai mare (a se vedea Rahman și Wilson, 2003).

E.O. Wilson (1975) a propus ipoteza că indivizii homosexuali își dirijează resursele spre copiii rudelor apropiate, ceea ce face ca genele lor să se mențină în populație fără ca ei înșiși să aibă urmași. Această teorie este cunoscută sub numele de ipoteza selecției prin înrudire (kin selection hypothesis). Două studii efectuate pe populații occidentale (Bobrow și Bailey, 2001; Rahman și Hill, 2008) nu au găsit dovezi că bărbații gay i-ar sprijini mai mult pe copiii fraților și surorilor decât bărbații heterosexuali. Dimpotrivă, Vasey et al. (2007) au arătat că tinerii și copiii din Samoa primesc considerabil mai mult sprijin material și moral de la unchii lor fa'afafine (echivalentul aproximativ al gay-lor în cultura samoană) decât de la rudele heterosexuale.

Miller (2000) a pornit de la ideea că orientarea sexuală este determinată de un set de gene, nu doar de una singură (a se vedea mai sus secțiunea Teorii genetice). Un bărbat care poartă toate alelele va avea șanse mari să fie homosexual, iar bărbații din familia lui, care au doar o parte din alelele responsabile pentru homosexualitate, vor avea o serie de calități feminine. Asemenea calități, cum ar fi de exemplu agresivitatea redusă, îi vor face mai atrăgători pentru potențialele partenere, așa încât fertilitatea lor crescută va compensa lipsa de urmași a bărbatului homosexual. Așadar, frații bărbaților gay ar trebui să aibă un succes reproductiv crescut. Ipoteza lui Miller este deci aceea că homosexualitatea are în spate un polimorfism compensat (balanced polymorphism). Două studii recente au obținut în acest sens date contradictorii. Zietsch et al. (2008) au găsit că bărbații care au un frate gay au mai multe partenere sexuale și că succesul lor e explicat de trăsături feminine ereditare. Dimpotrivă, Santtila et al. (2009) nu au găsit că existența unui frate gay ar avea vreun impact asupra feminității sau frecvenței raporturilor sexuale la bărbații heterosexuali.

Camperio-Ciani et al. (2004) au arătat că surorile femeilor cu fii homosexuali au mai mulți copii decât surorile femeilor care au numai fii heterosexuali; același studiu a confirmat că bărbații gay au mai mulți frați decât cei heterosexuali, arătând printr-o analiză de regresie că efectul ordinii în fratrie este explicat în întregime de fecunditatea maternă crescută. Rezultatele studiului au fost replicate parțial în Marea Britanie (Rahman et al., 2008): mătușile pe linie maternă ale bărbaților gay par să fie mai fecunde în populația albă, dar nu și în populația de culoare. Camperio-Ciani et al. (2004) au presupus că homosexualitatea este artefactul unui genotip care favorizează fitnessul matern. Această ipoteză a selecției sexual-antagonice (sexually antagonistic selection) are calitatea remarcabilă de a fi în concordanță cu rezultatele unor linii de cercetare distincte, cum ar fi transmiterea X-linkată a homosexualității (Hamer et al., 1993) și ordinea în fratrie (Bogaert, 2006).

Ipoteza Formării Alianțelor

Teoria formării alianțelor (alliance formation hypothesis [AFH]; Muscarella, 2000) este cea care taie nodul gordian: departe de a scădea fitnessul, homosex-

ualitatea este o adaptare evoluționistă. Mai exact, ea a favorizat reproducerea în mediul adaptării evoluționiste, întrucât a facilitat formarea de alianțe între indivizi de același sex. Următoarele paragrafe sunt dedicate examinării acestei afirmații.

Teoria formării alianțelor trebuie să prezinte, înainte de toate, „dovezi teoretice” – adică un scenariu plauzibil (Schmitt și Pilcher, 2005). Muscarella (2000) propune ipoteza că homosexualitatea a contribuit la formarea alianțelor intrasexuale în mediul adaptării evoluționiste, favorizând astfel supraviețuirea și reproducerea celor implicați în relații cu parteneri de același sex. Autorul arată că, probabil, comunitățile preistorice îi expulzau pe băieții ajunși la pubertate, așa cum se întâmplă în grupurile de primate. Exilul adolescenților era necesar pentru a menține în echilibru dinamica grupului, întrucât ei deveneau potențiali competitori ai masculului dominant. Desigur, viața băieților alungați era în pericol, iar șansele lor de supraviețuire creșteau prin formarea de alianțe. O alianță tipică – observată la primate – este aceea între un adolescent și un mascul dominant. Tânărul realizează groomingul organelor genitale pentru partenerul mai puternic, iar acesta îi oferă în schimb protecție și chiar acces la unele femele. Astfel, comportamentul homosexual, departe de a fi dezadaptativ, favorizează supraviețuirea și reproducerea.

Dovezile filogenetice în favoarea ipotezei formării alianțelor vin mai ales dinspre studiul primatelor. Cimpanzeii (*Pan troglodytes*) și bonobo (*Pan paniscus*) sunt considerați rudele cele mai apropiate ale speciei umane (de Waal, 1995). La aceste specii, scenariul prezentat mai sus are loc întocmai: adolescenții sunt marginalizați, dar reușesc să se integreze într-un grup prin intermediul comportamentului homosexual (Muscarella, 2000). E demn de menționat că, la bonobo, actul sexual este instrumentul preferat de reducere a tensiunii în grup: în situații în care alte specii de primate recurg la violență, bonobo recurg la comportamente de tip sexual (de Waal, 1995). O privire generală asupra comportamentului homosexual la primate arată că acesta apare mai ales la masculii tineri și ajută la formarea unor legături sociale, dar orientarea spre indivizi de același sex nu este niciodată exclusivă (Wallen, 1997). E de remarcat că toate aceste observații sunt favorabile ipotezei formării alianțelor. Totuși, trebuie ținut cont de faptul că majoritatea datelor cu privire la primate au fost culese prin observație naturală, fără a se

recurge la grile care să evalueze frecvența diferitelor comportamente sexuale, tăria alianțelor formate ș.a.m.d. (Wallen & Parsons, 1997; Muscarella, 2000).

Dovezile transculturale sunt și ele numeroase. În mare parte din culturile cunoscute, relațiile sexuale între un bărbat matur și unul mai tânăr sunt cunoscute și chiar instituționalizate (Kirkpatrick, 2000; Muscarella, 2000). În Grecia Antică, asemenea relații aveau implicații sexuale și romantice remarcabil de similare cu cele din zilele noastre (Thorp, 1992). În Japonia, relația între doi bărbați este de asemenea asimetrică, presupunând parteneri diferiți ca vârstă, statut și personalitate (McLelland, 2007). La tribul Etoro din Noua Guinee, raporturile sexuale dintre războinici și băieții puberi sunt ritualizate (Knauff, 2003). Mai mult, în unele culturi din Asia de Sud-Est, fiii familiilor sărace sunt încurajați să aibă relații cu bărbați bogați (Kirkpatrick, 2000). Așadar, implicațiile socio-culturale ale homosexualității par să fie concordante cu ipoteza formării alianțelor.

Pe baza literaturii sintetizate mai sus, se așteaptă ca bărbații gay și cei heterosexuali să aibă preferințe opuse în ceea ce privește însușirile partenerilor. După Trivers (1972), bărbații heterosexuali caută parteneri mai tineri și atrăgătoare fizic, pentru că au o valoare reproductivă mai mare (a se vedea capitolele precedente ale acestui volum). Dimpotrivă, bărbații gay caută aliați sociali (Muscarella, 2000), iar bărbații mai în vârstă oferă mai multe resurse (Buss, 1989; Boone, 1986).

Studiile de până acum au dat rezultate convergente în ceea ce privește preferințele bărbaților heterosexuali, dar au fost contradictorii în cazul bărbaților gay. Numeroase studii confirmă predicțiile lui Trivers (1972), atât în populația românească (Rusu și Bencic, 2007; Toma, în volumul de față), cât și în altele (Buss și Schmitt, 1993; a se vedea capitolele scrise de Toma și respectiv Pinteau, în volumul de față). Studii diferite, utilizând metodologii diferite, au obținut rezultate contradictorii în ceea ce privește preferințele bărbaților gay. De exemplu, Bailey et al. (1994) au arătat că bărbații gay sunt mai puțin interesați de tinerețea partenerului decât cei heterosexuali, folosind un chestionar adhoc. Silverthorne și Quincey (2000), utilizând un set de fotografii pe care participanții trebuia să le așeze în ordinea preferinței, au găsit că bărbații gay preferă fețe mai tinere decât cei heterosexuali, dar Teuscher și Teuscher (2007) nu au reușit să replice acest rezultat. În fine, două

studii (Kenrick et al., 1995; Gobrogge et al., 2007) bazate pe eşantioane de anunţuri matrimoniale nu au găsit nicio diferenţă între preferinţele bărbaţilor gay şi cele ale bărbaţilor heterosexuali.

Datele ambigue în ceea ce priveşte preferinţele bărbaţilor gay nu contrazic în mod necesar ipoteza formării alianţelor. E remarcabil faptul că studiile rezumate în paragraful anterior, efectuate pe populaţia nord-americană, nu au evidenţiat diferenţe consistente între gay şi heterosexuali, pe când observaţiile antropologice (Hekma, 2000; Murray, 2002; Kirkpatrick, 2000) arată că inegalitatea de vârstă este regula în relaţiile homosexuale din alte culturi. Adriaens şi de Block (2006) propun o explicaţie a diferenţei dintre Occidentul contemporan şi alte culturi: începând cu secolul al XVIII-lea, când a apărut noţiunea „homosexual” aşa cum e utilizată azi (a se vedea şi Foucault, 1976/2004), gay-i occidentali şi-au definit relaţii asemănătoare cu cele heterosexuale (bazate pe tinereţe şi frumuseţe fizică, printre altele). Aşadar, similaritatea dintre preferinţele homosexuale şi cele heterosexuale ar putea fi doar un artefact al culturii occidentale recente. Deşi comparaţiile transculturale riguroase lipsesc, cel puţin un studiu (Kaufman şi Phua, 2003) susţine o asemenea explicaţie: dintre bărbaţii gay americani, albi sunt cei care preferă parteneri mai tineri, pe când afro-americanii şi asiaticii caută bărbaţi mai maturi.

O problemă interesantă este aceea a geloziei. Este binecunoscută diferenţa de gen în gelozie la populaţia heterosexuală: deşi majoritatea oamenilor (atât bărbaţi, cât şi femei) declară că sunt geloşi mai degrabă emoţional decât sexual, gelozia sexuală este mai frecventă în rândul bărbaţilor decât al femeilor (a se vedea Toma, în volumul de faţă). Această diferenţă de gen e uşor de înţeles prin prisma investiţiei parentale (Trivers, 1972). Autorul capitolului de faţă nu cunoaşte niciun studiu care să evalueze gelozia la bărbaţii gay dintr-o perspectivă evoluţionistă. Pe baza ipotezei formării alianţelor (Muscarella, 2000), e de aşteptat ca gay-i să prezinte gelozie emoţională mai frecvent decât bărbaţii heterosexuali, întrucât sunt interesaţi de alianţe sociale avantajoase şi deci de loialitatea emoţională.

Limitări în abordarea biologică a homosexualității

Problema cea mai serioasă a biologiei orientării sexuale rămâne, totuși, ambiguitatea conceptelor. Ce înseamnă „homosexualitate”: comportament, atracție sau identitate? Există indivizi care sunt homosexuali într-o accepțiune, dar nu și în alta? Este orientarea sexuală o caracteristică stabilă a individului sau fluctuează de-a lungul vieții? Aceste întrebări au un răspuns larg acceptat în științele biologice, dar contestat de unii psihologi, antropologi și filozofi.

Viziunea receptă este aceea că orientarea sexuală a bărbatului e bimodală, fixă și determinată biologic. În primul rând, orientarea sexuală la bărbați e văzută ca fiind bimodală, adică fie homosexuală, fie heterosexuală (Rahman și Wilson, 2003). Argumentele în acest sens se bazează atât pe ceea ce raportează bărbații înșiși, cât și pe studii de pletismografie peniană (Bailey et al., 2009). Bisexualitatea la bărbați e văzută fie ca fiind rară, fie ca o simplă etichetă pentru bărbații gay care se căsătoresc cu femei (Bem, 2005). În al doilea rând, se consideră că orientarea sexuală e determinată biologic. Factori genetici (Bailey et al., 2000) sau perinatali (Bogaert, 2006) fac ca un bărbat să aibă deja orientarea homosexuală determinată la naștere sau, în orice caz, să fie puternic predispus spre aceasta. Argumentele tipice în favoarea determinismului biologic sunt studiile analizate în prima secțiune a acestui capitol. În al treilea rând, orientarea sexuală e considerată fixă și coerentă: un bărbat homosexual e homosexual întreaga lui viață (sau cel puțin întreaga viață adultă), în orice situație, atât psihologic, cât și comportamental (Rahman și Wilson, 2003). Stabilitatea și coerența orientării sexuale sunt corolare ale determinării biologice.

Viziunea receptă asupra homosexualității masculine e criticată din mai multe direcții. Dinspre istoria culturii, s-a arătat că „homosexualitatea” e un concept relativ nou și încărcat ideologic. Deși comportamentul sexual între indivizi de același sex există în toate culturile și în toate epocile, ideea că persoanele care au asemenea comportamente ar constitui o categorie aparte, esențialmente diferită de populația generală, a apărut abia în secolul al XVIII-lea (Foucault, 1976/2004). Dinspre filozofie, a fost criticată ideea cauzalității biologice a orientării sexuale. Cercetătorii clasifică mai întâi participanții în homosexuali și heterosexuali, iar apoi măsoară o serie de variabile biologice pentru a determina dacă există diferențe între cele două categorii; acesta nu

este un mod credibil de a stabili o relație cauzală (Butler, 1990/1999). Tot dinspre filozofie, s-a contrazis teza unei orientări sexuale statice. Patternurile comportamentale consistente apar adesea pentru că individul dorește (sau i se cere) să-și construiască o identitate coerentă, nu pentru că oamenii ar avea „de la natură” un comportament consecvent (Butler, 1991). Dinspre antropologie, s-a arătat că homosexualitatea este neexclusivă în practic toate culturile în afară de a noastră (de exemplu, Kirkpatrick, 2000). În fine, dinspre psihologie, o serie de studii empirice au găsit că orientarea sexuală e adesea incoerentă și instabilă. Oamenii pot fi homosexuali conform unei definiții, dar nu și conform alteia: de exemplu, o persoană poate să se considere heterosexuală, să aibă comportament homosexual și să nu se simtă atrasă de persoane de același sex, iar toate acestea se pot schimba semnificativ în câțiva ani (a se vedea Savin-Williams, 2009 pentru o sinteză).

Un avantaj al ipotezei formării alianțelor este acela că e viabilă în diverse contexte conceptuale și teoretice. Pe de o parte, Muscarella (2000) și Kirkpatrick (2000) au adoptat în mod explicit un punct de vedere contrar viziunii recepte: evoluția a favorizat comportamentul homosexual, nu o orientare homosexuală. Departate de a exclude heterosexualitatea, homosexualitatea crește șansele individului de a supraviețui și de a se reproduce. În acest sens, Adriaens și de Block (2006) arată cum ipoteza formării alianțelor poate fi integrată cu cercetarea istorică a lui Foucault (1976/2004) pentru a obține o imagine mai nuanțată: se poate ca homosexualitatea să fi evoluat în EEA ca și comportament adaptativ, devenind apoi premisa unei identități gay în Occidentul contemporan. Pe de altă parte, ipoteza formării alianțelor nu este incompatibilă nici cu viziunea receptă asupra homosexualității. Rahman și Wilson (2003) speculează că homosexualitatea masculină ar putea avea un determinism poligenic: bărbații care au toate alelele implicate devin homosexuali, în timp ce aceia care au doar o parte, dobândesc caracteristici adaptative cum ar fi propensiunea spre formarea de alianțe (a se vedea teoria polimorfismului compensat la Miller, 2000, precum și mai sus în acest capitol). Așadar, ipoteza formării alianțelor poate fi pusă de acord nu numai cu date empirice diverse (așa cum am arătat în introducere), ci și cu teoretizări diverse ale orientării sexuale.

Studiul 1: experimentul online

Pentru a testa predicțiile teoriilor prezentate mai sus, autorul a accesat o cameră de chat destinată bărbaților gay din România și a postat mesaje cu caracter matrimonial. A fost înregistrat „succesul” fiecărui mesaj, măsurat prin numărul de utilizatori care au răspuns anunțului. A fost necesară o fază preliminară pentru a diminua efectul a două variabile externe: verosimilitatea mesajelor formulate de către experimentator și alegerea ferestrei de timp pentru desfășurarea experimentului. S-a așteptat ca utilizatorii chatului să fie mai interesați de bărbații mai maturi și de perspectiva unei relații cu o diferență de vârstă notabilă între parteneri așa cum prezice ipoteza formării alianțelor.

Metodă

Participanții. Date fiind caracteristicile procedurii, datele demografice ale participanților nu au putut fi colectate. Participanții sunt utilizatori ai unei camere de chat de tip Internet Relay Chat (IRC), destinată bărbaților gay din România. Probabil că o parte mică dar semnificativă dintre utilizatorii unui asemenea chat nu se autoetichetează ca fiind gay (Ross et al., 2005).

Echipamentul. Autorul a utilizat un computer personal de tip notebook. Softul utilizat pentru a accesa camera de chat a fost mIRC 6.2 (© mIRC Co. Ltd. 1995-2008), care poate fi descărcat gratuit de pe Internet (www.mirc.com). Popularitatea acestui soft în România este larg recunoscută.

Procedura. Experimentatorul a accesat o cameră de chat destinată bărbaților gay din România. În prima fază, au fost înregistrate și analizate mesajele pe care utilizatorii le postau în fereastra principală a camerei de chat, cu scopul de a studia conținutul acelor mesaje care vizau căutarea de parteneri, precum și dinamica numărului de utilizatori de-a lungul unei zile. Pe baza acestei etape, care nu face obiectul capitolului de față, autorul a decis să posteze opt tipuri de mesaje: „Matur caut tânăr pentru relație” , „Matur caut matur pentru relație,” „Tânăr caut tânăr pentru relație,” „Tânăr caut matur pentru relație,” „Matur caut tânăr pentru sex,” „Matur caut matur pentru sex,” „Tânăr caut tânăr pentru sex,” „Tânăr caut tânăr pentru sex”.

În a doua fază, mesajele enumerate mai sus au fost postate în fereastra principală a camerei de chat și a fost înregistrat numărul de utilizatori care au

Tabel 1.*Numărul de răspunsuri primit de anunțuri în funcție de conținut*

Variabilă	Modalitate	Răspunsuri (%)	χ^2	Efectul (φ)
Vârsta oferită	Tânăr	54	1,15	0,088
	Matur	46		
Vârsta cerută	Tânăr	48	0,17	0,034
	Matur	52		
Diferența de vârstă	Vârstă diferită	59	4,95*	0,184
	Aceeași vârstă	41		
Tipul de interacțiune	Sex	42	3,59	0,156
	Relație	58		

* $p < 0,05$

răspuns la fiecare mesaj. Experimentele au fost realizate în perioada august-septembrie 2007, în șase sesiuni. Mesajele au fost postate în intervalul orar 21:00-23:00 EET. Între două sesiuni experimentale au existat intervale de 1-4 zile.

Pașii unei sesiuni experimentale erau următorii: (1) experimentatorul intra în camera de chat, de fiecare dată cu alt pseudonim; (2) experimentatorul posta unul din mesaje, ales aleator prin aruncarea repetată a unei monede; (3) odată ce mesajul nu mai era vizibil în fereastra principală, care se umplea cu mesaje postate de alți utilizatori, experimentatorul îl posta din nou; (4) după 10 minute, experimentatorul consemna numărul de utilizatori care îi răspundeau și părăsea camera de chat. Procedura se repeta imediat pentru un alt mesaj ales aleator. Astfel, în decurs de aproximativ o oră și jumătate, erau postate toate cele 8 mesaje.

Rezultate și discuții

Mesajele postate au primit în total 147 de răspunsuri. Efectul pe care l-a avut conținutul mesajului asupra numărului de răspunsuri primite e rezumat în Tabelul 1.

Mesajele în care autorul se prezenta ca fiind „tânăr” au primit un număr ușor mai crescut de răspunsuri decât cele în care se declara „matur”. Diferența

Tabel 2.*Clasificarea caracteristicilor căutate la un partener*

<i>Fizice</i>	<i>Socio-emoționale</i>
Greutate maximă	Venit lunar
Greutate minimă	Domeniul de activitate
Înălțime maximă	Hobby-uri
Înălțime minimă	Stare civilă
Lungimea părului	Nivel educațional

nu este însă semnificativă, $\chi^2(1)=1,15$, $p=0,322$. Așadar, utilizatorii chatului nu au manifestat o preferință pentru o categorie de vârstă sau alta.

Mesajele în care autorul se prezenta ca aparținând unei categorii de vârstă și cerea ca partenerul să fie din cealaltă categorie (de exemplu „matur caut tânăr”) au avut un succes mai mare decât cele în care autorul și partenerul căutat aveau aceeași vârstă (de exemplu „matur caut matur”). Diferența este semnificativă, $\chi^2(1)=4,95$, $p=0,03$. Bărbații gay din România par să prefere o relație asimetrică uneia egalitare.

Așadar, diferența de vârstă este relevantă pentru interesul față de un potențial partener, dar nu și categoria de vârstă căreia îi aparține acesta. Rezultatul confirmă parțial predicțiile ipotezei formării alianțelor, dar lasă o serie de întrebări fără răspuns. În primul rând, lipsa unor date clare despre participanți (mai ales vârsta lor exactă) face ca interpretarea rezultatelor să fie dificilă. În al doilea rând, experimentul online nu pare adecvat pentru cercetarea altor preferințe și a geloziei.

Studiul 2: analiza anunțurilor matrimoniale

Pentru a testa predicțiile ipotezei formării alianțelor, studiul de față folosește o bază de date cu anunțuri matrimoniale postate online de către bărbați din România. Utilizarea anunțurilor matrimoniale în testarea unor ipoteze despre sexualitate are mai multe avantaje. În primul rând, anunțurile sunt disponibile gratuit pe Internet, ceea ce ușurează mult accesul cercetătorului la date. În al doilea rând, eșantioanele colectate astfel sunt mai mari și mai diverse decât cele de voluntari. În al treilea rând, anunțurile nu sunt scrise pen-

Tabel 3.

Vârsta participanților și a partenerului preferat /partenerei preferate (medii și abateri standard)

<i>Orientare sexuală</i>	<i>Participanți M(AS)</i>	<i>Parteneri M(AS)</i>
Bărbați care caută bărbați	29,25(8,45)	32,69(10,85)
Bărbați care caută femei	31,10(8,72)	28,94(6,65)

tru scopul cercetării, ci sunt o fereastră asupra comportamentului ecologic al participanților.

Predicțiile derivate din teoriile lui Trivers (1972) și Muscarella (2000) au generat următoarele ipoteze: (1) Bărbații heterosexuali preferă parteneri mai tineri; (2) Bărbații gay preferă parteneri mai în vârstă (în contrast cu cei heterosexuali); (3) Bărbații heterosexuali sunt mai interesați de trăsăturile fizice ale partenerii decât de cele socio-emoționale; (4) Bărbații gay sunt mai interesați de trăsăturile socio-emoționale ale partenerului decât de cele fizice (în contrast cu cei heterosexuali).

Metodă

Unități de analiză. Studiul a utilizat ca date 112 anunțuri matrimoniale postate de bărbați din România în martie 2007. Eșantionul a fost extras dintr-o bază de date cu anunțuri matrimoniale colectate de pe www.noi2.ro, construită de autor împreună cu doi colaboratori (Bartoș, Phua și Avery, 2009, atașat la acest raport). Utilizatorii site-ului au avut posibilitatea de a specifica propriile lor însușiri (de ex. vârstă, înălțime etc.) și însușirile partenerului sau partenerei căutate utilizând o serie de meniuri (pull-down menus). Autorul a avut acces la aceste informații sub formă de tabele. Din cele 380 de anunțuri matrimoniale incluse în baza de date inițială, studiul de față le-a luat în considerare numai pe acelea care conțineau informații cu privire la vârsta partenerului ideal.

Participanți. Toți participanții sunt bărbați, din București, în vârstă de cel puțin 18 ani, cu un anunț matrimonial valabil pe www.noi2.ro în martie 2007. Dintre aceștia, 53 căutau un partener de gen masculin, iar 59, o

Tabel 4.

Numărul de caracteristici fizice și socio-emoționale utilizate pentru descrierea partenerului ideal / partenerei ideale (medii și abateri standard)

<i>Orientare sexuală</i>	<i>Fizice M(AS)</i>	<i>Socio-emoționale M(AS)</i>
Bărbați care caută bărbați	1,77(1,93)	1,90(0,96)
Bărbați care caută femei	2,96(1,71)	2,23(0,91)

parteneră de gen feminin. Bărbații care căutau bărbați aveau în medie 29,25 de ani (cu o abatere standard de 8,45), iar cei care căutau femei, 31,10 ani (abatere standard 8,72). Diferența de vârstă între cele două categorii este nesemnificativă, $t(110)=1,14$, $p>0,05$. Bărbații care căutau alți bărbați au oferit mai puține detalii despre ei înșiși decât cei care căutau femei (Bartoș, Phua și Avery, 2009).

Variabile măsurate. Variabilele măsurate în studiu au fost operaționalizate după cum urmează:

1. Genul și orientarea sexuală. Utilizatorii site-ului cu anunțuri matrimoniale au avut posibilitatea de a alege sexul lor și al partenerului căutat, optând, în ambele cazuri, pentru „bărbat” sau „femeie”. Pe baza acestor opțiuni, participanții au fost clasificați ca „bărbat care caută bărbați” sau „bărbat care caută femei”.

2. Vârsta participanților și a partenerului căutat. Utilizatorii site-ului au avut posibilitatea de a specifica intervalul de vârstă în care se situează partenerul dorit. Autorul a avut acces la aceste informații în format tabelar. Pentru prelucrările statistice, a fost luat în considerare punctul de mijloc al intervalului.

3. Caracteristicile partenerului ideal. Utilizatorii site-ului au avut posibilitatea de a specifica o serie de alte caracteristici ale partenerului dorit. Zece dintre acestea au fost clasificate ca fiind fizice sau socio-emoționale. Lista completă se găsește în Tabelul 2. Pentru analizele statistice, s-a numărat câte caracteristici din cele două categorii a specificat fiecare participant. De exemplu, un participant care a specificat greutatea maximă, lungimea părului și nivelul educațional al perechii ideale a specificat 2 caracteristici fizice și 1 socio-emoțională.

Tabel 5.*Analiza de varianță pentru vârstă*

<i>Sursă</i>	<i>SP</i>	<i>gl</i>	<i>PM</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2
Diferența de vârstă	23,296	1	23,296	0,569	0,452	0,00
Orientarea sexuală	50,449	1	50,449	0,451	0,503	0,00
Interacțiune	439,948	1	439,948	10,748	0,001	0,08

Rezultate

Statistici descriptive. Mediile și abaterile standard pentru vârsta celor două grupuri de bărbați și vârsta pe care o preferă se găsesc în Tabelul 3.

Mediile și abaterile standard pentru numărul de caracteristici fizice și socio-emoționale menționate de cele două grupuri de bărbați se găsesc în Tabelul 4.

Statistici inferențiale. Pentru a se evalua diferențele în funcție de orientarea sexuală în ceea ce privește preferințele pentru vârsta partenerilor, s-a efectuat o analiză de varianță (ANOVA) bifactorială. Rezultatele sunt detaliate în Tabelul 5. S-a găsit o interacțiune semnificativă între diferența de vârstă și orientarea sexuală, $F(1,110)=10.74$, $p<0.01$, $\eta^2=0.08$. Pentru a explora această interacțiune, s-au efectuat teste posthoc Scheffe. Bărbații care caută bărbați preferă parteneri mai în vârstă decât ei înșiși, $F(1, 52)=4.06$, $p<0.05$, $\eta^2=0.073$. Bărbații care caută femei preferă parteneri mai tineri decât ei înșiși, $F(1, 58)=16.25$, $p<0.001$, $\eta^2=0.219$.

Pentru a evalua diferențele dintre cele două grupuri în ceea ce privește numărul de caracteristici fizice și socio-emoționale menționate, s-a efectuat o analiză de varianță (ANOVA) bifactorială. Rezultatele sunt detaliate în Tabelul 6. Orientarea sexuală a avut un efect semnificativ asupra numărului de caracteristici menționate, $F(1, 111)=12.80$, $p<0.01$, $\eta^2=0.10$. Interacțiunea dintre orientarea sexuală și tipul de caracteristici a fost de asemenea semnificativă, $F(1, 111)=6.19$, $p<0.05$, $\eta^2=0.05$. Pentru a explora această interacțiune, s-au efectuat teste posthoc Scheffe. Bărbații care caută femei au utilizat mai multe caracteristici fizice decât socio-emoționale în descrierea partenerei ideale, $F(1,58)=9.79$, $p<0.01$, $\eta^2=0.14$. În cazul bărbaților care caută bărbați, nu s-a constatat o diferență semnificativă între numărul caracteristicilor fizice și al celor socio-emoționale, $F(1,52)=0.26$, $p>0.05$, $\eta^2=0.005$.

Tabel 6.*Analiza de varianță pentru tipurile de caracteristici*

<i>Sursă</i>	<i>SP</i>	<i>gl</i>	<i>PM</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>η^2</i>
Tipul de caracteristici	4,971	1	4,971	2,974	0,087	0,02
Orientarea sexuală	32,429	1	32,429	12,806	0,001	0,10
Interacțiune	10,346	1	10,346	6,190	0,014	0,05

Discuții

Bărbații heterosexuali au căutat femei mai tinere decât ei înșiși. Rezultatul e cel așteptat pe baza teoriei lui Trivers (1972). Deși femeile au fertilitatea cea mai crescută spre finele celui de-al treilea deceniu de viață, valoarea lor reproductivă (numărul de copii pe care îi va putea avea) e maxim în adolescență (Buss și Schmitt, 1993). De aceea, era de așteptat ca bărbații din acest studiu (cu o medie de vârstă în jur de 30 de ani) să prefere partenere mai tinere ca ei înșiși.

Bărbații heterosexuali au fost de asemenea mai interesați de trăsăturile fizice ale unei femei decât de cele socio-emoționale. Teoria lui Trivers (1972) prezice și acest rezultat: supraviețuirea copilului depinde de sănătatea mamei, iar aspectul fizic e un indicator important al sănătății (Buss și Schmitt, 1993).

Bărbații gay, spre deosebire de cei heterosexuali, au preferat parteneri mai în vârstă. Acest rezultat e în conformitate cu ipoteza lui Muscarella (2000) și Kirkpatrick (2000) cum că bărbații caută parteneri de același sex pentru a fi aliați. Așa cum s-a specificat și mai sus, bărbații mai în vârstă pot oferi mai multe resurse (Buss, 1989; Boone, 1986) și sunt, de aceea, aliați mai valoroși.

De asemenea, bărbații gay nu au exprimat un interes similar pentru caracteristicile fizice și cele socio-emoționale, spre deosebire de cei heterosexuali, mai interesați de atractivitatea fizică. Acest rezultat nu confirmă predicțiile: pe baza teoriei lui Muscarella (2000) și Kirkpatrick (2000), ar fi fost de așteptat ca bărbații gay să fie mai interesați de resursele socio-emoționale. E posibil ca însușirile fizice să fie percepute la rândul lor ca resurse importante pentru un bun aliat.

Utilizarea anunțurilor matrimoniale online are și o serie de dezavantaje. Astfel, nu toți oamenii au acces la Internet, e posibil ca unii utilizatori să ofere informații distorsionate despre sine, iar datele culese sunt adesea incomplete.

Limitările unui asemenea studiu sunt discutate pe larg într-o altă lucrare a autorului (Bartoș, 2010). În cazul studiului de față, e remarcabil că bărbații gay au oferit mai puține detalii decât cei heterosexuali (Bartoș et al., 2009), ceea ce ar putea însemna că cei dintâi valorizează alte caracteristici decât cele din grila site-ului.

Studiul 3: anchetă bazată pe chestionare

Camerele de chat și site-urile matrimoniale oferă o fereastră asupra selecției de parteneri în procesualitatea ei naturală. Totuși, aceste surse de date nu oferă răspunsuri la toate întrebările pe care și le pune un psihobiolog: de exemplu, matrimonialele nu conțin informații despre istoricul sexual al individului (ci doar despre ceea ce își dorește) și nu furnizează niciun fel de date despre gelozie. Studiul de față recurge la ancheta pe bază de chestionare pentru a răspunde la aceste întrebări, precum și pentru a replica rezultatele studiilor de mai sus pe un eșantion de bărbați care nu sunt în mod necesar utilizatori ai unui site sau chat matrimonial. Ipotezele sunt similare cu cele ale Studiului 2, adăugându-se aceea că bărbații heterosexuali sunt mai înclinați spre gelozia sexuală decât cei homosexuali.

Metode

Participanții. Participanții au fost 56 de bărbați (31 heterosexuali și 25 gay) din România, recrutați prin metoda bulgărelui de zăpadă (snowball sampling): fiecare participant a fost rugat să invite la participare cât mai mulți cunoscuți (de aceeași orientare sexuală). Bărbații gay au o vârstă medie de 23,88 de ani (abatere standard 5,09), iar bărbații heterosexuali, de 24,39 de ani (abatere standard 3,85). Diferența este nesemnificativă, $t=0,42$, $p>0,05$.

Procedura. Participanții au primit prin email o variantă modificată a chestionarului elaborat de Giorgia Toma (în volumul de față, capitolul 4). Chestionarul cerea informații despre vârsta participanților, vârsta pe care o au de obicei partenerii lor romantici și sexuali, calitățile pe care le caută la un partener, precum și tipul de gelozie pe care îl resimt cel mai puternic.

Variabilele măsurate. Variabilele măsurate în studiu au fost operaționalizate după cum urmează:

1. Vârsta participanților a fost evaluată prin întrebări directe.
2. Vârsta pe care o au de obicei partenerii romantici și respectiv sexuali ai participanților a fost evaluată prin două întrebări („Partenerii dvs. romantici sunt de obicei...”, „Partenerii dvs. sexuali sunt de obicei...”). Ambele întrebări aveau trei variante de răspuns: mai tineri (1), de aceeași vârstă (2) sau mai în vârstă (3) decât respondentul.
3. Preferința pentru calități fizice și socio-emoționale a fost evaluată pe baza unui item care cerea participanților să enumere trei însușiri pe care le caută la un partener. Cuvintele enumerate au fost apoi clasificate ca și calități fizice și respectiv socio-emoționale (a se vedea Rusu și Bencic, 2007 pentru detalii).
4. Tipul de gelozie a fost evaluat utilizându-se paradigma alegerii forțate (a se vedea Toma, în volumul de față).

Rezultate și discuții

Majoritatea bărbaților gay (14 din 25) au afirmat că partenerii lor romantici sunt de regulă mai în vârstă decât ei, în timp ce majoritatea bărbaților heterosexuali (19 din 31) au afirmat că partenerii lor romantici sunt de obicei mai tineri (a se vedea Tabelul 7). Diferența este semnificativă, $\chi^2(2)=17,727$, $p<0,001$, $j=0,56$. De asemenea, cei mai mulți bărbați gay (17 din 25) au afirmat că partenerii lor sexuali sunt de regulă mai în vârstă, iar majoritatea celor heterosexuali (19 din 31) au afirmat contrariul (a se vedea Tabelul 7). Diferența este și în acest caz semnificativă, $\chi^2(2)=17,971$, $p<0,001$, $j=0,56$. Așadar, bărbații gay și cei heterosexuali își selectează atât partenerii romantici, cât și cei sexuali după criterii de vârstă opuse. Acest rezultat e consistent cu ipotezele cercetării și cu concluziile studiilor anterioare: bărbații heterosexuali caută parteneri mai tineri, în timp ce bărbații gay preferă parteneri mai în vârstă.

Pentru a evalua importanța calităților fizice și socio-emoționale pentru bărbații gay și respectiv heterosexuali, s-a calculat numărul de calități socio-emoționale menționate de cele două grupuri. Bărbații gay au menționat în medie 2,63 calități socio-emoționale (abatere standard 0,495), pe când

Tabel 7.

Vârsta obișnuită a partenerilor romantici și sexuali la participanții gay și heterosexuali

Parteneri	Vârstă	Homosexuali (%)	Heterosexuali(%)
Romantici	Mai tineri	20	61
	De aceeași vârstă	24	32
	Mai în vârstă	56	6
Sexuali	Mai tineri	24	61
	De aceeași vârstă	8	26
	Mai în vârstă	68	13

bărbații heterosexuali au enumerat în medie doar 2,32 (abatere standard 0,541). Diferența e semnificativă, $t(53)=2,13$, $p<0,05$, $d=0,597$.

Așa cum era de așteptat, majoritatea participanților (38 din cei 56) au afirmat că sunt geloși mai degrabă emoțional decât sexual. Unii participanți au adăugat câteva propoziții în care și-au exprimat sentimentele față de infidelitate, iar doi dintre ei nu au oferit un răspuns clar la întrebarea pusă în chestionar. Din cei 24 de bărbați gay care au răspuns la itemul privind gelozia, 21 au afirmat că resimt mai ales gelozia emoțională; din cei 30 de bărbați heterosexuali, doar 17 au ales această variantă. Așadar, bărbații gay sunt mai înclinați spre gelozia emoțională decât cei heterosexuali, $\chi^2=6,079$, $p=0,014$, $\varphi=0,336$.

Principalele limite a studiului țin de metoda de eșantionare. În primul rând, un eșantion recrutat prin metoda bulgărelui de zăpadă nu permite generalizarea concluziilor. De asemenea, eșantionul obținut este relativ tânăr, cu o medie de vârstă sub 25 de ani, astfel încât nu putem fi siguri dacă și în ce fel vârsta participanților a influențat rezultatele. În fine, volumul eșantionului este mic pentru metoda anchetei.

Discuții generale

Cele trei studii prezentate mai sus confirmă, în cea mai mare parte, predicțiile teoriilor evoluționiste. Bărbații heterosexuali preferă partenere mai tinere decât ei înșiși și sunt mai interesați de atractivitatea fizică decât de cea socio-

emoțională (Studiile 2 și 3), fiind de asemenea mai înclinați spre gelozia sexuală decât bărbații gay (Studiul 3). Dimpotrivă, bărbații gay sunt interesați de relații cu diferențe semnificative de vârstă (Studiul 1), preferă partenerii mai în vârstă (Studiile 2 și 3) și sunt mai înclinați spre gelozia emoțională decât bărbații heterosexuali (Studiul 3). Toate aceste rezultate sunt conforme cu predicțiile teoriei investiției parentale (Trivers, 1972) și respectiv ale ipotezei formării alianțelor (Muscarella, 2000).

Cel puțin două din rezultatele celor trei studii diferă de ceea ce era de așteptat pe baza teoriei. În primul rând, bărbații din Studiul 1 nu au preferat potențialii parteneri mai în vârstă. Având în vedere că preferința pentru bărbați mai maturi a fost clară în Studiile 2 (analiza anunțurilor matrimoniale) și 3 (ancheta pe bază de chestionare), e probabil ca absența unui asemenea pattern în Studiul 1 (experimentul online) să fie un artefact al metodei. În al doilea rând, anunțurile matrimoniale ale bărbaților gay (Studiul 2) nu par să se focalizeze pe calitățile socio-emoționale mai mult decât pe cele fizice. Trebuie observat că, în Studiul 2, participanții au avut de ales dintr-un set predeterminat de caracteristici, care au fost în general mai puțin relevante pentru bărbații gay decât pentru cei heterosexuali (Bartoș, Phua și Avery, 2009). Așadar, și acest rezultat neașteptat ar putea fi de fapt un artefact al metodei.

Studiile ulterioare ar trebui să rezolve cel puțin două probleme. În primul rând, se știe foarte puțin despre bazele biologice ale lesbianismului (Rahman, 2005). Așadar, studiile privind preferințele lesbienele din România ar fi deosebit de utile. În al doilea rând, Internetul e utilizat doar de o treime din români (www.internetworldstats.com). Este posibil ca preferințele prezentate mai sus să caracterizeze numai acest segment de populație, (probabil) tânăr, educat și urban. De aceea, ar fi nevoie ca rezultatele acestui studiu să fie replicate și pe eșantioane reprezentative.

Cercetarea prezentată mai sus e relevantă din cel puțin două puncte de vedere. În primul rând, studiile au o relevanță științifică. Se știe foarte puțin despre minoritățile sexuale din România. Căutând “homosexual Romania” în baza de date Science Direct în septembrie 2009 au fost găsite 156 de lucrări științifice, mai puțin decât în cazul Ungariei (210) și doar o fracțiune din ceea ce se publică în Marea Britanie (1992).

În al doilea rând, opinia publică manifestă un interes vizibil pentru problematica homosexualității, numeroase articole din presă și discuții televizate fiind dedicate acestui subiect. Un studiu relativ recent (Haider-Markel și Joslyn, 2008) arată că persoanele informate cu privire la bazele biologice ale homosexualității tind să fie mai tolerante decât cele care cred că orientarea sexuală este o opțiune personală. Informarea publicului cu privire la rezultatele acestui studiu ar putea fi utilă pentru a promova o atitudine deschisă și tolerantă față de diversitatea sexuală (contra Bem, 1996b). De asemenea, autorul a surprins, în conversațiile sale cu persoane gay, nevoia unei narațiuni identitare: ipoteza formării alianțelor pare ideală în a oferi o asemenea narațiune, legitimă și din punct de vedere științific.

Referințe

- Adriaens, P.R., & de Block, A. (2006). The evolution of a social construction: the case of male homosexuality. *Perspectives in Biology and Medicine*, 49, 570-85.
- Allen, L.S., & Gorski, R.A. (2002). Sex differences in the human brain. In V.S. Ramachandran (Ed.), *Encyclopedia of the Human Brain* (vol. 4, pp. 289-308). Amsterdam: Elsevier.
- Allen, L.S.; & Gorski, R.A. (1992). Sexual orientation and the size of the anterior commissure in the human brain. *PNAS*, 89, 7199-202.
- Bailey, J. M. (2009). What is sexual orientation and do women have one? In D. A. Hope (Ed.), *The 54th Nebraska Symposium on Motivation: Contemporary perspectives on gay, lesbian, and bisexual identities* (pp. 43-63). Lincoln, NE: University of Nebraska Press.
- Bailey, J.M., Dunne, M.P., & Martin, N.G. (2000). Genetic and environmental influences on sexual orientation and its correlates in an Australian twin sample. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48, 524-36.
- Bailey, J.M., Gaulin, S., Agyei, Y., & Gladue, B.A. (1994). Effects of gender and sexual orientation on evolutionarily relevant aspects of human mating psychology. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66, 1081-1093.
- Bartoș, S.E. (2010). SexIT: studying sexuality through the Internet. In E. Abrudan, A. Mogoș & R. Meza (Eds.), *Interdisciplinary New Media Studies Conference Proceedings* (pp. 11-16). Cluj-Napoca: Napoca Star.

- Bartos, S.E., Phua, V.C., & Avery, E. (2009). Differences in Romanian Men's Online Personals by Sexualities. *The Journal of Men's Studies*, 17, 2, 45-54.
- Bem, D. J. (1996a). Exotic becomes erotic: A developmental theory of sexual orientation. *Psychological Review*, 103, 320-335.
- Bem, D. J. (1996b). Exotic becomes erotic: A political postscript. Preluat de pe <http://dbem.ws/ebe-politics.html>.
- Bem, D. J. (2005) Are self-identified bisexuals just lying to us—or to themselves? Preluat de pe <http://dbem.ws/Are%20Bisexuals%20Lying.pdf>.
- Bobrow, D., & Bailey, J. M. (2001). Is male homosexuality maintained via kin selection? *Evolution and Human Behavior*, 22, 361–368.
- Bogaert, A.F. (2006). Biological versus nonbiological older brothers and men's sexual orientation. *PNAS*, 103, 28, 10771-4.
- Boone, J. L. (1986). Parental investment and elite family structure in preindustrial states: a case study of late medieval-early modern Portuguese genealogies. *American Anthropologist*, 88, 859-878.
- Buss, D. M. (1989). Sex differences in human mate preferences: Evolutionary hypothesis tested in 37 cultures. *Behavioral Brain Sciences*, 12, 1-149.
- Buss, D. M., & Schmitt, D. P. (1993). Sexual strategies theory: An evolutionary perspective on human mating. *Psychological Review*, 100, 204-232.
- Butler, J. (1991). Imitation and gender insubordination. In D. Fuss (Ed.), *Inside/Out: Lesbian Theories, Gay Theories* (pp. 13-31). London: Routledge.
- Butler, J. (1999). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. London: Routledge. (Originalul publicat în 1990).
- Camperio-Ciani, A., Corna, F., and Capiluppi, C. (2004). Evidence for maternally inherited factors favouring male homosexuality and promoting female fecundity. *Proceeding of the Royal Society of London B*, 271, 2217-2221.
- David, D. (2007). Fundamente ale psihologiei evoluționiste. In D. David, O. Benga & A.S. Rusu, *Fundamente de psihologie evoluționistă și consiliere genetică* (pp. 53-81). Iași: Polirom.
- de Waal, F.B. (1995). Bonobo sex and society. *Scientific American*, 272, 3, 82-88.
- Foucault, M. (2004). *Istoria sexualității: Voința de a ști.* (trad. rom. C. Vasile). București: Univers. (Originalul publicat în 1976).

- Gobrogge, K.L., Perkins, P.S., Baker, J.H., Balcer, K.D., Breedlove, S.M. & Klump, K.L. (2007). Homosexual mating preferences from an evolutionary perspective: sexual selection theory revisited. *Archives of Sexual Behavior*, 36, 717-723.
- Haider-Markel, DP., & Joslyn, M. (2008). Understanding beliefs about the origins of homosexuality and subsequent support for gay rights: an empirical test of attribution theory. *Public Opinion Quarterly*, 72, 291-310.
- Hamer, D.H., Hu, S., Magnuson, V.L., Hu, N., & Pattatucci, A.M. (1993). A linkage between DNA markers on the X chromosome and male sexual orientation. *Science*, 261, 321-327.
- Hekma, G. (2000). Queering anthropology. In T. Sandfort, J. Schuyf, J.V. Duyvendak, & J. Weeks (Eds.), *Lesbian and Gay Studies: An Introductory, Interdisciplinary Approach* (pp. 81-97). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Hyde, J.S. (2005). The genetics of sexual orientation. In J.S. Hyde (Ed.), *Biological Substrates of Human Sexuality* (pp. 9-20). Washington, D.C.: A.P.A.
- Kaufman, G., & Phua, V.C. (2003). Is ageism alive in date selection among men? Age requests among gay and straight men in internet personal ads. *The Journal of Men's Studies*, 11, 225-235.
- Kenrick D.T., Keefe, R.C.; Brian, A., Barr, A., & Brown, S. (1995). Age preferences and mate choice among homosexuals and heterosexuals: a case for modular psychological mechanisms. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 1166-1172.
- Kimura, D. (1996). Sex, sexual orientation and sex hormones influence human cognitive function. *Current Opinion in Neurobiology*, 6, 259-263.
- Kirk, K. M., Bailey, J.M., Dunne, M.P., & Martin, N.J. (2000). Measurement models for sexual orientation in a community twin sample. *Behavior Genetics*. 304, 345-356.
- Kirkpatrick, R.C. (2000). The evolution of human homosexual behavior. *Current Anthropology*, 41, 3, 385-413.
- Knauff, B.M. (2003). What ever happened to ritualized homosexuality?. *Annual Review of Sex Research*, 14, 137-159.
- Lalumière, M. L., Blanchard, R., & Zucker, K. J. (2000). Sexual orientation and handedness in men and women: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 126, 575-592.
- Larmat, J. (1977). *Genetica inteligenței*. București: Editura Științifică și Enciclopedică. (Originalul publicat în 1973).
- LeVay, S. (1991). Differences in hypothalamic structure between heterosexual and homosexual men. *Science*, 253, 1034-7.

- McFadden, D., & Pasanen, E.G.(1998). Comparison of the auditory systems of heterosexuals and homosexuals: click-evoked otoacoustic emissions. *PNAS*, 95, 2709-2713.
- McLelland, M. (2007). Why are Japanese girls' comics full of boys bonking?. *Refractory: a Journal of Entertainment Media*, 10. Preluat în 9 martie 2008 de pe http://www.refractory.unimelb.edu.au/journalissues/vol10/maclelland.html#_edn1
- Miller, E.M. (2000). Homosexuality, birth order, and evolution: toward an equilibrium reproductive economics of homosexuality. *Archives of Sexual Behavior*, 29, 1-34.
- Murray, S.O. (2002). The comparative sociology of homosexualities. In D. Richardson & S. Seidman (Eds.), *Handbook of Lesbian and Gay Studies* (pp. 83-96). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Muscarella, F. (2000). The evolution in homoerotic behavior in humans. *Journal of Homosexuality*, 40, 1, 51-77.
- Pawlowski, B., & Koziel, S. (2002). The impact of traits offered in personal advertisements on response rates. *Evolution and Human Behavior*, 23, 139-149.
- Puts, D.A.; Jordan, C.L.; & Breedlove, S.M. (2006). O brother, where art thou? The fraternal birth-order effect on male sexual orientation. *PNAS*, 103, 28, 10531-2.
- Rahman, Q. (2005). The neurodevelopment of human sexual orientation. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 29, 1057-1066.
- Rahman, Q., & Hull, M.S. (2005). An empirical test of the kin selection hypothesis of male homosexuality. *Archives of Sexual Behavior*, 34, 461-467.
- Rahman, Q., Collins, A., Morrison, M., Orrells, J.C., Cadinouche, K., Greenfield, S., & Begum, S. (2008). Maternal inheritance and familial fecundity factors in male homosexuality. *Archives of Sexual Behavior*, 37, 962-969.
- Rahman, Q.; & Wilson, G.D. (2003). Born gay? The psychobiology of human sexual orientation. *Personality and Individual Differences*, 34, 1337-1382.
- Rahman, Q.; Wilson, G.D.; & Abrahams, S. (2004). Biosocial factors, sexual orientation and neurocognitive functioning. *Psychoneuroendocrinology*, 29, 867-881.
- Ross, M., Mansson, S.A., Daneback, K., and Tikkanen, R. (2005). Characteristics of men who have sex with men on the Internet but identify as heterosexual, compared with heterosexually identified women who have sex with women. *Cyberpsychology and Behavior*, 8, 133-139.
- Rusu, A.S., & Bencic, A. (2007). Choosing a mate in Romania: a cognitive evolutionary psychological investigation of personal advertisements market. *Journal of Cognitive and Behavioral Psychotherapies*, 7, 27-43.

- Santtila, P., Höglbacka, A.-L., Johansson, A., Jern, P., Varjonen, M., von der Pahlen, B., & Sandnabba, N. K. (2009). Testing Miller's theory of alleles preventing androgenization as an evolutionary explanation for the genetic predisposition for male homosexuality. *Evolution and Human Behavior*, 30, 58-65.
- Savic, I.; Berglund, H.; & Lindstrom, P. (2005). Brain response to putative pheromones in homosexual men. *PNAS Neuroscience*, 102, 20, 7356-61.
- Savin-Williams, R. C. (2009). How many gays are there? It depends. In D. A. Hope (Ed.), *Nebraska Symposium on Motivation: Contemporary perspectives on lesbian, gay, and bisexual identities* (pp. 5-42). Lincoln, NE: University of Nebraska Press.
- Schmitt, D.P.; & Pilcher, J.J. (2004). Evaluating evidence of psychological adaptations: how do we know one when we see one? *Psychological Science*, 15, 10, 643-649.
- Sell, R.L. (1997). Defining and measuring sexual orientation: a review. *Archives of Sexual Behavior*, 26, 6, 643-658.
- Sell, R.L. (2001). Defining and measuring sexual orientations for research. In I.H. Meyer, & M.E. Northridge (Eds.) *The Health of Sexual Minorities: Public Health Perspectives on Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender* (pp. 355-374). New York: Springer.
- Silverthorne, Z.A. & Quinsey, V.L. (2000). Sexual partner age preferences of homosexual and heterosexual men and women. *Archives of Sexual Behavior*, 29, 67-76.
- Swaab, D.F., & Hofman, M.A. (1990). An enlarged suprachiasmatic nucleus in homosexual men. *Brain Research*, 537, 141-148.
- Teuscher, U., & Teuscher, C. (2007). Reconsidering the double standard of aging: effects of gender and sexual orientation on facial attractiveness ratings. *Personality and Individual Differences*, 42, 631-639.
- Thorp, J. (1992). The social construction of homosexuality. *Phoenix*, 41, 6, 54-65.
- Trivers, R. L. (1972). Parental investment and sexual selection. In B. Campbell, (Ed.), *Sexual selection and the descent of man*, pp.136-179. Chicago: Aldine.
- Turner, W.J. (1995). Homosexuality, type 1: an Xq28 phenomenon. *Archives of Sexual Behavior*, 24, 109-134.
- Vasey, P.L., Pocock, D.S., & VanderLaan, D.P. (2007). Kin selection and male androphilia in Samoan fa'afafine. *Evolution and Human Behavior*, 28, 159-167.
- Vasey, P.L.; & Vander Laan, D.P. (2007). Birth order and male androphilia in Samoan fa'afafine. *Proceedings of the Royal Society B*, 274, 1437-42.

- Wallen, K., & Parsons, W. (1997). Sexual behavior in same-sexed nonhuman primates: Is it relevant to understanding human homosexuality. *Annual Review of Sex Research*, 8, 195-223.
- Wilson, E.O. (1975). *Sociobiology: The New Synthesis*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Zietsch, B. P., Morley, K. I., Shekar, S. N., Verweij, K. J. H., Keller, M. C., Macgregor, S., Wright, M. J., Bailey, J. M., Martin, N. G., (2008). Genetic factors predisposing to homosexuality may increase mating success in heterosexuals. *Evolution and Human Behaviour*, 29, 424-433.

Capitolul 4

STRATEGII DE MENȚINERE A RELAȚIILOR

O sinteză a studiilor experimentale

Ioana R. Cocia

Există relații de cuplu care frapează prin longevitatea lor, respectiv relații de cuplu care se sfârșesc înainte de a se dezvolta. Ce face diferența între ele, dincolo de interese și trăsături individuale? Un răspuns constă în motivația de a folosi unele tactici cognitive (mnezice, atenționale, de suprimare, etc.) ca defense contra tentațiilor atractive, care pot periclita longevitatea unei relații. Există o tendință general umană de a fi atras, de exemplu, de fețele de sex opus cu un grad înalt de simetrie; ceea ce face diferența este efortul cognitiv pe care o persoană îl depune pentru a rezista tentațiilor. Mai explicit, există niște particularități atenționale, mnezice, de suprimare, atitudinale, care-i deosebesc pe cei care vor să-și mențină relația de cei care sunt în permanentă orientare către căutarea de noi parteneri. Studiile citate în continuare au participanți heterosexuali, implicați sau nu într-o relație romantică, așa încât concluziile se referă doar la persoane heterosexuale.

Asemenea mecanisme defensive sunt de bun augur, în condițiile în care o sursă majoră de amenințare pentru angajamentul într-o relație este prezența și disponibilitatea alternativelor atractive. Spre exemplu, expunerea la fotografii nude ale unor persoane atractive de sex opus produce (în cazul bărbaților) reduceri în perceperea atractivității propriului partener (Kenrick, Gutierrez, & Goldberg, 1989). Până și partenerii satisfăcuți cu relația lor, în timp, se

dedică mai puțin relației lor și crește probabilitatea de a-i pune capăt (Bui, Peplau, & Hill, 1996; Johnson & Rusbult, 1989). De asemenea, Miller (1997), într-unul din studiile sale, a raportat că autoevaluarea propriei persoane ca fiind o persoană atrasă de alternative era asociată cu o mai mare probabilitate de despărțire, la două luni de la studiu.

Pentru a reduce aceste amenințări și pentru a proteja relația curentă, cercetările arată că oamenii folosesc o serie de strategii cognitive de devalorizare a alternativelor atractive. Spre exemplu, cei orientați spre menținerea unei relații subevaluează atractivitatea fețelor de sex opus, în contrast cu cei orientați către căutarea unui nou partener (Simpson, Gangestad, & Lerma, 1990). Totodată, aceștia acordă mai puțină atenție alternativelor atractive (Maner et al., 2003). Aceste diferențe motivaționale între cei orientați înspre a menține sau nu o relație au fost testate în mediul ecologic, prin măsurători de autoevaluare, dar prea puțin prin sarcini experimentale. În cele ce urmează, vom prezenta, prin prisma studiilor experimentale, particularitățile cognitive și atitudinale ale celor orientați înspre menținerea unei relații, respectiv particularitățile celor care sunt orientați înspre găsirea unui nou partener. Explicațiile acestor particularități vin din partea psihologiei evoluționiste, completată de perspectiva neurocognitivă.

Atractivitatea fizică – stimul cu relevanță motivațională

E superfluu să subliniem că perceperea atractivității alternativelor (potențiali parteneri) este în mare parte un proces subiectiv ce ține de experiența anterioară, cultură, modele. Abordarea evoluționistă sugerează că bărbații acordă o importanță mai mare decât femeile atractivității fizice a potențialei partenere (Buss & Schmitt, 1993, Li et al., 2002). În schimb, femeile tind să valorizeze caracteristici precum dominanța socială și prestigiul, ambele fiind căi către achiziționarea statutului social și a siguranței (Henrich & Gill-White, 2001). Sigur, asta nu înseamnă că femeile nu preferă bărbații mai atractivi în defavoarea celor mai puțin atractivi, doar că lista priorităților pentru selectarea unui partener este diferită la cele două sexe. Astfel, pornind de la constatările evoluționiste, ne așteptăm, în studiile ce urmează, la diferențe între femei și bărbați în atenția pe care o acordă alternativelor atrăgătoare.

Atractivitatea fizică e un subiect intens studiat. Încă din 1974, Dutton și Aron au asociat perceperea atractivității fizice cu activarea fiziologică. Aceștia au descoperit că în urma unei activări fiziologice induse de mișcarea unui pod, pe care se aflau participantul și experimentatorul de sex opus, experimentatorul era perceput ca fiind mai atrăgător de către participant. În studii ulterioare, însă, s-a observat că etichetarea atractivității depinde de angajarea participantului într-o relație, mai ales când angajamentul este activat în memorie. Astfel, participanții care s-au urcat într-un montagne russe alături de partenerii lor, au evaluat ca fiind mai puțin atractive fețele de sex opus, decât persoanele care se aflau în montagne russe alături de un străin (Meston & Frohlich, 2002).

Rezultatele primului studiu citat, cel al lui Dutton și Aron (1974), pot fi explicate de efectul facilitator pe care îl are activarea fiziologică asupra răspunsurilor. Studiile arată că tendințele deja declanșate de răspuns (precum o evaluare) sunt augmentate în prezența activării fiziologice. Așa se explică de ce fețele cotate ca fiind neatractive sunt evaluate ca fiind și mai neatractive în condiții de activare fiziologică, iar cele atractive sunt supraevaluate (Foster et al, 1998). Această explicație este în concordanță cu teoria deja consacrată a facilitării răspunsului (a se vedea Allen et al., 1989, pentru mai multe detalii).

Astfel de evaluări automate, în condiții de control cognitiv (executat de cortexul prefrontal) și atențional, pot fi modulate prin controlul cortical asupra zonelor de evaluare imediată a stimulilor (cum ar fi complexul amigdalian) (Ochsner & Gross, 2005). Scopurile, stocate în cortexul prefrontal lateral, modifică activitatea zonelor de evaluare automată a stimulilor (precum amigdala) (Damasio, 2000, Cunningham et al., 2008). Ca urmare, valorizăm, respectiv devalorizăm stimulii în concordanță cu motivațiile noastre dominante (Brendl, Markman & Messner, 2003). Un circuit asemănător ni-l putem imagina și în cazul studiului privind activarea fiziologică indusă de montagne russe. Prezența partenerului poate fi un activator al motivației de atașament, deci un motivator al controlului cognitiv, caz în care sunt devalorizate alternativele atractive.

Apărarea cognitivă în fața tentațiilor. Deprecierea alternativelor atractive

Deprecierea alternativelor atractive, așa cum este cunoscută în literatură subevaluarea fețelor atractive de sex opus, este operaționalizată în studii prin latența cu care persoanele angajate în relații își mută privirea de la fețele atractive. Față de persoanele singure, persoanele angajate în relații își mută mai repede atenția de la fețele atractive de sex opus (Miller, 1997). Mai mult, persoanele angajate într-o relație percep fețele de sex opus ca fiind mai puțin atractive decât le percep persoanele neangajate în vreo relație (Miller, 1997).

După studiul citat al lui Miller (1997), a fost studiată mai ales deprecierea alternativelor atractive experimental, prin sarcini de tip „dot probe” (vezi Figura 1). Pe scurt, această sarcină presupune fixarea privirii pe un stimul (cum ar fi o față umană), care poate apărea aleatoriu într-un colț al ecranului. Ulterior, după un timp de expunere supra- sau subliminal, stimulul dispare, fiind înlocuit de o figură geometrică (cum ar fi un triunghi sau un cerc), care trebuie identificată. Figura poate apărea fie în același loc ca și stimulul anterior (fața), caz în care se măsoară angajarea atenției, fie într-o locație diferită de cea a stimulului anterior, caz în care se măsoară dezangajarea atențională. Cu cât mai mare este latența răspunsului (identificarea figurii geometrice), cu atât se presupune că atenția a rămas concentrată în mai mare măsură pe stimulul anterior (față atractivă). (Maner, Rouby & Gonzaga; Maner, Gailliot, & Miller, 2008; Maner et al., 2003, 2006, 2007).

Așa cum am arătat, pentru a muta atenția de la fețele atractive de sex opus este relevantă atât angajarea într-o relație, cât și stadiul motivațional (dacă persoana este orientată spre căutarea unui partener sau spre menținerea relației actuale). Cei care sunt orientați spre noi oportunități, chiar dacă se află în prezent într-o relație, tind, într-o sarcină „dot probe,” să fixeze cu privirea, mai multă vreme, fețele atractive de sex opus (Duncan et al., 2007). Această distorsiune nu apare și în cazul femeilor: ele nu fixează mai mult fețele atractive masculine decât cele mai puțin atractive (aici comparația nu se face cu fețe neatractive). Autorii explică această diferență de gen din perspectivă evoluționistă, prin accentul pe care bărbații îl pun pe fețele atractive ca indicatori ai sănătății reproductive, în timp ce femeile caută indicatori ai siguranței și statutului (Duncan et al., 2007).

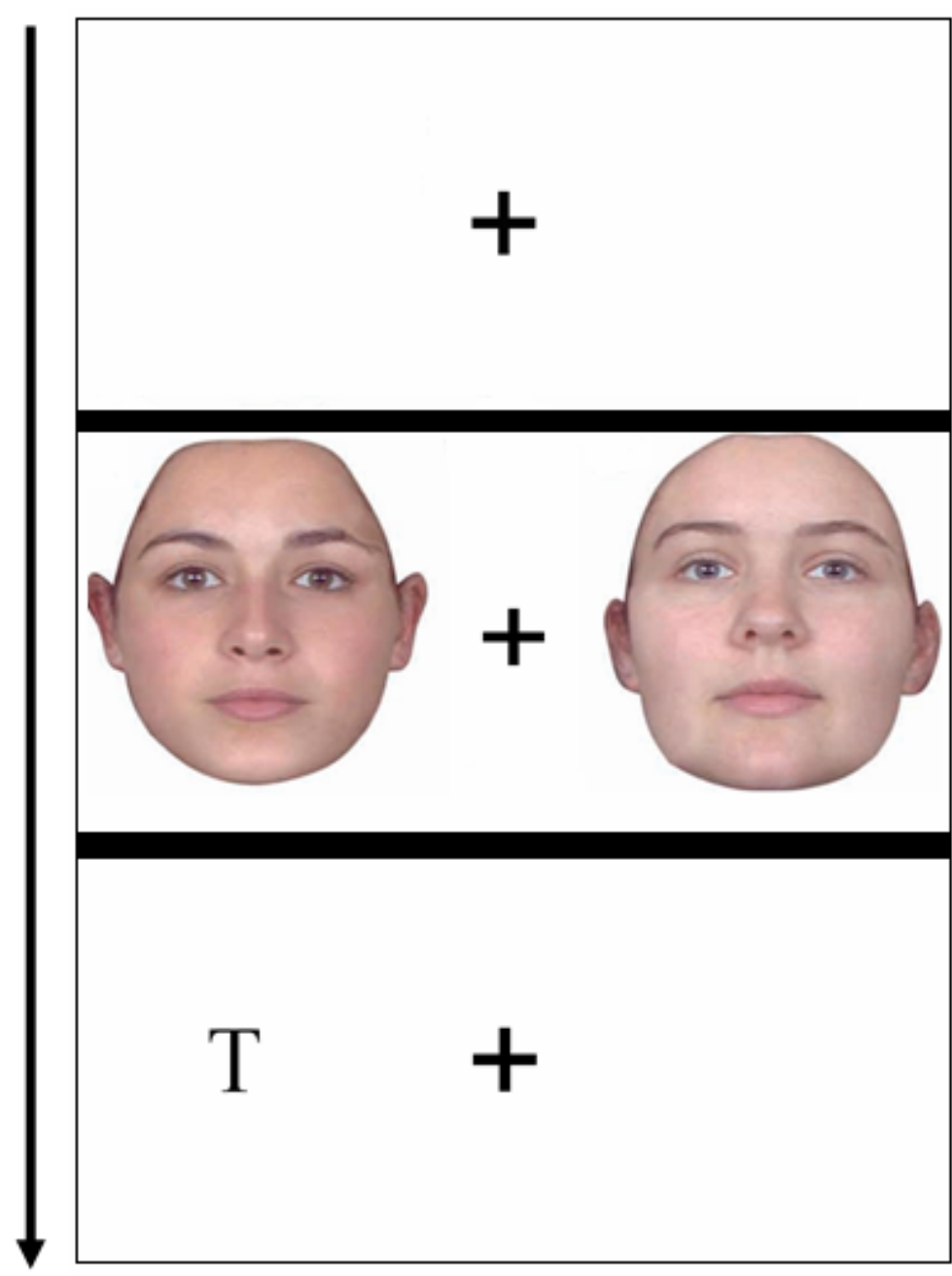

Figura 1.

Exemplu de proba DOT cu fețe de sex opus cotate ca fiind atractive si mai puțin atractive. În acest caz, ținta, litera T, apare congruent cu amorsa de tip față atractivă.

La nivel cognitiv, explicația rezultatului ține de proprietățile stimulului. Stimulii de tip față atractivă captează atenția atât exogen, prin proprietățile lor, cât și endogen, prin relevanța lor pentru scopurile individului (Lamme, 2003). Schimbările în valoarea motivațională a unui stimul se asociază cu activitatea metabolică a nucleului pulvinar (în talamus) (Pesoa & Ungerleider, 2004; Peterson et al., 1997; Morris, Friston, & Dolan, 1997). Acesta are conexiuni atât cu arii care procesează valoarea unui stimul, cât și cu arii vizuale. Drept urmare, nucleul pulvinar poate modula procesarea vizuală selectivă în congruență cu importanța pentru scopuri a stimulului (Pesoa, Ungerleider, 2004; Ungerleider et al., 1983, Morris, Friston, Dolan, 1997). În „dot probe,” pentru că fața atractivă de sex opus are valoare motivațională pentru cei care sunt orientați către găsirea unor parteneri, timpul pe care aceștia îl vor petrece fixând stimulul atractiv va fi mai mare decât al celor care au alte motivații.

Mecanisme cognitive orientate contra potențialilor rivali

Distorsiunea atențională apare nu doar în relație cu fețele atractive de sex opus, dar și cu fețele atractive de același sex. Se pare că femeile fixează mai mult timp cu privirea fețele atractive de sex feminin decât fețele mai puțin atractive. Totodată, atunci când sunt activate prin amorsaj (priming) gânduri de gelozie, ambele sexe acordă mai multă atenție fețelor atractive de același sex, diferența fiind semnificativă statistic la participanții care simțeau dinainte o nesiguranță în raport cu relația (Maner et al., 2007). În afara unei distorsiuni atenționale, apare și o distorsiune mnezică, doar în raport cu fețele atractive feminine. Astfel, la prezentarea rapidă și succesivă a unor fețe atractive (aparținând ambelor sexe), atât femeile cât și bărbații au reactualizat selectiv detalii ale fețelor atractive de sex feminin. În raport cu fețele masculine atractive nu au apărut preferințe de reactualizare la niciunul dintre sexe. Aceste rezultate se potrivesc cu ideea că, de-a lungul filogenezei umane, s-au dezvoltat mecanisme psihologice, precum aceste distorsiuni mnezice și atenționale, care au ajutat la menținerea unei relații: vigilența față de persoanele de același sex și/sau deprecierea alternativelor atractive (Gonzaga et al., 2001; Maner, Rouby, & Gonzaga, 2008).

Mecanisme cognitive cu rol de obstacol în menținerii unei relații

Până acum, am vorbit de mecanisme cognitive pentru păstrarea unei relații. Dar ce se întâmplă atunci când aceste mecanisme ținesc distresului generat de atașament? Este cazul persoanelor care evită atașamentul (attachment avoidant). Aceste persoane experimentează un disconfort la apropiere, intimitate, au mai mare succes în strategii de supresie a conținutului emoțional, sunt motivați de păstrarea independenței (Mikulincer & Shaver, 2003). Aceste persoane se folosesc de numeroase tactici pentru a păstra distanța psihologică față de partener, precum retragerea din interacțiuni ce reclamă intimitatea (Bradford, Feeney, & Campbell, 2002). Este ușor de inferat că aceste persoane depun mai puține eforturi pentru menținerea și protejarea legăturii. Studiile susțin această afirmație. S-a arătat că persoanele care evită atașamentul acordă o mai mare atenție alternativelor (Miller, 1997) și au o atitudine pozitivă față de angajarea în alte relații, cu persoane atrăgătoare (Brennan & Shaver, 1995; Schachner & Shaver, 2002).

Strategii cognitive care implică efort și strategii cognitive automate

În exemplele de mai sus putem regăsi două tipuri de apărare cognitivă: una orientată spre congeneri (atenția captată de persoane de același sex) și una orientată spre propriul sistem cognitiv (limitarea atenției acordate fețelor atractive de sex opus). Acest ultim tip de apărare apare în cazul persoanelor angajate într-o relație, respectiv orientate către o relație de lungă durată. Ce îi deosebește pe cei angajați într-o relație și orientați spre o relație de termen lung de cei care, deși aflați într-o relație, încă sunt în căutarea unui partener? Un potențial răspuns stă în ceea ce Cohen și Miller (2001) numesc control cognitiv. Potrivit acestora, locația controlului cognitiv este cortexul prefrontal și derivă din scopuri, reguli, cu un anumit nivel de activare în lobul frontal. Ulterior, în corespondență cu scopurile (precum menținerea unei relații de lungă durată), sunt selectate anumite strategii (precum comutarea atenției de la fețele de sex opus atractive) (Wallis, Miller, 2003). Astfel, în condițiile în care sistemul cognitiv procesează preferențial stimulii de tip fețe atractive, este nevoie de control cognitiv, de o motivație pentru a comuta atenția de

Figura 2.

Un exemplu schematic al probei GNAT cu fețe

pe configurațiile faciale atractive. Acest control poate fi o exprimare a unor scopuri de conservare a relației actuale, scopuri stocate în memoria de lungă durată. Aceste afirmații sunt în congruență cu studiile lui John Bargh și ale lui Grainne Fitzsimons, studii din care reiese că răspunsurile orientate de scop se declanșază automat după o reprezentare a atașamentului (Bargh, 2001; Fitzsimons & Bargh, 2003).

Declanșarea mecanismelor defensive într-o relație, și nu numai, este adesea automată. Această automatizare poate fi rezultatul unei asocieri învățate. Pe asocieri implicite mizează sarcina de tip GNAT (GO/ NO GO Association Task; vezi Figura 2; Nosek & Banaji, 2001), care testează asocierea indusă experimental sau implicită dintre un stimul-țintă (exemplu, o față atractivă) și valența acestuia (pozitiv versus negativ). Un răspuns GO (apăsarea unei taste) este reclamat de apariția stimulului în prezența valenței asociate lui (experimental sau implicit). Un răspuns NO/GO (nu se apasă tasta) este reclamat de un stimul prezentat cu o altă valență decât cea cu care a fost asociat. Folosirea acestei sarcini cu stimuli de tip fețe atractive de același sex, re-

spectiv fețe mai puțin atractive de același sex, a relevat în timpii de reacție niște asocieri implicite. Dacă era amorsată ideea de gelozie, participanții răspundeau mai repede atunci când fața atractivă de același sex era precedată de itemi cu valențe negative, față de condiția în care itemii aveau valențe pozitive. Această asociere rapidă cu itemii de valență negativă a fost probabil formată deoarece fețele atractive de același sex pot reprezenta o amenințare pentru menținerea unei relații.

În cazul unor persoane geloase, este foarte adaptativă formarea unor asocieri rapide între o față atractivă de același gen și valența negativă. Stocate în cortexul parietal, asocierile stimul-răspuns sunt activate într-o manieră ascendentă (bottom up), la perceperea unui stimul declanșator (fața atractivă de același sex) (Bunge et al., 2002). Valența și intensitatea stimulului este automat evaluată de structurile subcorticeale, precum amigdala (Cunningham et al, 2003; Morris, Friston, & Dolan, 1997), a cărei activitate este modulată de congruența sau incongruența stimulului cu scopurile stocate (Cunningham, Van Bavel, & Johnsen, 2008; Pessoa, 2008).

Diferențele dintre cei angajați într-o relație și cei aflați în căutarea unui partener apar și în sarcinile de supresie. Sarcinile clasice de supresie, în care participantului i se cere să nu se gândească la obiectul-țintă timp de câteva minute, măsoară evitarea cognitivă. Succesul unei astfel de sarcini depinde de alocarea controlului cognitiv. Efortul reclamat de suprimarea gândurilor solicită cortexul prefrontal (responsabil de controlul cognitiv; Smith & Jonides, 1999; Banich et al., 2000). O persoană aflată într-o relație trebuie să se apere de potențiale tentații dacă e motivată să-și mențină relația. Folosirea mecanismelor defensive implică strategii, printre acestea pot fi și cele de suprimare cognitivă. Pentru a face față provocărilor apetitive externe, indivizii angajați în menținerea unei relații trebuie să elimine gândurile care ar putea periclita stabilitatea legăturii. Deși suprimarea se asociază cu efectul paradoxal de revenire a gândului suprimat, există dovezi care arată că în condiții de exercițiu (suprimarea cronică), respectiv de neîncărcare a funcțiilor executive, suprimarea are șanse de reușită (Luciano & Gonzalez, 2007). Este posibil ca tocmai datorită exersării tendințelor de suprimare persoanele angajate într-o relație să aibă mai mult succes în suprimarea gândurilor.

Gonzaga et al. (2008) au testat, prin cerințe de suprimare a fețelor atractive de sex opus, diferențele dintre cei angajați într-o relație (și orientați spre menținerea ei) și cei aflați în căutarea unui partener. Înainte de sarcina efectivă, li s-au amorsat gânduri legate de dragoste. Așa cum ne așteptăm, cei angajați într-o relație au avut mai puține gânduri recurente despre fața atractivă de sex opus decât cei aflați în căutarea unui partener. De asemenea, și acuratețea reactualizării detaliilor despre fețele atractive era sub nivelul performanței celor neangajați într-o relație (Gonzaga et al., 2008).

Neurofiziologic, echivalentul sarcinii de suprimare (evitarea gândurilor care se referă la obiectul-țintă) este controlul cortical al ariilor vizuale și talamice (Aron et al., 2004). Prin proiecții GABA-ergice (inhibitorii) în talamus, cortexul frontal limitează inputul informațional și deviază atenția de la stimulii nedoriti. (Aron, 2007). Prin exercițiu, astfel de asocieri stimul-răspuns (față atractivă-evitare) sunt întărite (în cortexul parietal; Van Veen & Carter, 2005). Persoanele angajate într-o relație și cărora anterior li s-au activat gânduri de atașament nu reactualizează în detaliu configurațiile faciale atractive de sex opus, întrucât nu le-au acordat suficientă atenție.

Impactul alternativelor atractive asupra deciziilor, asupra asumării unor riscuri și asupra procesării recompenselor

Procesarea fețelor atractive influențează nu doar evaluările subiective, dar și gradul de risc al deciziilor, respectiv amânarea recompenselor. Astfel, bărbații care au fost expuși (prin amorsaj) la fețe atractive de sex opus înaintea unui joc de cărți „21” (blackjack) au luat decizii mult mai riscante decât cei care au vizualizat fețe mai puțin atractive (Baker & Maner, 2008). Decizia riscantă se referă la numărul de cărți alese dintr-un set de cărți necunoscute, unde, în funcție de cartea care este extrasă, jocul poate continua sau se poate opri. Important de menționat este că aceste rezultate sunt semnificative statistic doar pentru bărbații aflați în căutarea unei partenere.

De ce doar bărbații care își caută o parteneră iau decizii mai riscante la vederea unei fețe atractive? Un potențial răspuns stă în valoarea pe care o dobândește stimulul de tip configurație facială atractivă. Fiind în concordanță cu motivațiile persoanei de căutare a unei partenere, stimulul dobândește un

nivel mai ridicat de activare (arousal). Sub influența arousalului, conflictul decizional, monitorizat de cortexul cingulat anterior, este soluționat repede, probabil în favoarea deciziei mai atrăgătoare, dar mai riscante (Hackley & Valle-Inclan, 1999). Această explicație este în concordanță cu studiile care arată că monitorizarea conflictului este vulnerabilă la influența arousalului (Paus, 2001). Pentru că aria responsabilă (cortexul cingulat anterior) are conexiuni directe cu zone implicate în arousal precum amigdala, această sugestie este plauzibilă (Paus, 2001). O altă funcție a cortexului cingulat este monitorizarea erorii. Studiile anterioare arată că jucătorii foarte activați sunt mai puțin sensibili la eroare (Hewig et al., 2006). Așa s-ar explica de ce bărbații activați de fețe atractive de sex opus se angajau constant în decizii riscante.

La nivel de amânare a recompenselor, bărbații expuși la fețe atractive de sex feminin, atunci când trebuiau să aleagă între câștiguri financiare imediate, dar mai mici și câștiguri financiare mai mari, dar amânate, alegeau să nu amâne recompensa (Wilson & Daly, 2003). Această tendință de răspuns este general valabilă. Oamenii, în general, tind să răspundă la recompense imediate (Myerson & Green, 1995), tendință care poate fi moderată de motivații de control cognitiv. În condiții de arousal, cum este cel indus de fețele atractive, controlul cognitiv este mai puțin restrictiv. Putem presupune că, în acest caz, cortexul prefrontal ventrolateral drept nu a avut succes în inhibarea gratificării imediate, în condiții de arousal (Kuhl et al., 2007; 2008). În plus, fețele feminine atractive pot fi ele însele niște recompense. Drept dovadă, în zone de procesare a recompenselor și a valorilor acestora (striatum, nucleul accumbens și cortexul orbitofrontal) apar schimbări metabolice la procesarea unor fețe feminine atractive (Hackley & Valle-Inclan, 1999; Aharon et al., 2001; Winston et al., 2007).

Din cele mai sus menționate, observăm că diferențele dintre cei orientați spre menținerea unei relații și cei orientați spre alternative atractive au fost studiate în legătură cu supresia, cu memoria, cu activarea fiziologică, cu luarea deciziilor, cu amorsajul și cu atenția – aceasta din urmă fiind explorată cel mai intens. Pe lângă folosirea sarcinilor de tip „dot probe,” atenția, în special cea selectivă, a fost testată și în sarcini de detectare a schimbărilor (Change Detection Task, vezi Figura 3), în acest caz faciale. Astfel de sarcini se folosesc de alocarea selectivă a atenției la stimuli. Sarcina constă în detectarea unor modificări ale aceluiași stimul, prezentat în slide-uri succesive. Rapiditatea cu

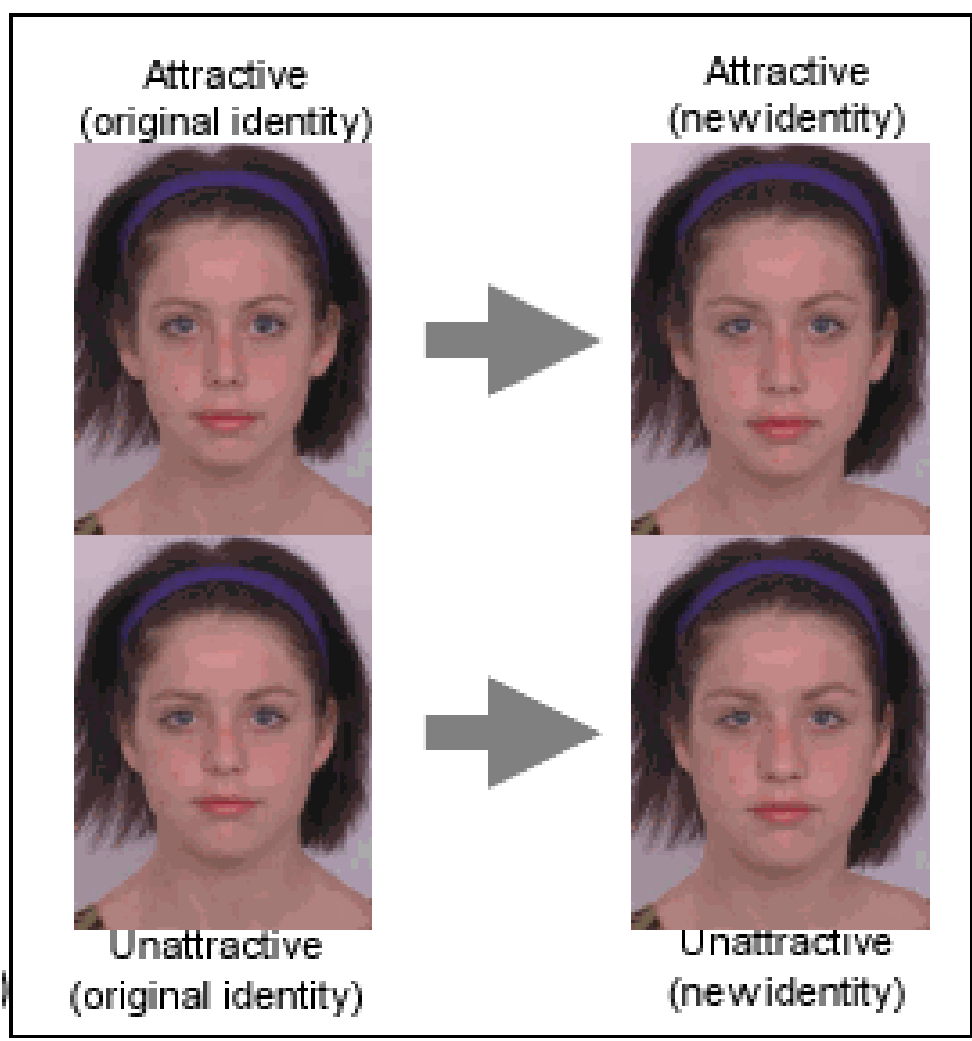

Figura 3.

Un exemplu schematic al probei Change Detection Task cu fețe atractive versus fețe mai puțin atractive

care se identifică modificările este considerată un indicator al alocării atenției (Rensink et al., 1997; Simons & Rensink, 2005).

Atenția poate fi alocată endogen sau exogen. Stimuli de tip față atractivă captează atenția atât exogen, prin proprietățile lor, dar și endogen, prin relevanța lor pentru scopurile individului (Lamme, 2003). Schimbările în valoarea motivațională a unui stimul se asociază cu activitatea metabolică a nucleului pulvinar al talamusului (Pessoa & Ungerleider, 2004; Peterson et al., 1997, Morris, Friston & Dolan, 1997). Acesta are conexiuni atât cu arii care procesează valoarea unui stimul, cât și cu arii vizuale, nucleul pulvinar putând să moduleze procesarea vizuală selectivă în congruență cu relevanța stimulului pentru scopuri (Pessoa & Ungerleider, 2004; Ungerleider et al., 1983, Morris, Friston, & Dolan, 1997).

În concluzie, latența cu care este captată atenția este un indice al valorii motivaționale pe care o are stimulul (fie că este în concordanță cu scopurile, fie că le amenință). Astfel, pentru bărbații aflați în căutarea unei parteneri, stimuli apetitivi, de tip fețe atractive de sex opus, au o relevanță mai mare decât pentru cei orientați pe relația lor curentă. În sarcini de detectare a schimbărilor, cei dintâi au identificat mai repede modificările fețelor atractive de sex opus (Duncan et al., 2007). Dimpotrivă, cei aflați într-o relație au alocat mai multă atenție fețelor atractive, detectând mai repede schimbările faciale, doar atunci când li s-a activat, prin amorsaj, dorința sexuală (Rouby, 2008). Din această sensibilitate la amorse putem deduce capacitatea scopurilor activate de a angaja sau dezangaja atenția.

O variantă apropiată a sarcinii de detectare a schimbărilor (matching game concentration) vizează tăria encodării mnezice, atât pentru locația stimulului, cât și pentru recunoașterea acestuia (Becker, 2005). Sarcina vizează ținutirea caracteristicilor stimulului (de obicei o față) și recunoașterea acestuia în spatele unui set de cărți de joc. Se presupune că pentru stimulii motivaționali relevanți, atenția este captată în mod endogen, atenție care ulterior facilitează și encodarea mai în detaliu și reactualizarea (Wolfe, 2002; Lamme, 2003; Wolfe, Horowitz, & Michod, 2006). În cazul unor persoane geloase, este foarte adaptativă setarea sistemului cognitiv pe identificarea și recunoașterea rapidă a alternativelor atractive de același sex, care pot fi amenințătoare pentru relație. Astfel se explică de ce persoanele cărora li s-au

amorsat gânduri legate de gelozie au recunoscut și potrivit mai repede fețele atractive de același sex aflate sub cărțile de joc (Maner et al., 2009).

Concluzii

Studiile experimentale citate au mizat foarte mult pe ideea de scopuri defensive în relație. Ce au ele în comun este încercarea de a activa experimental mecanismele defensive (prin sarcini de amorsaj), atașamentul față de partener, dorința sexuală sau gelozia. Ideea de scopuri motivaționale într-o relație nu este nouă. Fisher (2003), un teoretician al stadiilor iubirii, susține că fiecare stadiu al unei relații (dorința sexuală, dragostea pasională, angajament afectiv) are atașat un scop latent. Dorința sexuală motivează pentru căutarea unui partener și implicit pentru scanarea mediului în acest sens; dragostea pasională motivează pentru selectarea unui partener, iar angajamentul afectiv (companionate love) motivează pentru întemeierea unei familii (Fisher et al., 2002 a, 2002 b, Fisher, 2004). Comportamentele orientate spre scop sunt declanșate automat atunci când atașamentele corespunzătoare sunt activate (Bargh, 2001; Fitzimons & Bargh 2003).

Neurobiologic, aceste scopuri sunt menținute în stare de activare de cortexul lateral prefrontal (Miller, 1999; Wallis, Miller, 2003). Jumătatea dorsală monitorizează și selectează reprezentările congruente cu scopul, iar partea ventrală menține scopurile activate (Wagner et al., 2000). Menținerea lor este un proces care, uneori, implică efort și strategii defensive, necesitând filtrarea informației (MacLeod & MacDonald, 2000; Brendl, Markman, & Messner, 2003). Mecanisme defensive precum suprimarea alternativelor atractive, dezangajarea atenției de la alternativele atractive sau deprecierea atractivității alternativelor s-au dovedit a fi eficiente în condiții de amorsare a motivațiilor de iubire și angajament (Duncan et al., 2007; Maner, Rouby, & Gonzaga, 2008; Maner, Gailliot, & Miller, 2008; Maner et al., 2003; Gonzaga et al., 2008; Rouby, 2007).

În concluzie, minimizarea amenințării pentru o relație, venită din partea alternativelor atrăgătoare, poate lua trei forme: reducerea alocării atenției la fețele atractive de sex opus, alocarea preferențială a atenției la fețele atractive de același sex, respectiv deprecierea alternativelor atractive.

Referințe

- Aharon, I., Etcoff, N., Ariely, D., Chabris, C.F., O'Connor, E. & Breiter, H.C. (2001). Beautiful faces have variable reward value: fMRI and behavioural evidence. *Neuron*, 32, 537-551.
- Allen, J. B., Kenrick, D. T., Linder, D. E., & McCall, M. A. (1989). Arousal and attraction: A response-facilitation alternative to misattribution and negative-reinforcement models. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 261-270.
- Aron, A.R., Robbins, T.W. & Poldrack, R. A. (2004) Inhibition and the right inferior frontal cortex. *Trends in Cognitive Sciences*, 8,170-177.
- Aron AR (2007) The neural basis of inhibition in cognitive control. *The Neuroscientist*, in press.
- Baker, M.D., & Maner, J.K. (2008). Risk-taking as a situationally sensitive male mating strategy. *Evolution and Human Behavior*, 29, 391-395.
- Banich, M.T., Milham, M.P., Atchley, R.A, Cohen, N.J, Webb, A., Wszalek, T., Kramer, A.F., Liang, Z.-P., Barad, V., Gullett, D., Shah, C., & Brown, C. (2000). Prefrontal regions play a predominant role in imposing an attentional "set": Evidence from fMRI. *Cognitive Brain Research*, 10, 1-9.
- Bargh, J. A., Gollwitzer, P. M., Lee-Chai, A. Y., Barndollar, K., & Trötschel, R. (2001). The automated will: Nonconscious activation and pursuit of behavioral goals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81, 1014 - 1027.
- Bradford,S.A.,Feeney,J.A.,&Campbell,L.(2002).Linksbetween attachment orientations and dispositional and diary-based measures of disclosure in dating couples:A study of actor andpartner effects. *Personal Relationships*, 9, 491-506.
- Brendl, C.M., Markman, A.B., & Messner, C. (2003). Devaluation of goal-unrelated choice options. *Journal of Consumer Research*, 29, 463-473
- Becker, D.V., Kenrick, D.T., Guerin, S., & Maner, J.K. (2005). Concentrating on beauty: Sexual selection and sociospatial memory. *Personality & Social Psychology Bulletin*, 31, 1643-1652.
- Brennan, K.A., & Shaver, P. (1995). Dimensions of adult attachment, affect regulation, and romantic relationship functioning. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21, 267-284.

- Bui, K. T., Peplau, L. A., & Hill, C.T. (1996). Testing the Rusbult model of relationship commitment and stability in a 15-year study of heterosexual couples. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 1244-1257.
- Bunge SA, Hazeltine E, Scanlon MD, Rosen AC, and Gabrieli JD. Dissociable contributions of prefrontal and parietal cortices to response selection. *Neuroimage* 17: 1562–1571, 2002.
- Buss, D. M., & Schmitt, D. P. (1993). Sexual strategies theory: An evolutionary perspective on human mating. *Psychological Review*, 100, 204-232.
- Cunningham, W. A, Johnson, M. K., Gatenby, J. C., Gore, J. C., & Banaji, M. R. (2003). Component Processes of Social Evaluation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85, 639-649.
- Cunningham, W.A., Van Bavel, J.J., Johnsen, I.R. (2008). Affective flexibility: evaluative processing goals shape amygdala activity. *Psychological Science*, 19, 152–60.
- Damasio, A. (2000). *The Feeling of What Happens: Body, Emotion and the Making of Consciousness*. MIT Press
- Duncan, L. A., Park, J. H., Faulkner, J., Schaller, M., Neuberg, S. L., & Kenrick, D. T. (2007). Adaptive allocation of attention: Effects of sex and sociosexuality on visual attention to attractive opposite-sex faces. *Evolution and Human Behavior*, 28, 359–364.
- Dutton, D. G., & Aron, A. P. (1974). Some evidence for heightened sexual attraction under conditions of high anxiety. *Journal of Personality and Social Psychology*, 30(4), 510-517.
- Fisher, H, A Aron, D Mashek, G Strong, H Li and L L Brown (2002) Defining the Brain Systems of Lust, Romantic Attraction and Attachment. *Archives of Sexual Behavior* , October 31# 5: 413-9.
- Fisher, H (2004) What is Love? On Air, BBC International Magazine 98:12-15
- Fitzsimons, G. M., & Bargh, J. A. (2003). Thinking of you: Nonconscious pursuit of interpersonal goals associated with relationship partners. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 148 - 164.
- Foster, C. A., Witcher, B. S., Campbell, W. K., & Green, J. D. (1998). Arousal and attraction: Evidence for automatic and controlled processes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 86-101.

- Frohlich, P., Meston, C., 2002. Sexual functioning and self-reported depressive symptoms among college women. *The Journal of Sex Research* 39, 321–325.
- Gonzaga, G. C., Keltner, D., Londahl, E. A., & Smith, M. D. (2001). Love and the commitment problem in romantic relations and friendship *Journal of Personality and Social Psychology*, 81(2), 247-262.
- Hackley, S.A., & Valle-Inclán (1999). Accessory stimulus effects on response selection: Does arousal speed decision making? *Journal of Cognitive Neuroscience*, 11, 321-329.
- Heinrich, J & F.J. Gil-White 2001. The evolution of prestige. Freely conferred deference as a mechanism for enhancing the benefits of cultural transmission. *Evolution and Human Behaviour* 22: 165–96.
- Hewig J, Trippe R, Hecht H, Coles GH, Holroyd CB, and Miltner WHR. Decision making in blackjack: an electrophysiological analysis. *Cerebral Cortex*, 17: 865–877, 2006.
- Johnson, D. J., & Rusbult, C. E. (1989). Resisting temptation: Devaluation of alternative partners as a means of maintaining commitment in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 967-980.
- Lamme, V. A. F. (2003). Why visual attention and awareness are different. *Trends in Cognitive Sciences*, 7(1), 12–18.
- Luciano, J.V. & González, S.A. (2007). Analysis of the Efficacy of Different Thought Suppression Strategies. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*. 7, 3.
- Li, N.P., Bailey, J.M., Kenrick, D.T., & Linsenmeier, J.A.W. (2002). The necessities and luxuries of mate preferences: Testing the tradeoffs. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 947-955.
- Kenrick, D. T., Gutierrez, S. E., Goldberg, L. L. . (1989). Influence of popular erotica on judgments of strangers and mates. *Journal of Experimental Social Psychology*, 25, 159-167.
- Kuhl, P. K. (2007). Is speech learning 'gated' by the social brain? *Developmental Science*, 10, 110-120
- MacLeod, C. M., & MacDonald, P. A. (2000). Inter-dimensional interference in the Stroop effect: Uncovering the cognitive and neural anatomy of attention. *Trends in Cognitive Sciences*, 4, 383-391.

- Maner, J.K., Kenrick, D.T., Becker, D.V., Delton, A., Hofer, B., Wilbur, C., & Neuberg, S.(2003). Sexually selective cognition: Beauty captures the mind of the beholder. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85, 1107-1120.
- Maner, J. K., & Gailliot, M. T. (2006). Can't take my eyes off you: Mating goals and biases in attentional adhesion. Manuscript under review.
- Maner, J.K., DeWall, C.N., Baumeister, R.F., and Schaller, M. (2007). Does social exclusion motivate interpersonal reconnection? Resolving the "porcupine problem." *Journal of Personality and Social Psychology*, 92, 42-55.
- Maner, J. K., Rouby, D. A., & Gonzaga, G. (2008). Automatic inattention to attractive alternatives: The evolved psychology of relationship maintenance. *Evolution & Human Behavior*, 29, 343-349.
- Maner, J. K., DeWall, C. N., & Gailliot, M. T. (2008). Selective attention to signs of success: Social dominance and early stage interpersonal perception. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34, 488-501.
- Maner, J. K., Miller, S. L., Rouby, D. A., & Gailliot, M. T. (2009). Intrasexual vigilance: The implicit cognition of romantic rivalry. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97, 74-87.
- Myerson, J., & Green, L. (1995). Discounting of delayed rewards: Models of individual choice. *Journal of the Experimental Analysis of Behavior*, 64, 263-276.
- Miller EK & Cohen JD (2001). An integrative theory of prefrontal cortex function. *Annual Review of Neuroscience*, 24:167-202
- Mikulincer, M., Shaver, P. R., & Pereg, D. (2003). Attachment theory and affect regulation: The dynamics, development, and cognitive consequences of attachment-related strategies. *Motivation and Emotion*, 27, 77-102.
- Miller, R. J. (1997). Inattentive and contented: Relationship commitment and attention to alternatives. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 758-766.
- Miller, E.K. (1999) The prefrontal cortex: Complex neural properties for complex behavior. *Neuron*, 22:15-17.
- Morris, J. S., Friston, K. J., & Dolan, R. J. (1997). Neural responses to salient visual stimuli. *Proceedings of the Royal Society of London, B Biological Sciences*, 264, 769-775.

- Nosek, B. A., & Banaji, M. R. (2001). The go/no-go association task. *Social Cognition*, 19(6), 625-666
- Ochsner, K. N. & Gross, J. J. (2005). The cognitive control of emotion. *Trends in Cognitive Sciences*, 9(5), 242-249.
- Paus T.(2001) Primate anterior cingulate cortex: where motor control, drive and cognition interface. *Nature Reviews*; 2: 417–24.
- Pessoa, L. and Ungerleider, L.G. (2004) .: Neural correlates of change detection and change blindness in a working memory task. , *Cerebral Cortex* 14, 511-520.
- Pessoa, L. On the relationship between emotion and cognition. *Nature Reviews Neuroscience* 2008. Feb;9(2):148-58
- Petersen, S., Robinson, D. L., & Morris, D. (1987). Contributions of the pulvinar to visual spatial attention. *Neuropsychologia*, 25, 97–105.
- Rensink, R.A. , O'Regan, J.K., & Clark, J.J. (1997). To see or not to see: The need for Attention to perceive changes in scenes. *Psychological Science*, 8, 368-373.
- Schachner, D. A., & Shaver, P. R. (2002). Attachment style and human mate poaching. *New Review of Social Psychology*, 1, 122-129.
- Simpson, J. A., Gangestad, S. W., & Lerma, M. (1990). Perception of physical attractiveness: Mechanisms involved in the maintenance of romantic relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1192–1201.
- Simons DJ, and Rensink RA (2005a). Change blindness: Past, present, and future. *Trends in Cognitive Sciences*, 9: 16-20.
- Smith EE, Jonides J. 1999. Storage and executive processes in the frontal lobes. *Science* 283:1657–1661
- Van Veen, V., Krug, M. K., & Carter, C. S. (2006, June). How the brain trades speed and accuracy. Presented at the 12th annual meeting of the Organization for Human Brain Mapping, Florence, Italy, June 13, 2005.
- Wagner, A.D., Koutstaal, W., Maril, A., Schacter, D.L., and Buckner, R.L. (2000a). Task-specific repetition priming in left inferior prefrontal cortex. *Cereb. Cortex* 10, 1176–1184.
- Wallis, J.D., & Miller, E.K. (2003). Neuronal activity in primate dorsolateral and orbital prefrontal cortex during performance of a reward preference task. *European Journal of Neuroscience*, 18, 2069–2081.

- Wilson M, Daly M (2003) Do pretty women inspire men to discount the future? *Biology Letters* (Proc. R. Soc. Lond. B; Suppl. 271: S177-S179.
- Wolfe, J. M., Horowitz, T. S., & Michod, K. O. (2007). Is visual attention required for robust picture memory? *Vision Research*, 47, 955-964
- Wolfe, J. M., Oliva, A., Horowitz, T.S., Butcher, S. J., & Bompas, A. (2002). Segmentation of objects from backgrounds in visual search tasks. *Vision Research*, 42(28): 2985-3004

Capitolul 5

GEN ȘI GELOZIE

Evoluția atitudinilor față de infidelitate

Giorgiana Toma

Gelozia este considerată una dintre emoțiile de bază ale ființei umane, fiind privită ca un fenomen (emoțional și comportamental) asociat cu sentimente puternice (în mare parte negative) și cu efecte majore pentru individ. Deși frecvent abordată în literatura de specialitate, gelozia a fost foarte puțin studiată pe populația românească din perspectiva evoluționistă. Asumsițiile psihologiei evoluționiste au ca punct de start Teoria Selecției Naturale (Darwin, 1871), teorie care pune accent pe caracteristicile care oferă organismelor avantaj reproductiv alături de avantajul supraviețuirii. Psihologia evoluționistă scoate în prim plan ideea că bărbații și femeile nu numai că au corpuri diferite, dar au și minți diferite, mintea fiind formată dintr-o serie de module distincte, fiecare conceput de selecția naturală pentru a rezolva o problemă specifică adaptativă din trecutul ancestral.

Pornind de la teoria selecției naturale, psihologii evolutioniști postulează existența unei diferențe între sexe în ceea ce privește experiențierea și cauzele geloziei, având în vedere următoarele aspecte: (1) datorită faptului că bărbații sunt interesați în primul rând de transmiterea genelor urmașilor, aceștia își vor proteja partenera de implicarea într-o relație sexuală cu altcineva; cum transmiterea cu certitudine a genelor este fundamentală pentru aceștia vor

fi mai afectați de infidelitatea sexuală a partenerei (dacă partenera e infidelă nu dețin ceritudinea cu privire la paternitate); (2) datorită faptului că femeile sunt interesate în primul rând de creșterea urmașilor-copiilor (transmiterea propriilor gene în cazul acestora fiind sigură, pentru că ele dau naștere descendenților), acestea vor avea ca prim scop acumularea de resurse pentru creșterea copiilor, resurse care de cele mai multe ori provin de la bărbați. Datorită importanței majore pe care o au resursele pentru creșterea copiilor, femeile vor fi mai afectate de infidelitatea emoțională a partenerului (implicarea emoțională presupune îndepărtarea resurselor spre o altă persoană/rivală).

O altă contribuție majoră în postularea ipotezelor evoluționiste cu privire la gelozie este dată de Teoria Investiției Parentale (Trivers, 1972) care explică diferența între sexe în ceea ce privește investiția parentală. Conform acestei teorii femeile vor căuta un bărbat care să susțină eforturile parentale (să dețină resurse), căutând în mod principal să se asigure că urmașii lor vor avea tot ceea ce au nevoie ca să supraviețuiască și să se poată reproduce cu succes (Barber, 1995; Buss, 1989; Buss și Barnes, 1986; Kenrick et al., 1990; Townsend, 1989, Townsend și Levy, 1990; Looy, 2001). În ceea ce privește bărbații, aceștia vor căuta femei cât mai tinere, atrăgătoare, cu buze și sâni mari pentru că acestea denotă suficient estrogen pentru a suporta o naștere, deci pentru a-și putea transmite genele spre generațiile următoare. Această ipoteză a fost dovedită de studii ulterioare (Buss, 1989; Buss și Bones 1986; Cunningham, 1986; Feingold, 1990; Kenrick și Keefe, 1992; Kenrick și colab, 1990; Mathes et al., 1985; Symons, 1979; Denisiuk, 2004).

Pornind de la aceste două mari abordări, s-au structurat ipotezele majore ale diferențelor sexelor în gelozie. Astfel, se presupune că bărbații vor simți mai mult stres în legătură cu infidelitatea sexuală a partenerei deoarece aceasta le pune sub semnul întrebării paternitatea, în timp ce femeile vor fi mai afectate de infidelitatea emoțională a partenerului deoarece aceasta duce la îndepărtarea resurselor și atenției spre rivală (Buss și colab, 1992; Buunk et al., 1996; Daly și Wilson, 1982; Symons, 1979). Ipotezele evoluționiste au fost testate în foarte multe țări: China, Germania, Japonia, Austria, Norvegia, Suedia, SUA, etc iar rezultatele au fost în acord cu acestea (Bailey et al., 1994; Buss et al., 1992; Buss et al., 1996; De Steno și Salevey, 1996b; Geary

și colab, 1999; Harris și Christenfield, 1996; Hupka și Bank, 1996; Wiederman și Kendal, 1999).

Cercetarea de față are ca scop verificarea ipotezelor evoluționiste referitoare la gelozie în populația românească pe un număr cât mai mare de subiecți. De asemenea, ca urmare a identificării în literatura de specialitate a anumitor conflicte cu privire la concluzionarea existenței unei legături între probabilitatea mare de a răspunde la scenariul ipotetic conform asumpțiilor evoluționiste și experiențierea infidelității în trecut, respectiv implicarea în relații de cuplu stabile, dorim să vedem dacă aceste aspecte influențează alegerea unui anumit tip de infidelitate ca fiind mai supărător. În plus, studiul de față urmărește identificarea gradului în care un individ de un anumit sex conștientizează ce tip de infidelitate (sexuală, emoțională) afectează mai mult partenerul de sex opus.

Caracterizarea generală a conceptului de gelozie

Gelozia constituie unul dintre subiectele care a stârnit interes în literatura de specialitate încă din timpuri îndepărtate datorită faptului că este un fenomen a cărui efecte sunt de o complexitate deosebită atât pentru persoana geloasă cât și pentru partener. Psihologii susțin în general că gelozia este o reacție complexă la observarea unei amenințări a valorii sau calității unei relații. Spre deosebire de invidie, definită ca o emoție extrem de dureroasă care implică lăcomie, ură, resentimente, gelozia generează întotdeauna teama pierderii partenerului sau împărțirii acestuia cu o terță persoană (a se vedea Dicționar de psihologie - Larousse- Norbert Sillamy, 2000). Într-un sens mai restrictiv, prin gelozie se poate înțelege sentimentul generat de teama că persoana iubită să nu prefere pe altcineva (Buss, 1996). Datorită prezenței sale universale și manifestărilor ei similare, gelozia constituie una dintre emoțiile de bază ale ființei umane, universală și nativă (Wallon, 2003, citat Hupka, 1996) fiind întâlnită și la animale (de exemplu, dacă dezmiardăm un câine, un altul va încerca să îi ia locul).

Psihologia evoluționistă este considerată cel mai integrativ cadru științific în care a fost studiată gelozia, respectiv diferențele sexelor în gelozie (Nannini și Mayers, 2000). Conform psihologiei evoluționiste gelozia poate fi văzută

ca fiind un comportament adaptiv imperfect, evoluat pentru a contracara și minimiza riscul de a înșela al partenerului și e instinctuală pentru că apare ca urmare a interpretării inconștiente a comportamentului persoanei de sex opus. Se subliniază astfel că gelozia reflectă adaptările la presiunile distincte pe care bărbații și femeile le-au întâmpinat în trecutul evoluționist în construirea și menținerea unei relații (Buss, 1992).

Alți teoreticieni conceptualizează gelozia ca un complex de gânduri, sentimente și acțiuni care urmează amenințării stimei de sine sau conștientizării unei amenințări care afectează calitatea relației, mai ales când această amenințare e generată de percepția unei atracții reale sau potențiale pentru partener (Tesser, 1988; White, 1981).

Prin urmare, atunci când vorbim de gelozie se pot lua în considerare cel puțin trei lucruri diferite: (1) gelozie ca un tip de comportament, un fel de competitivitate cu un rival, real sau imaginar; (2) gelozie ca tip de gândire, un fel de dorință de exclusivitate în ceea ce privește relațiile, sau (3) gelozie ca emoție, de fapt de o combinație de emoții, de reacții emoționale, combinație care include frică, furie și anxietate.

Factorii declanșatori ai geloziei

În general, gelozia e generată de amenințarea sau pierderea actuală a unei relații valoroase datorită unui rival actual sau imaginar care atrage atenția partenerului (Buunk, 1991; De Steno și Salovey, 1996) și implică sentimente ca teamă, suspiciune, distres, anxietate, furie, trădare, respingere, amenințare sau singurătate (Halsam și Bornstein, 1996; Knobloch și Cruz, 2001; Parrot, 2001, citați Buunk, 1991). Psihologia evoluționistă susține că gelozia este un modul psihologic înnăscut specificând că selecția naturală conturează gelozia sexuală ca un mecanism de a preveni situația de „încornorare” a bărbatului și gelozia emoțională ca un mecanism de a preveni pierderea resurselor în cazul femeilor (Buss, 2005). Astfel, un factor declanșator al geloziei ar fi în cazul bărbaților perceperea unui rival care le pune sub semnul întrebării paternitatea iar în cazul femeilor perceperea unei rivale a cărei prezență ar putea duce la pierderea resurselor din partea partenerului (Buss și colab, 1992; Daly și Wilson, 1982).

Clasificarea geloziei

Cu toate că gelozia poate apărea în diferite forme și grade de intensitate, în general se consideră ca aceasta rezultă din interacțiunea dintre predispoziții și evenimente activatoare (White, 1981). Literatura de specialitate distinge două tipuri de gelozie, respectiv gelozia normală și gelozia patologică (Pfleiffer si Wrong, 1989):

- Gelozia normală reprezintă tipul de gelozie considerat rațional, stare care are atât efecte pozitive cât și efecte negative asupra individului și a relației, însă care nu afectează foarte puternic persoanele implicate (Pfleiffer si Wrong, 1989). Este general admis faptul că orice persoană poate fi ocazional geloasă. Gelozia normală se consideră a fi benefică într-o relație atunci când se manifestă ocazional, pentru că se presupune că un nivel scăzut de gelozie stimulează partenerii „să lupte” pentru o relație și nu să o considere un bun oferit de-a gata (Buss, 2000; Pines, 1998; White, 1980).
- Gelozia patologică, gelozia morbidă sau gelozia irațională cum mai este numită, reprezintă convingerea extremă a individului că partenerul îl înșeală, convigere asociată frecvent cu furie, depresie, verificarea și spi-onarea partenerului (Daly si colab, 1982). Sentimentele puternice conțin față de ”mixul” obișnuit de furie, anxietate și frică, puternice sentimente de inadecvare, insecuritate precum și suspiciune exagerată sau foarte multe interpretări din partea persoanei geloase. Persoanele care suferă de gelozie morbidă sunt predispușe la anxietate severă, depresie, dificultăți în controlul furiei și se pot angaja în comportamente auto-distructive (Daly si Wilson, 1982). Diferența între forma de gelozie obișnuită și forma de gelozie patologică rezidă și în ”recuperare”: în timp ce în gelozia obișnuită persoanele geloase își dau seama adeseori că bănuielile lor sunt nefondate, persoanele care suferă de gelozie morbidă devin obsedate de temerile lor și caută în mod constant semne care să le confirme faptul că suspiciunile lor sunt adevărate (Daly si Wilson, 1982).

- Gelozia mai poate fi clasificată și ca sexuală sau emoțională (Buss și colab, 1992). Gelozia sexuală se referă la distresul provocat de faptul că partenerul întreține relații sexuale cu altcineva iar gelozia emoțională se referă la distresul provocat de faptul că partenerul formează un atașament emoțional profund față de o altă persoană.

White și Muller (1989) clasifică gelozia ca: gelozie reactivă normală, gelozie reactivă patologică și gelozie reactivă simptomatologică (ca parte a unei alte tulburări mintale). În viața de zi cu zi, fiecare individ dezvoltă anumite strategii de a coexista cu diferite grade de gelozie însă dacă acestea se dovedesc ineficiente, psihoterapia poate ajuta la restabilirea controlului (White și Muller, 1989).

Componentele geloziei

Gelozia este o reacție complexă deoarece implică o gamă largă de emoții, gânduri și atitudini. White (1981; 1984) susține că gelozia are trei componente de bază: cognițiile, emoțiile și comportamentele de coping. Se consideră că cognițiile, emoțiile și comportamentele de coping pot apărea simultan și pot interacționa unele cu altele, respectiv că fiecare componentă poate însoți atât gelozia normală cât și gelozia patologică (Parrot, 2001).

Componenta cognitivă apare când persoana devine conștientă că există o amenințare la adresa partenerului. Ca urmare a conștientizării acestei amenințări apar o serie de emoții negative ceea ce face ca individul să adopte anumite strategii de coping pentru a face față amenințării. În ceea ce privește emoțiile, cele mai întâlnite în gelozie sunt: furia, tristețea, invidia, teama și umilința (Sharpsteen și Kirpatrick, 1997), gelozia fiind asociată cu pierderea afecțiunii, respingere, suspiciune, insecuritate și anxietate (Peretti și Pudowski, 1997). Gândurile includ: resentimente, învinovățire, comparații cu rivalul, îngrijorarea față de propria imagine și autocompătimire, iar ca și comportamente și atitudini se pot întâlni: stare de slăbiciune, tremurat și transpirație abundentă, analiză permanentă și căutarea unor reasigurări, acțiuni agresive și chiar violente care pot duce la crime pasionale (Wilson și Daly, 1982).

Dacă o persoană se focusează pe potențiala pierdere a partenerului poate apărea tristețea, dar dacă persoana se focusează pe rival apare furia (Hupka, 1984), furia fiind considerată una dintre cele mai importante componente emoționale ale geloziei (Buunk, 1991; Mathes 1991, Muller și Maack, 1985). O altă componentă a geloziei, care este dezbătută de anumiți cercetători este invidia. Cu toate că până la un anumit punct gelozia și invidia pot fi distinse conceptual, Salovey și Rodin (1988) au arătat că procesul psihologic implicat în acestea este similar și gelozia există numai până când o persoană ajunge să denigreze rivalul, moment în care apare invidia.

În foarte multe situații persoana geloasă va percepe rivalul sau persoana de care e atrasă partenerul ca un „invadator” în relația actuală și o sursă de disconfort. Datorită disconfortului și amenințării simțite, persoana geloasă are de obicei informație limitată în ceea ce privește rivalul, sau poate chiar distorsionează informația, putându-se crea ușor o imagine negativă a rivalului (Schmitt, 1988). Unii autori argumentează că persoanele geloase au tendința de a-și denigra rivalii pentru a păstra o evaluare de sine pozitivă (Schmitt, 1988). Astfel, în foarte multe cazuri, persoanele geloase vor denigra rivalii lor prin atribute pe care le percep ca fiind importante pentru partener și vor aprecia rivalul prin atribute care sunt mai puțin importante pentru partener (Goldenberg și London, 2003; Schmitt, 1988). Există studii evoluționiste care indică faptul că gelozia și modul de percepție a potențialelor rivale poate fi influențat la femei de unele variabile fiziologice, cum ar fi perioadele de maximă fertilitate și momente ale ciclului menstrual. Aceste cercetări au stabilit că femeile tind să fie mai predispuse la sentimente de gelozie în timpul perioadei de maximă fertilitate și mai ales sensibile la infidelitatea emoțională (Buunk și colab, 2005; 1997; Krug et al., 1996). De asemenea, s-a demonstrat că femeile consideră mai atrăgători în această perioadă bărbații care dau semne de dominanță socială (Buunk et al., 2005; Gangestad et al., 2004).

Dacă ne referim la gelozia patologică sau la gelozia morbidă, persoanele geloase aflate în această categorie sunt descrise ca fiind: anxioase, sado-masochiste, cautând cu aviditate toate dovezile presupusei lor nenorociri și neacceptând argumente raționale (Wilson și Daly, 1982). Acest tip de persoane geloase nu vor ezita să ucidă sau să desfigureze în numele geloziei lor, de multe ori ținta atacului fiind chiar persoana iubită (Wilson și Daly, 1982).

În ceea ce privește intensitatea geloziei, există studii care arată că femeile sunt mai geloase decât bărbații, acest lucru fiind adeseori atribuit dependenței de relație (de exemplu, femeile se percep ca având mai puține alternative sociale decât bărbații), respectiv a dependenței de resursele bărbatului (Paul et al., 1993). Există și cercetări care sugerează că intensitatea cu care indivizii experimentează gelozia reprezintă o constantă interpersonală (Bringle et al., 1983).

Consecințele geloziei

Una dintre consecințele majore ale geloziei este agresivitatea, fapt dovedit de statisticile referitoare la actele violente produse ca urmare a geloziei. Astfel, în fiecare an în SUA aproximativ 1500 de femei sunt ucise de soțul sau iubitul lor (Federal Bureau of Investigation, 1993) și în fiecare an aproximativ 2 milioane de femei sunt agresate de un partener intim ca urmare a geloziei (Straus și Gellens, 1990).

Din perspectiva psihologiei evoluționiste, gelozia poate fi o cauză importantă a violenței bărbaților asupra femeilor. Psihologii evoluționiști au argumentat că în mediul ancestral (EEA = environment of evolutionary adaptiveness; Buss, 1992), unde se presupune că domina sistemul de reproducere de tip poliginie (care creștea șansa infidelității), bărbații au devenit mai sensibili la infidelitatea sexuală a partenerei și la amenințările care puteau afecta relația, în condițiile în care un bărbat era implicat într-o relație cu o singură parteneră (Wilson și Daly, 1982). Printre cele mai extreme reacții la asemenea amenințări se află violența, fie împotriva potențialului rival, fie împotriva partenerei. Investigațiile realizate arată că violența bărbaților asupra partenerei a apărut ca urmare a geloziei sexuale (Buss, 2000; Daly și Wilson 1988; Shakelford, 2000). De asemenea, s-a demonstrat că abuzul pare să fie direcționat mai mult spre o femeie cu o valoare mai mare a fertilității, femeile mai tinere având o probabilitate mai mare de a fi abuzate decât cele mai în vârstă (Shakelford și Buss, 2002).

De asemenea, cercetările au accentuat că gelozia poate să aibă o multitudine de funcții în managementul relațiilor și poate avea o varietate de efecte relaționate potențiale. E considerată astfel ca fiind o sursă comună de însatisfacție în relație datorită conflictelor, despărțirii, și agresivității pe care o provoacă (Andersen et al., 1995; Guerrero și Eloy, 1992; Guerrero et al.,

2004), însă în același timp e asociată uneori cu rezultate pozitive, putând fi interpretată ca un semn de dragoste și apreciere (Buss, 2000; White, 1980, Staske, 1999).

Perspectiva evoluționistă asupra geloziei

Psihologii evoluționiști văd mintea ca formată dintr-o serie de module distincte, fiecare conceput de selecția naturală pentru a rezolva o problemă specifică adaptativă din trecutul ancestral (Tooby și Cosmides, 1992). În consecință, în foarte multe cercetări această perspectivă este denumită și teoria JSIM (eng. Jealousy as a Specific Innate Module) și este considerată cea mai bine dezvoltată teorie care explică diferențele între sexe în gelozie (Wood și Egly, 2002). Această perspectivă argumentează că gelozia este o adaptare la mediul EEA, existând un mecanism care stă la baza acesteia (reproducerea). Astfel, diferențele dintre sexe în ceea ce privește gelozia se dezvoltă biologic pe măsură ce oamenii se adaptează schimbărilor mediului (Buss și Haselton, 2005; Buss et al., 1992; Denisiuk, 2004; Symons, 1979).

Era în care aceste adaptări se consideră a fi apărut este era Pleistocen, perioadă în care indivizii speciei *Homo sapiens* erau organizați în grupuri de vânătoare. În această perioadă se presupune că bărbații și femeile au dezvoltat diferite strategii de supraviețuire. Bărbații care aveau mai multe legături sexuale și erau mai puțin discriminativi în alegerea partenerei se presupune că au avut mai mult succes în transmiterea genelor și în supraviețuire față de cei care aveau mai puține legături sexuale și erau mai discriminativi (Nannini și Mayers, 2000). Pe de altă parte, pentru femei, teoria selecției sexuale sugerează că acelea care erau preocupate de alegerea unui singur partener și de îngrijirea familiei aveau șanse mai mari să se reproducă (Buss, 1988; Darwin, 1871, Thornhill și colab, 1992; Trivers, 1972).

Psihologii evoluționiști au sugerat însă existența încă a unui conflict de interese în ceea ce privește bărbații și femeile, conflict care împreună cu conflictul legat de strategiile de reproducere (eng. mating strategies) rezultă în diferențe sexuale în gelozie. Acest al doilea conflict rezultă din fertilizarea internă (Trivers, 1972): o femeie însărcinată e sigură de succesul transmiterii genelor acesteia însă partenerul ei nu poate fi niciodată sigur de transmiterea genelor sale datorită faptului că momentul fertilizării nu poate fi cunoscut

direct de către acesta. Se constată astfel că gelozia este un fenomen special datorită strategiilor unice de reproducere a speciei umane.

Bărbații, prin faptul că trebuie să participe direct la îngrijirea copilului, au întâmpinat de-a lungul evoluției costuri ridicate datorită infidelității partenerei (de exemplu, situațiile de investiție în urmașii altui bărbat, deci fără a-și transmite mai departe propriile gene). Drept urmare, aceștia au dezvoltat o tendință de a-și proteja partenera de implicarea sexuală cu alți bărbați prin diferite mijloace, cum ar fi devenind posesivi, petrecând mai mult timp cu ea și/sau amenințând-o cu consecințe indezirabile cum ar fi violența. Aceștia s-au adaptat astfel la situația de nesiguranță a paternității prin exercitarea controlului sexual asupra partenerei (eng. mate guarding) și dezvoltării unei înclinații către gelozia sexuală, acest tip de gelozie reprezentând soluția problemei adaptative (Daly și Wilson 1982; Symons, 1979).

În ceea ce privește sexul feminin, se presupune că acesta nu suferă de nesiguranță în privința maternității copiilor, însă infidelitatea partenerului implică alte riscuri. În primul rând, femeile cu parteneri infideli pot contacta o boală cu transmitere sexuală și un risc considerabil de peste 50% de a deveni infertile ca rezultat al unei astfel de boli (Trivers, 1972). În plus, există probabilitate să fie nevoie să-și împartă resursele cu o altă femeie sau partenerul își poate direcționa toate resursele spre altcineva. De aceea, prezența unor emoții ale partenerului pentru o altă persoană va fi simțită extrem de amenințator de o femeie (Buss et al., 1992; Buunk și Dijkstra, 2001).

În acord cu teoria evoluționistă, psihologia evoluționistă și-a focusat eforturile în explicarea selecției sexuale, respectiv a modului în care bărbații și femeile se angajează în relații de scurtă sau de lungă durată. Selecția sexuală, cum a fost ea original propusă de Darwin (1871) se referă la evoluția caracteristicilor care oferă organismelor avantaj reproductiv în combinație cu avantajul supraviețuirii.

Pentru că femeile sunt biologic mai responsabile în legătură cu reproducerea urmașilor, investind mai mult, se consideră a fi mai adaptate strategiilor de reproducere de lungă durată (eng. long term mating) în timp ce bărbații, care investesc mai puțin, sunt mai adaptați comportamentelor de reproducere de scurtă durată (eng. short term mating; Buss 1996; Kenric et al., 1996). Din punct de vedere evoluționist, femeile primesc cele mai mari beneficii re-

productive (transmitere cu succes a genelor la descendenți) dacă sunt capabile să aibă o relație de lungă durată cu un bărbat care satisface atât cerințele din punct de vedere al resurselor, cât și o calitate genetică bună (Buss, 1988; Buss et al., 1992; Thornhill et al., 1992; Trivers, 1972). Dacă calitatea genelor nu este bună, pot căuta gene bune la alți bărbați, prin strategii de reproducere în afara cuplului (eng. extra-pair copulation; Gangestad și Simpson, 2005), strategii care contribuie la îmbunătățirea diversității genetice (Pillsworth și Haselton, 2006). Achiziția genelor bune este justificată de unii autori prin Teoria Fiilor Sexy (eng. sexy sons hypothesis), care susține că dacă tații sunt atrăgători, există o posibilitate mare ca și fii acestora să fie atrăgători, deci să aibă un succes reproductiv mare.

Conform teoriei investiției parentale (Trivers, 1972), bărbații oferă partenerii mâncare, găsesc și apară teritorii, își apară partenerii împotriva agresorilor, găsesc hrană și protejează urmașii, oferă oportunități de învățare, pot să-și transfere statutul social, resursele și puterea asupra partenerii și descendenților lor, pot ajuta urmașii să formeze alianțe, șamd. De aceea, femeile vor căuta un bărbat care să susțină eforturile parentale (să dețină resurse), căutând în mod principal să se asigure că urmașii lor vor avea tot ceea ce au nevoie ca să supraviețuiască și ca să se poată reproduce cu succes (Barber, 1995; Buss, 1989; Buss și Barnes, 1986; Kenrick et al., 1990; Sadalla, Kenrick et al., 1990; Townsend, 1989, Townsend și Levy, 1990; Townsend și Wassermav 1998;). În schimb, bărbații vor căuta femei cât mai tinere, atrăgătoare, cu buze și sâni mari pentru că acestea denotă suficient estrogen pentru a suporta o naștere, deci pentru a-și putea transmite genele spre generațiile următoare (Buss, 1989; Buss și Bones, 1986; Cunningham, 1986; Kenrick și Keefe, 1992; Kenrick și colab, 1993; Mathes et al., 1985; Symons, 1979; Denisiuk, 2004).

Psihologia evoluționistă postulează așadar ideea că bărbații valorează mai mult atractivitatea fizică la parteneră pentru că e relaționată cu fertilitatea în timp ce femeile valorează dominantă la partener pentru că e relaționată cu abilitatea de a produce resurse (Buss, 1989; Buss și Barne, 1986, Wiederman et al., 1993). Trebuie precizat faptul că și femeile apreciază atractivitatea fizică a bărbatului însă se axează pe caracteristicile fizice relaționate cu dominantă (Townsend și Levy, 1990; Cunningham, 1986). În acord cu aceste

asumpții, foarte multe studii au arătat că gelozia bărbatului este influențată de dominanța rivalului, în timp ce gelozia femeii este influențată de atractivitatea rivalei (Buunk și Dijkstra, 1998; Townsend și Levy, 1990). Aceleași rezultate s-au găsit și pe eșantioane de subiecți cu orientare homosexuală (bărbați și femei): femeile lesbiene (dar nu și bărbații gay) au raportat mai multă gelozie când au fost expuse la rivale mai atractive fizic; bărbații gay (dar nu și lesbienele) au raportat mai multă gelozie când au fost expuși la rivali cu dominanța mai mare (Buunk și Dijkstra, 2001).

Conform teoriei evoluționiste, la speciile cu fertilizare internă sexul masculin riscă atât o probabilitate mică a paternității cât și posibilitatea de a investi în urmașii rivalului dacă partenera are relații sexuale cu alți bărbați. Sexul feminin din asemenea specii nu riscă o probabilitate scăzută a maternității prin infidelitatea partenerului, dar riscă înălțutarea resurselor în detrimentul rivalelor (Trivers, 1972). Se presupune că unele compromisuri în ceea ce privește probabilitatea paternității duc la costuri reproductive substanțiale pentru bărbați, cum ar fi: pierdere de timp, energie și alte oportunități de găsimire a partenerelor sexuale. Aceste costuri multiple și severe ale reproducției au impus o presiune puternică a selecției asupra bărbaților pentru a se apăra de infidelitate.

Pe baza considerentelor de mai sus, psihologii evoluționiști au prezis diferențe în arousal-ul femeilor și bărbaților ca răspuns la gelozie, evidențiind că bărbații se consideră mai amenințați de infidelitatea sexuală a partenerului, iar femeile se consideră mai amenințate de infidelitatea emoțională a partenerului (Buss et al., 1992). E foarte important de evidențiat faptul că ipotezele evoluționiste nu postulează că femeile vor simți distress doar în legătură cu infidelitatea emoțională iar bărbații doar în legătură cu infidelitatea sexuală, ci că ambele sexe vor simți distress atât în legătură cu infidelitatea emoțională cât și în legătură cu infidelitatea sexuală; diferă însă ponderea atribuită acestora de către fiecare sex (Buss și colab, 1992). Se presupune că femeile nu sunt atât de mult afectate de infidelitatea sexuală a partenerului, deoarece copilul oricum rămâne al lor, totuși, dacă partenerul e interesat de altcineva, acest lucru poate să însemne pierdere de timp, atenție, energie și limitarea accesului la resurse, lucruri esențiale pentru supraviețuirea ei și a urmașilor acesteia (Denisiuk, 2004). În privința bărbatului, infidelitatea sexuală are o

conotație mai puternică deoarece crește incertitudinea paternității urmașilor (Denisiuk, 2004).

Așadar, infidelitatea sexuală a femeii reduce succesul reproductiv al bărbatului (mecanismul dezvoltat la bărbați este reprezentat de gelozia sexuală), iar infidelitatea emoțională a bărbatului reduce accesul la resurse, atenția acordată femeii, (mecanismul dezvoltat la femei este gelozia emoțională). Cele două sexe au dezvoltat astfel strategii diferite pentru a-și asigura supraviețuirea și succesul reproductiv (Trivers, 1972; Denisiuk, 2004). Cu alte cuvinte, conform perspectivei evoluționiste, bărbații vor fi mai supărați/ vor simți mai mult stres în legătura cu infidelitatea sexuală a parteneriei, în timp ce femeile vor fi mai supărate/ vor simți mai mult stres în legătură cu infidelitatea emoțională a partenerului (Buss și colab, 1992; Buunk și colab, 1996; Daly și Wilson, 1982; Symons, 1979).

Mai recent s-a studiat percepția părinților asupra infidelității partenerului propriului copil și gradul de stres pe care l-ar experimenta un individ de vârstă reproductivă dacă partenerul de lungă durată al fratelui/ surorii lui ar fi infidel (Michalski et al., 2007). Datele au arătat că părinții, indiferent de sex, sunt mai afectați de infidelitatea sexuală a norii și infidelitatea emoțională a ginerelui. În ceea ce privește părerea fraților, ambele sexe sunt mai afectate de infidelitatea emoțională a soțului surorii și pe infidelitatea sexuală a soției fratelui (Michalski et al., 2007). Datorită faptului că împart gene comune, costurile reproductive mai mari pentru copii, frați sau surori sunt costuri reproductive mari și pentru individ.

Alte studii evoluționiste susțin că implicarea în relații de cuplu de lungă durată crește probabilitatea bărbaților de a alege infidelitatea sexuală a parteneriei ca mai supărătoare și crește probabilitatea femeilor de a alege infidelitatea emoțională a partenerului ca mai supărătoare (Buss și colab, 1992; Daly et al., 1982, Murphy et al., 2005). Explicația oferită de Buss (1992) este că, odată aflat într-o relație sexuală stabilă se activează mecanismul geloziei. Murphy et al. (2005) au găsit rezultatele postulate de Buss (1992) respectiv: bărbații care au fost implicați în relații de cuplu stabile au raportat un mai mare stres în legătură cu infidelitatea sexuală a parteneriei; însă, în ceea ce privește femeile, atât cele implicate în trecut în relații de cuplu stabile cât și cele care nu au experimentat o relație stabilă au ales infidelitatea emoțională a partenerului

ca fiind mai supărătoare. Există însă și studii care contrazic existența unei legături între cele două, Harris (2003) susținând că atât bărbații cât și femeile implicate în relații romantice de lungă durată aleg infidelitatea emoțională a partenerului ca fiind mai supărătoare.

Psihologii evoluționiști au evidențiat o legătură între experiențierea infidelității în trecut și alegerea infidelității postulate de psihologia evoluționistă. O serie de studii (Edlund, 2006; Strout și colab, 2005) arată că persoanele care au fost înșelate în trecut au tendința de a alege ca mai supărătoare infidelitatea postulată de psihologia evoluționistă respectiv: femeile care au fost înșelate vor alege ca mai supărătoare infidelitatea emoțională a partenerului și bărbații care au experiențiat infidelitatea vor alege ca mai supărătoare infidelitatea sexuală a parteneriei. Există însă și câteva studii (Berman și Frazier, 2004; Harris, 2002) care susțin că atât bărbații cât și femeile care au avut experiențe trecute de infidelitate se focusează mai mult pe aspectele emoționale ale infidelității, neexistând diferențe între sexe.

Ca și metode de investigare a geloziei avem testul standard de tip forced-choice method. Acesta implică prezentarea unui scenariu în care este prezentată o situație. Mai specific, individul e rugat să-și imagineze că este implicat într-o relație de cuplu stabilă dar descoperă că partenera lui l-a înșelat. E rugat apoi să aleagă tipul de infidelitate care consideră că l-ar afecta mai mult dintre infidelitatea sexuală și cea emoțională. Acest tip de scenariu a fost elaborat de Buss (1992) și a fost folosit în majoritatea studiilor evoluționiste care vizau diferența existentă între sexe în gelozie.

Pentru studiul geloziei în psihologia evoluționistă s-au utilizat și date psihofiziologice (Buss și colab, 1992), precum și rapoarte privind violența domestică și cazurile de gelozie morbidă (Wilson și Daly, 1982).

Ipotezele evoluționiste asupra geloziei și infidelității au fost verificate cu ajutorul metodologiei forțate și a măsurătorilor fiziologice în diverse culturi și societăți cum ar fi China, Germania, Japonia, Rusia, Norvegia, Suedia, SUA iar rezultatele au fost în acord cu aceste ipoteze (Bailey et al., 1994; Buss et al., 1992; Buss et al., 1996; Cann et al., 2001; De Steno și Salevey, 1996b; Geary și colab, 1999; Harris și Christenfield, 1996; Hupka și Bank, 1996; Wiederman și Kendal, 1999).

Perspectiva culturală asupra geloziei

Perspectiva culturală își are la bază cercetările realizate de Hupka (1981, 1991; Hupka și Ryan, 1990), care a propus o explicație culturală pentru elicitarea geloziei, explicație pe care a coroborat-o cu date etnografice. Cele două perspective (culturală și evoluționistă) diferă în ceea ce privește motivul postulat considerat responsabil pentru arousal-ul geloziei; evoluționiștii asumă că motivul are rădăcini genetice în timp ce adepții perspectivei culturale asumă că motivul arousal-ului geloziei este unul învățat.

Conform perspectivei culturale rapoartele etnografice contrazic ipotezele evoluționiste care asumă că femeile au dezvoltat gelozia emoțională iar bărbații gelozia sexuală ca mecanisme de păstrare a succesului reproductiv. Llewelyn Davies (1981) (citată Hupka, 1991) arată că bărbații din Semai (centrul Malaysiei) își împart soțiile cu membrii de aceeași vârstă cu ei ceea ce face ca stabilirea cu exactitate a paternității să fie imposibilă. În schimb, în Grmm (aria mediteraneană a Malaysiei), onoarea masculină e asociată cu agresivitatea, potențialul sexual, controlul sexualității partenerei și succesul de a fi bărbat în public, ceea ce înseamnă a fi de temut, promiscuu, a avea copii și a trăi după expectanțele culturale privitoare la masculinitate (Gilmore, 1990, citată Hupka, 1991). Contrastul dramatic între cele două culturi este o ilustrare a ceea ce antropologia numește diferențe în comportamentul bărbaților și femeilor ca produs al variațiilor culturale. Un alt exemplu ar fi reprezentat de mangaianii din centrul Polineziei, la care intimitatea sexuală nu implică dragoste sau dorință de căsătorie (Marshall, 1971, citată Hupka, 1991). Hupka și Bank (1996) precizează că tocmai opoziția conceptuală a infidelității sexuale și a infidelității emoționale a lui Buss et al. (1992) demonstrează efectul influenței culturale. Astfel, conform acestei perspective, e mai plauzibil ca declanșatorii geloziei sexuale să fie învățați și de aceea motivul geloziei poate varia atât între culturi, cât și între bărbați și femei.

După cum se poate observa accentul cade pe practicile sociale și culturale, diferențele între sexe rezultând din schimbări în societate și în rolurile sociale îndeplinite de bărbați și femei. Dat fiind faptul că există diferențe fizice între sexe, se consideră că fiecare sex dezvoltă trăsături în conformitate cu rolurile sociale deținute (Eagly și Wood, 2002). În acest sens, selecția bărbaților de către femei nu este bazată pe reproducere, ci pe puterea și statu-

tul social pentru că femeile sunt limitate de obicei în ceea ce privește accesul la putere socială și caută să avanseze social prin intermediul bărbatului. În ceea ce privește alegerile bărbaților, aceștia vor căuta o femeie care știe să îngrijească, să gătească și să fie atractivă fizic, însă, spre deosebire de perspectiva evoluționistă, perspectiva culturală susține că relația cu o femeie nu este datorată capacității sale de reproducere, ci frumuseții acesteia (Denisiuk, 2004).

În cadrul perspectivei culturale s-au evidențiat două modele de bază: modelul rolului social (Eagly, 1987) și modelul social-constructivist (Averill, 1981; Gorgen, 1985). Modelul rolului social (Eagly, 1987) se referă la diferențele între sexe în termeni de roluri de gen, definite ca expectanțe diferite pentru atributele și comportamentul social al bărbaților și femeilor. Modelul susține că în general, în majoritatea culturilor, bărbații sunt tratați ca fiind mai agresivi, ca arătând mai multă forță și ca fiind mai încrezători (eng. self-reliant) decât femeile, în timp ce femeile sunt învățate să fie mai ascultătoare și din punct de vedere social mai restricte decât bărbații (Low, 1989). Modelul accentuează că datorită faptului că bărbații și femeile tind să aibă roluri sociale diferite devin diferiți din punct de vedere psihologic pentru a se conforma rolurilor sociale. Modelul social-constructivist (Averill, 1981 și Gorgen, 1985), la fel ca și modelul rolului social susține că genul e un construct social iar bărbații și femeile acționează în acord cu concepțiile de masculinitate și feminitate prevalente în cultura lor (Averill, 1981; Gorgen, 1985), cauza diferențelor între sexe în gelozie fiind dată de structura socială. După cum se observă, diferența dintre modelul rolului social și modelul social - constructivist este minimă. Ambele modele consideră că rezultatele lui Buss et al. (1992) se datorează credințelor învățate despre rolurile tradiționale ale bărbaților și femeilor, în special în relațiile interpersonale. În acest sens, normele preferate mai degrabă decât sexul respondentului, prezic tipul de infidelitate care creează mai mult stres (Hupka și Bank, 1996). Conform acestei perspective e mai plauzibilă că declanșatorii geloziei sexuale să fie învățați și de aceea motivul geloziei poate varia între culturi cât și între bărbați și femei.

După cum se poate observa, aceste perspective au explicații diferite în ceea ce privește existența diferențelor între sexe în gelozie și a modului în care gelozia influențează fiecare sex, dar sunt de acord că fiecare diferență e

determinată de impactul schimbărilor în mediu (Denisiuk, 2004). Dacă va exista o schimbare în mediu, teoria evoluționistă susține că oamenii se vor adapta schimbării mediului biologic, pe când teoria culturală (socială) susține că oamenii se vor adapta social și cultural pe măsură ce statutul lor se va schimba. Așadar, această dezbatere reprezintă o reminiscență a controverselor clasice „ereditate versus mediu” (Denisiuk, 2004).

Perspectiva social-cognitivă asupra geloziei

Consideră gelozia un complex de gânduri, emoții și acțiuni ce apar ca urmare a pierderii resurselor, amenințării stimei de sine sau amenințării calității relației existente. Această pierdere sau amenințare e generată de percepția unei atracții potențiale sau reale pentru partener (White și Muller, 1989). În acord cu această perspectivă, gelozia romantică și cea sexuală sunt un rezultat al percepțiilor conform cărora o altă persoană sau un rival (chiar dacă unul imaginar) posedă o caracteristică pe care persoana o percepe ca valoroasă pentru sine însăși și importantă în relație (Parrot, 1991; White și Muller, 1989).

Psihologii sociali au condus cercetări cu privire la gelozie focusându-se pe determinanți cum ar fi: stima de sine scăzută, implicare relativă în relație, dependența și caracteristicile rivalului (Bringle, 1981; Bringle și Williams, 1979; Buunk, 1981; Shettel-Neuber et al., 1978; White, 1980, 1981), structura emoțiilor și comportamentului în gelozie (Buunk, 1982). Aceste cercetări au evidențiat importanța interpretărilor cognitive și faptul că gelozia poate fi indusă când orice aspect important al relației interpersonale este afectat. De asemenea, s-a dovedit că există doi factori care pot influența apariția geloziei: când recompensele relației sau anumite aspecte ale conceptului de sine sau ale altor reprezentări ale persoanei sunt amenințate. În plus, oamenii vor simți cel mai înalt grad de gelozie atunci când rivalul îi depășește în domenii care sunt relevante pentru ei (Salovey și Rodin, 1984; Salovey și Rothman, 1991). Se observă așadar importanța amenințării unor aspecte cum ar fi: stima de sine (Mathes, 1991), definirea de sine (self-definition) și identitatea de sine (Salovey și Rothman, 1991).

Această perspectivă susține parțial teoria selecției naturale și faptul că gelozia servește ca și funcție adaptativă în ceea ce privește protecția relației. În acest sens, contemplarea motivelor pentru infidelitatea partenerului poate

fi văzută într-o lumină adaptativă. De exemplu, determinarea faptului că sinele ar fi putut contribui la infidelitatea partenerului te poate ajuta să identifice punctele care pot fi îmbunătățite pentru a crește șansa de a menține relația. Cu toate că această teorie susține într-o oarecare măsură perspectiva evoluționistă, ea poate fi contrastată cu aceasta tocmai prin importanța acordată sentimentului de sine văzut ca jucând un rol cheie în gelozie și prin importanța dată interpretărilor cognitive. În cadrul acestei perspective s-a evidențiat "Modelul menținerii evaluării de sine" (Tesser, 1983), care sugerează că gelozia constituie un proces de menținere a evaluării de sine (eng. self-evaluation maintenance), respectiv că aceasta reprezintă o emoție negativă care rezultă din perceperea unei amenințări asupra sinelui (Tesser, 1983), amenințare datorată faptului că partenerul se simte atras de altcineva.

În consens cu acest punct de vedere, Bringle (1991) enunță că intensitatea cu care indivizii experiențiază gelozia reprezintă o constantă interpersonală - aceștia manifestă sentimente de gelozie când partenerul interacționează cu anumiți indivizi și nu cu alții. Astfel, într-o relație romantică, dimensiunile pe care individul le consideră relevante pentru propria definire de sine par să fie atributele majore la care acesta este atent când partenerul își concentrează atenția asupra altcuiva. Dacă un rival începe să primească atenție din partea partenerului înseamnă că rivalul ar putea fi considerat valoros de către partener. În acest fel, rivalul devine un reper de comparație iar gelozia va crește când rivalul excelează în domeniile relevante pentru definirea de sine a persoanei geloase. Schmitt (1988) a arătat că rivalii (persoanele pe care individul este gelos) au fost evaluați negativ pe dimensiunile foarte importante pentru stima de sine a individului gelos dar au fost văzuți cel puțin la fel de atractivi în ceea ce privește atributele mai puțin importante pentru propria stimă de sine a persoanei geloase. Compararea cu rivalul constituie un aspect luat în considerare și de perspectiva evoluționistă care arată că indivizii au dezvoltat în cursul evoluției o tendință de a se compara pe sine înșiși cu rivalul pentru a se convinge dacă rivalul constituie o amenințare sau nu (Buunk, Massar și Dijkstra, 2005).

Amenințarea stimei și evaluării de sine devine așadar o cauză necesară a geloziei (De Steno și Salovey, 1996; Salovey și Rothman, 1991; Salovey și Rodin, 1991; Salovey și Rodin, 1985, White, 1981, b), iar diferența dintre

femei și bărbați în trăirea geloziei provine din baze diferite ale stimei de sine. Studiile arată că bărbații și femeile sunt diferiți în ceea ce privește aspectele considerate importante pentru stima lor de sine: bărbații derivă mai multă stimă de sine din relațiile sexuale, în timp ce femeile derivă mai multă stimă de sine din implicarea romantică într-o relație (Goldenberg și London, 2003; Hendrick și colab., 1992). Aceast lucru ar putea exemplifica motivul pentru care femeile sunt mai afectate de infidelitatea emoțională și bărbații de infidelitatea sexuală.

Diferența dintre sexe în gelozie: evoluție sau construcție socială?

După cum se observă, perspectivele prezentate mai sus postulează explicații diferite asupra conceptului de gelozie și nu este clar care dintre ele reușește să surprindă fenomenul de gelozie în întreaga sa complexitate. Analiza literaturii de specialitate, respectiv a studiilor întreprinse în domeniul geloziei arată o adevărată dispută între susținătorii perspectivei evoluționiste (Buss, 1988; D. Buss și M. Haselton, 2005; Buss et al., 1992; Denisiuk, 2004; Nannini și Mayers, 2000; Symons, 1979; Thornhill, 1992) și cei ai perspectivei culturale (DeSteno, 2002; De Steno și Salovey, 1996; Harris, 2003; Hupka 1981, 1991). Mai jos sunt prezentate o serie de controverse existente între perspectiva culturală și cea evoluționistă și replicile oferite de reprezentanții psihologiei evoluționiste.

- S-a presupus că diferențele între sexe în gelozie postulate de psihologia evoluționistă nu sunt replicabile când participanții își raportează reacția la infidelitatea actuală (Harris, 2003). Replică: Studiile recente dovedesc că diferențele între sexe în privința geloziei nu sunt raportate doar la răspunsurile la infidelitatea ipotetică ci se văd și în răspunsurile la infidelitatea actuală, fiind chiar mai pronunțate (Edlund, 2006; Strout și colab, 2005).
- S-a presupus că diferențele între sexe nu mai sunt valabile în ziua de astăzi, această diferență putând fi doar un artefact metodologic (De Steno et al., 1996) lucru datorat faptului că femeile pot hotări când să aibă copii iar strategiile de reproducere (căutare și găsire a parteneru-

lui sexual) sunt diferite. Replică: Pillsworth (2006) susține că, deși contracepția a dat femeilor mai multă libertate practică, mintea acestora ar putea în continuare să trateze sexul ca și cum ar avea consecințele pe care le-a avut în condițiile ancestrale (adaptative). În ceea ce privește strategiile de reproducere, oamenii s-ar putea să fi ajuns să înțeleagă logica dorințelor lor și să ia decizii mai informate. De asemenea, din studiul modului în care indivizii își aleg partenerul, se constată că marea majoritate respectă previziunile psihologiei evoluționiste în sensul că femeile preferă bărbații mai în vârstă cu un statut financiar înalt, cu o poziție socială puternică și dominanți iar bărbații preferă femei tinere și atractive din punct de vedere fizic (Rusu și Bencic, 2007; Buss, 1989; Buss și Barne, 1986; Buunk și Dijkstra, 1998; Brase et al., 2004; Townsend și Levy, 1990; Wiederman, 1993).

- Se presupune că există explicații logice referitor la gelozie conform cărora atunci când cineva selectează un anumit tip de infidelitate care i-ar crea mai mult stres, selectează infidelitatea în care consideră că partenerul e mai probabil să se angajeze (De Steno și Salovey, 1996; Harris și Cristenfeld, 1996) sau că diferențele între sexe în ceea ce privește gelozia se bazează pe cunoștințele pe care bărbații și femeile le-au achiziționat în legătură cu infidelitatea: bărbații cred că dacă o femeie face sex cu cineva e și îndrăgostită în timp ce femeile cred că bărbații pot face sex și fără să fie îndrăgostiți. Dimpotrivă, Buss et al. (1999) au arătat că părerea femeilor și bărbaților americani și japonezi au fost inconsistente cu aceste asumptions. De asemenea, rezultatele lui Cramer (2004) nu au fost în concordanță cu analizele alternative și chiar dacă bărbații au raportat că infidelitatea sexuală implică coapariția infidelității emoționale, diferența nu a fost semnificativă statistic. În plus, s-a arătat că atât bărbații cât și femeile cred mai mult în perspectiva bărbatului, respectiv că infidelitatea sexuală o include și pe cea emoțională. Astfel, inferențele logice pe care bărbații și femeile le fac referitor la relațiile dintre sex și dragoste nu oferă o analiză alternativă validă a asimetriei sexuale în privința stresului provocat de infidelitatea sexuală sau emoțională, iar studii care să confirme aceste inferențe sunt foarte puține.

Wiederman și Allgerer (1993) au explicat rezultatele conflictuale și uneori ambigue ale cercetărilor din domeniul geloziei ca fiind rezultatul interacțiunii dintre dispozițiile evoluționiste și influența culturii. Există însă și cercetători care propun o reconciliere a perspectivei evoluționiste, culturale și socio-cognitive. (Archer, 1996; Eagly, 1987; Goldenberg și Landan, 2003; Harris, 2000). O astfel de reconciliere ar însemna acceptarea existenței unui modul înnăscut care joacă un rol în definirea conținuturilor lumii culturale și care influențează contingențele stimei de sine.

Obiectivele cercetării

- Obiectiv general: Cercetarea de față își propune să contribuie la direcțiile de cercetare din studiul geloziei și la elucidarea mecanismelor geloziei.
- Obiective specifice
 - Obiectiv specific 1. Testarea explicațiilor evoluționiste referitoare la diferența sexelor în gelozie.
 - Obiectiv specific 2: Investigarea faptului dacă un partener de un anumit sex conștientizează ce tip de infidelitate îl afectează mai mult pe partenerul de sex opus.
 - Obiectiv specific 3: Investigarea relației dintre implicarea într-o relație stabilă în trecut și tipul de infidelitate pe care individul îl consideră mai supărător.
 - Obiectiv specific 4: Investigarea legăturii dintre experiențierea infidelității în trecut și tipul de infidelitate considerat ca fiind mai supărător.

Nu există studii evoluționiste în domeniul geloziei în literatura de specialitate cu privire la modul în care un partener conștientizează ce tip de infidelitate (sexuală, emoțională) afectează mai mult partenerul de sex opus.

Ceea ce s-a studiat a fost percepția părinților asupra infidelității partenerului propriului copil și gradul de stres pe care l-ar experiența un individ de vârstă reproductivă dacă partenerul de lungă durată al fratelui/ surorii lui ar fi infidel acestuia (Michalski și colab., 2007). Datele au arătat că părinții, indiferent de sex, sunt mai afectați de infidelitatea sexuală a nurerii și infidelitatea emoțională a ginerelei.

Metodologia cercetării

Participanții. În scopul realizării investigațiilor propuse în cadrul acestei lucrări, s-a utilizat un eșantion de 370 de participanți, 194 de bărbați și 173 de femei. Eșantionul a cuprins persoane cu vârste între 19 și 27 ani, vârsta medie fiind de 21,13 ani. Ca nivel de pregătire, eșantionul a fost format din studenți din Cluj-Napoca (Universitatea Babeș-Bolyai, UBB; Universitatea de Medicină și Farmacie „Iuliu Hațieganu,” UMF; și Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, UTC). S-a ales acest interval de vârstă deoarece majoritatea studiilor din domeniul geloziei, în special studiile care vizau diferențele de gen în gelozie, au fost realizate pe studenți.

Instrumente de cercetare. Studiul de față, la fel ca majoritatea studiilor evoluționiste din domeniul geloziei, a folosit metoda „alegerii forțate”. Participanții la un asemenea experiment trebuie să dea un răspuns la o situație problematică, cu toate că niciuna din variantele oferite nu este dezirabilă sau nu reflectă pe deplin preferințele lor – de aici termenul de „alegere forțată”. De exemplu, în cazul studiilor evoluționiste care se concentrează asupra geloziei, participanților li se prezintă un scenariu care se referă la infidelitatea partenerului (sexuală și emoțională), iar ei trebuie să aleagă infidelitatea pe care o consideră mai supărătoare.

S-a folosit scenariul cu alegere forțată ca instrument al studiului deoarece această metodologie permite o segregare clară a reacțiilor la anumite tipuri de infidelitate. Doar în situația de a răspunde forțat, alegând una dintre alternative într-un timp extrem de scurt, sunt surprinse mecanismele care stau în spatele alegerii unui anumit tip de infidelitate ca fiind mai supărător (Buss și colab, 1992). De asemenea, cercetările de până acum au evidențiat

o serie de limite ale altor instrumente, cum ar fi chestionarul, în abordarea geloziei (Schmitt, 1988).

Scenariul folosit a fost inspirat de un studiu al lui Achim Schutzwohl (2004), care a testat ipotezele evoluționiste în populația germană și care pleacă de la ideea că atât femeile cât și bărbații care aleg infidelitatea adaptativă vor răspunde mai rapid și mai spontan datorită activării mecanismului specific geloziei. S-a prezentat participanților următorul scenariu, rugându-i să răspundă cât mai rapid posibil: "Imaginează-ți că ai un/o partener/ă și sunteți împreună de câțiva ani. Sunteți foarte fericiți împreună dar partenerul/a tău/ta este implicat/ă într-o altă relație neoficială cu o persoană de sex opus. Această relație neoficială este profund emoțională dar constă și într-o relație sexuală pasională. Care aspect al implicării partenerului tău te-ar supăra mai mult dacă ai afla de această relație? Încercuiește un singur răspuns dintre variantele de mai jos: a) implicare emoțională profundă; b) implicare sexuală pasională."

Plecând de la acest scenariu, în încercarea de a studia percepția individului în legătură cu infidelitatea care i-ar deranja mai mult partenerul s-a păstrat aceleași idee numai că de data aceasta participantul era cel implicat într-o altă relație neoficială și trebuia să aleagă aspectul implicării sale în acea relație care i-ar deranja mai mult partenerul/a. Scenariul prezentat este următorul: "Imaginează-ți că ai un partener/ă și sunteți împreună de câțiva ani. Sunteți fericiți împreună dar tu ești implicat/ă într-o altă relație neoficială cu o persoană de sex opus. Această relație neoficială este profund emoțională dar constă și într-o implicare sexuală pasională. Care aspect al implicării tale în relația neoficială consideri că l-ar supăra mai mult pe partenerul tău oficial dacă ar afla de această relație? Încercuiește o singură variantă dintre variantele de pe pagina următoare: a) infidelitatea emoțională profundă; b) implicarea sexuală pasională."

Pe lângă aceste două scenarii, s-au construit o serie de întrebări, unele referitoare la date demografice cum a fi vârsta, sexul și ocupația (primele 3 întrebări) iar altele referitoare la o serie de variabile necesare în vederea realizării obiectivelor specifice ale cercetării: experiența în ceea ce privește relațiile de cuplu stabile, experiențierea infidelității în trecut, numărul de parteneri.

Procedura experimentală. Fiecare participant a primit instrumentul descris anterior. Acesta s-a administrat fie direct înaintea unor cursuri, fie în căminele studențești, unul din campusul universitar Observator (studenți ai UTC) și unul din campusul universitar Hasdeu (studenți ai UMF). Doi voluntari (studenți ai Facultății de Psihologie și Științe ale Educației, UBB) au aplicat chestionarele în căminele studențești. Timpul alocat citirii fiecărui scenariu a fost în medie de 5 minute. Pentru completarea datelor demografice s-au mai alocat aproximativ 7 minute pentru fiecare participant.

Rezultatele cercetării

Analiza datelor. Un prim pas în analiza datelor a fost stabilirea variabilelor de lucru: vârsta (ani); sexul (cotat cu 1 pentru sex masculin și cotat cu 2 pentru sexul feminin); implicarea în trecut într-o relație de cuplu stabilă (cotat cu 1 pentru implicare și cu 2 pentru neimplicare); durata relației din trecut (dacă este cazul); implicarea în prezent într-o relație de cuplu stabilă (cotat cu 1 pentru implicare și cu 2 pentru neimplicare); durata relației actuale (măsurată în luni); numărul de parteneri cu care individul a avut o relație stabilă până în momentul de față; experiențierea infidelității în trecut (cotat cu 1 pentru experiențiere și cu 2 pentru neexperiențiere). Tipurile de scenarii utilizate au fost: scenariu 1 - se referă la variabila tip de infidelitate care ar deranja mai mult partenerul (varianta de răspuns a- infidelitatea emoțională, a fost cotată cu 1 iar varianta de răspuns b- infidelitatea sexuală, a fost cotată cu 2) și scenariu 2 - se referă la variabila tip de infidelitate care deranjează mai mult participantul (varianta de răspuns a -infidelitatea emoțională, a fost cotată cu 1 iar varianta de răspuns b- infidelitatea sexuală, a fost cotată cu 2).

Analizele descriptive. Numărul participanților de sex masculin este de 196, reprezentând 53% din numărul total al subiecților. Numărul persoanelor de sex feminin este de 174, reprezentând 47% din numărul total al subiecților iar vârsta medie a participanților este de 21,14 (minimum 19, maximum 27, abatere standard 1,91).

Implicarea într-o relație de cuplu stabilă în trecut și în prezent. În ceea ce privește implicarea într-o relație de cuplu stabilă în trecut, statisticile descriptive au arătat că 68% dintre participanți au fost implicați în trecut într-o relație de cuplu stabilă iar 32% nu au avut astfel de relații, durata me-

die a unei relații în trecut fiind 1,34 ani, abatere standard 1,68. În prezent, jumătate din participanți sunt implicați în relații de cuplu stabile, durata media a relației în care sunt implicați în prezent fiind de aproximativ un an (medie 1.01, abatere standard 1). Analiza în funcție de sexe arată că 76% persoane de sex masculin și 61% persoane de sex feminin au fost implicate în trecut într-o relație de cuplu stabilă. Se observă astfel o diferență semnificativă între bărbați și femei în sensul că bărbații au fost mai implicați în trecut în relații de cuplu stabile decât femeile, $\chi^2(1) = 9,12$, $p < 0,05$. Referitor la implicarea într-o relație de cuplu prezentă, datele arată că 44% persoane de gen masculin și 57% de persoane de sex feminin sunt implicate în prezent într-o relație de cuplu stabilă. Se observă astfel o diferență semnificativă între bărbați și femei în sensul că femeile sunt mai implicate decât bărbații în relații de cuplu stabile în prezent, $\chi^2(1) = 6,24$, $p < 0,05$.

Numărul de parteneri cu care participanții au format o relație de cuplu stabilă. Un procent asemănător de femei și bărbați susțin că nu au avut niciodată un partener stabil (55,38 % femei și 44,62 bărbați). În ceea ce privește relațiile serioase cu unul sau doi parteneri, avem și aici procente asemănătoare (1 partener: 57,50% femei și 42, 50% bărbați; 2 parteneri: 44,83% femei și 55, 17% bărbați). Cu toate acestea, numărul partenerilor cu care participanții au format o relație stabilă continuă să crească la persoanele de sex masculin, după cum urmează: 70,21% bărbați-3 partenere stabile, 75% bărbați-4 partenere stabile iar începând de la 5 partenere cu care participantul a fost implicat în relații stabile participării de sex masculin reprezintă 100% din procentaj. Menționăm că la participanții de sex feminin, nu s-a raportat niciun caz pentru categoriile cu mai mult de 5 parteneri în trecut. Pentru a vedea semnificația statistică a acestor rezultate s-a folosit testul U Man-Whitney. Se observă diferența semnificativă între cele două sexe în ceea ce privește numărul de parteneri avuți în trecut. Astfel, persoanele de sex masculin au avut semnificativ mai mulți parteneri decât persoanele de sex feminin, $Z(1) = -4,2$, $p < 0,05$.

Referitor la numărul mediu de parteneri stabili ai unui individ (relație mai lungă de 6 luni), valoarea medie a întregului lot de subiecți (sexe cumulate) este de 1,63 (abatere standard 1,33).

Tabel 1.

Legătura dintre implicarea într-o relație trecută stabilă și răspunsul la scenariul 1 în funcție de variabila sex. „Da” semnifică implicarea într-o relație trecută stabilă și „nu” reprezintă neexperiențierea unei relații stabile în trecut.

Relație stabilă în trecut	Tipul de infidelitate mai dezagreabil	Sex	
		masculin	feminin
da	emoțională	65%	35%
	sexuală	45%	55%
nu	emoțională	42%	58%
	sexuală	38%	62%

Experiențierea infidelității. Dacă analizăm infidelitatea din punctul de vedere al diferenței între sexe, se observă că 42,21% persoane de sex feminin versus 57,79 % participanți de sex masculin au raportat că au fost înșelate. De asemenea, un procent asemănător de bărbați și femei au raportat că nu au experiențiat infidelitate, (50,46% participanți de sex feminin și 49,54% participanți de sex masculin). Așadar, un număr mai mic de femei față de bărbați au raportat că au fost înșelate .

Scenariul 1- conștientizarea tipului de infidelitate care afectează mai mult partenerul de sex opus. Pentru analiza răspunsurilor la scenariul 1 s-a folosit testul χ^2 . Datele arată că 73,9 % dintre participanții de sex masculin consideră că partenera lor este mai afectată de implicarea emoțională a acestora iar 26,1% consideră că partenera lor e mai afectată de infidelitatea sexuală. În ceea ce privește sexul feminin se observă că 61,5% dintre persoane consideră că partenerul lor e mai afectat de infidelitatea emoțională în timp ce numai 38,5% dintre acestea conștientizează că partenerul lor e afectat mai mult de infidelitatea sexuală. Aceste date arată că bărbații conștientizează semnificativ mai mult decât femeile infidelitatea de care e afectat mai mult partenerul (infidelitatea emoțională), $\chi^2(1) = 6,61, p < 0,05$.

Scenariul 2- tipul de infidelitate care afectează mai mult participantul. La scenariul al doilea avem următoarele rezultate: 56% dintre bărbați și 90 % dintre femei consideră că infidelitatea emoțională a partenerului îi afectează mai mult iar 44% dintre bărbați și 10% dintre femei susțin că sunt mai afectați de infidelitatea sexuală a partenerului (Tabel 2). Astfel, un procent mai mare

Tabel 2.

Legătura dintre implicarea într-o relație trecută stabilă și răspunsul la scenariul 2 în funcție de variabila sex. „Da” semnifică implicarea într-o relație trecută stabilă și „nu” reprezintă neexperiențierea unei relații stabile în trecut.

Relație stabilă în trecut	Tipul de infidelitate mai dezagreabil	Sex	
		masculin	feminin
da	emoțională	47%	53%
	sexuală	84%	16%
nu	emoțională	30%	70%
	sexuală	81%	19%

de persoane de sex masculin față de cele de sex feminin aleg ca mai supărătoare infidelitatea sexuală (44% bărbați versus 10% femei) și un procent mai mare de persoane de sex feminin față de cele de sex masculin consideră mai supărătoare infidelitatea emoțională (90% femei versus 56% bărbați). Deci, persoanele de sex masculin sunt semnificativ mai afectate decât cele de sex feminin de infidelitatea sexuală, $\chi^2(1) = 53,3$, $p < 0,05$ iar persoanele de sex feminin sunt semnificativ mai afectate decât persoanele de sex masculin de infidelitatea emoțională, $\chi^2(1) = 53,3$, $p < 0,05$.

Legătura dintre implicarea într-o relație trecută stabilă și răspunsul la scenariul 1. S-a observat că implicarea în trecut într-o relație stabilă explică diferența între alegerea răspunsului „a” (infidelitate emoțională) sau „b” (infidelitate sexuală) la scenariu 1. Astfel, persoanele de sex masculin care au avut cel puțin o relație serioasă în trecut conștientizează semnificativ mai mult decât persoanele de sex feminin care au avut relații stabile în trecut tipul de infidelitate care le afectează mai mult partenera (65% bărbați versus 35% femei; Tabel 1), $\chi^2(1) = 9,69$, $p < 0,05$. De asemenea, bărbații care au fost implicați în trecut în relații de cuplu stabile diferențiază mai bine infidelitatea care le afectează mai mult partenera decât cei care nu au fost implicați în relații stabile (65% versus 42%). În cazul femeilor însă, se pare că experiența cu privire la viața de cuplu nu ajută la diferențierea infidelității care afectează mai mult partenerul.

Legătura dintre implicarea într-o relație trecută stabilă și răspunsul la scenariul 2. Rezultatele testului chi pătrat arată că la bărbați implicarea într-o

Tabel 3.

Legătura dintre experiențierea infidelității și răspunsul la scenariul 1 în funcție de variabila sex. „Da” semnifică experiențierea infidelității în trecut și „nu” indică neexperiențierea infidelității în trecut .

Infidelitate experiențiată în trecut	Tipul de infidelitate mai dezagreabil	Sex	
		masculin	feminin
da	emoțională	69%	31%
	sexuală	40%	60%
nu	emoțională	51%	49%
	sexuală	47%	53%

relație stabilă crește foarte puțin probabilitatea de a alege infidelitatea sexuală ca mai supărătoare (atât cei care au cât și cei care nu au experiență în relații de cuplu aleg ca mai supărătoare infidelitatea sexuală: 84% versus 81 % (Tabel 4), $\chi^2(1)=31,10$, $p<0.05$. În cazul femeilor se pare că atât cele care au fost cât și cele care nu au fost implicate în relații de cuplu au tendița de a alege ca mai supărătoare infidelitatea emoțională (70% din cele care nu au experiențe de cuplu au ales ca mai supărătoare infidelitatea emoțională versus 53 % care au fost implicate într-o relație în trecut și au ales infidelitatea emoțională ca mai supărătoare; Tabel 2), $\chi^2(1)=21,73$, $p<0.05$.

Legătura dintre experiențierea infidelității în trecut și răspunsul la scenariul 1. Datele arată că participanții de sex masculin care au avut experiențe de infidelitate în trecut conștientizează că infidelitatea emoțională e mai supărătoare pentru parteneră (69% au ales infidelitatea emoțională ca mai supărătoare pentru parteneră versus 40% care au ales infidelitatea sexuală ca mai supărătoare pentru parteneră). În ceea ce privește bărbații care nu au experiențe de infidelitate nu există diferențe semnificative în conștientizarea infidelității care afectează mai mult partenera (Tabel 3). De asemenea și participantele de sex feminin care au avut experiențe de infidelitate în trecut conștientizează într-o mai mare măsură decât cele care nu au experiențiat infidelitatea că partenerul e mai afectat de infidelitatea sexuală (60% versus 31%), $\chi^2(1)=12,54$, $p<0,05$.

Legătura dintre experiențierea infidelității în trecut și răspunsul la scenariul 2. Testul chi pătrat a arătat că nu există diferențe semnificative între

Tabel 4.

Legătura dintre experiențierea infidelității și răspunsul la scenariul 2 în funcție de variabila sex. „Da” semnifică experiențierea infidelității în trecut și „nu” indică neexperiențierea infidelității în trecut .

Infidelitate experiențiată în trecut	Tipul de infidelitate mai dezagreabil	Sex	
		masculin	feminin
da	emoțională	45%	55%
	sexuală	83%	17%
nu	emoțională	39%	61%
	sexuală	84%	15%

participanții de sex masculin care au experiențiat infidelitatea în trecut și cei care n-au experiențe de infidelitate în ceea ce privește tipul de infidelitate care-i afectează mai mult (83% dintre cei care au avut experiențe de infidelitate au raportat că-i afectează mai mult infidelitatea sexuală și 84% care n-au avut experiențe care au raportat că-i afectează același tip de infidelitate), $\chi^2(1)=19,95$, $p<0,05$. În cazul participanților de sex feminin, nu există diferențe semnificative între persoanele care au experiențiat infidelitatea și cele care nu au avut experiențe de infidelitate, ambele categorii alegând infidelitatea emoțională ca mai supărătoare, $\chi^2(1)=19,95$, $p<0,05$ (Tabel 4).

Discuții și concluzii

Implicarea într-o relație de cuplu stabilă în trecut și în prezent. Datele studiului indică faptul că bărbații au fost mai implicați în trecut în relații de cuplu stabile decât femeile, iar femeile sunt mai implicate în prezent în relații de cuplu stabile decât bărbații. Faptul că bărbații au fost mai implicați în trecut în relații de cuplu stabile nu este surprinzător pentru că o serie de studii au arătat aceștia tind să experiențieze mai multe relații de cuplu scurte decât femeile (Buss, 2000) însă în legătură cu concluzia conform căreia femeile sunt mai implicate în prezent în relații de cuplu decât bărbații nu s-au găsit studii care să exemplifice acest lucru.

Numărul de parteneri cu care participanții au format o relație de cuplu stabilă. Rezultatele arată că persoanele de sex masculin au avut semnificativ mai mulți parteneri stabili decât persoanele de sex feminin. Aceste rezultate ar putea indica faptul că bărbații tind să-și maximizeze numărul partenerelor

iar femeile să-și minimizeze numărul partenerilor, în acord cu teoria investiției parentale (Trivers, 1972). O posibilă explicație a acestor rezultate ar fi faptul că ideea de „a avea multe parteneri” e percepută de bărbați ca un semn de mândrie, un semn al potențialului reproductiv. În schimb, pentru femei „a avea mulți parteneri” nu e întotdeauna un lucru de laudă, mai ales când numărul partenerilor este foarte mare deoarece poate aduce anumite prejudicii sociale (crește probabilitatea de a fi considerată o femeie ușoară).

Experiențierea infidelității. În general participanții la studii nu au avut experiențe de infidelitate, în special persoanele de sex feminin. E destul de surprinzător acest lucru datorită faptului că studiile arată că atât bărbații cât și femeile înșală dar sunt și înșelați, într-un procent destul de ridicat (White, 1980). Rezultatele s-ar putea datora astfel faptului că nu toți participanții au recunoscut că au fost înșelați. De asemenea, o posibilă explicație ar fi percepția existentă în populația românească conform căreia infidelitatea din partea partenerului e un rușinoasă, umilitoare.

Diferențele între sexe în tipul de infidelitate care afectează cel mai tare un individ. Concluzia lucrării în ceea ce privește diferența sexelor în gelozie este că bărbații sunt mai afectați de infidelitatea sexuală, iar femeile de cea emoțională, concluzie care corespunde asumpțiilor evoluționiste. Analiza rezultatelor a arătat că un procent mai mare de persoane de sex masculin față de cele de sex feminin aleg ca mai supărătoare infidelitatea sexuală (44% bărbați versus 10% femei) și un procent mai mare de persoane de sex feminin față de cele de sex masculin consideră mai supărătoare infidelitatea emoțională (90% femei versus 56% bărbați). Aceste rezultate sunt în acord cu studiile evoluționiste prezentate în cadrul teoretic (Bailey et al., 1994; Buss et al., 1992; Buss și colab., 1996; Cann și colab, 2001; De Steno și Salevey, 1996b; Geary și colab, 1999; Harris și Christenfield, 1996; Hupka și Bank, 1996; Wiederman și Kendal, 1999). Trebuie menționat că interpretarea rezultatelor se face conform perspectivei evoluționiste, respectiv se dorește în primul rând urmărirea diferențelor dintre sexe și nu diferența din interiorul sexelor. Nu urmărim diferența din interiorul sexelor pentru că, după cum susține și perspectiva evoluționistă, ambele sexe simt gelozie atât referitor la infidelitatea sexuală cât și la cea emoțională, însă fiecare sex este afectat mai mult de un anumit tip de infidelitate: în cazul bărbaților, aceasta fiind cea sexuală, iar

în cazul femeilor, cea emoțională. Așadar, aceste rezultate sunt semnificative, iar ipotezele evoluționiste asupra diferențelor dintre sexe în gelozie se verifică pe grupul de participanți studiat.

Diferențele între sexe privind conștientizarea tipului de infidelitate care afectează cel mai mult partenerul de sex opus. Datele studiului de față indică faptul că participanții de sex masculin conștientizează conform teoriilor evoluționiste tipul de infidelitate care le afectează mai mult partenera. Bărbații conștientizează infidelitatea care le-ar afecta mai mult partenera (74%), iar femeile în mare parte (68%) consideră că partenerul e mai afectat de infidelitatea emoțională, neconștientizând tipul de infidelitate care afectează mai mult bărbații. O explicație a faptului că femeile nu conștientizează infidelitatea care le afectează mai mult partenerul ar fi că acestea sunt mult mai axate pe interpretare emoțională decât bărbații, lucru dovedit în literatura de specialitate (Goldenberg și London, 1998), motiv pentru care tind să creadă ca partenerii lor sunt mai afectați de componenta emoțională a infidelității.

Imaginea oferită de studiul de față este că bărbații sunt mai orientați în realitatea ecologică – ei știu că femeile sunt afectate de infidelitatea emoțională. Sunt aceștia mai experimentați? Rezultatele referitoare la numărul de parteneri stabili avuți în trecut arată că da, bărbații sunt mai experimentați, permițând inferența învățării răspunsului feminin la un anumit tip de infidelitate. În plus, participanții de sex masculin care au fost implicați în trecut în relații de cuplu stabile și cei care au avut experiențe de infidelitate tind să aleagă infidelitatea emoțională ca fiind cea mai supărătoare pentru parteneră. Astfel, se pare că la bărbați, experiența poate juca un rol important în conștientizarea (în cazul bărbaților) infidelității care le afectează mai mult partenera. și în cazul femeilor, implicarea în relații stabile trecute tinde să crească nivelul de conștientizare a infidelității care afectează mai mult partenerul dar aceasta creștere nu este semnificativă. Ne-am putea gândi astfel că în funcție de cunoștințele dobândite în relațiile multiple, bărbații pot să utilizeze un scenariu specific în funcție de finalitatea dorită a unei relații (a stopa sau a continua o relație cu partenera curentă), aspect ce poate fi testat în viitor.

Implicarea în relație stabilă și tipul de infidelitate cel mai supărător. Rezultatele arată că la persoanele de sex feminin implicarea într-o relație de cuplu stabilă crește probabilitatea acestora de a alege infidelitatea emoțională ca

fiind mai supărătoare. Menționăm însă că și persoanele care nu au fost implicate în relații stabile în trecut tind să aleagă infidelitatea emoțională ca mai supărătoare. În cazul bărbaților diferența nu este așa vizibilă pentru că atât bărbații implicați în trecut în relații serioase cât și cei neimplicați au ales infidelitatea sexuală ca mai supărătoare. Studiile anterioare au demonstrat că persoanele de sex feminin sunt mult mai orientate emoțional decât bărbații (Goldenberg și London, 1998). În cazul bărbaților însă rezultatele nu sunt în acord cu datele obținute din literatura de specialitate. Spre exemplu, Harris (2003) susține că atât bărbații cât și femeile implicate în relații romantice de lungă durată aleg infidelitatea emoțională a partenerului ca fiind supărătoare. În studiul de față nu au existat diferențe între cei care au fost implicați în relații de cuplu în trecut și cei care n-au fost în ceea ce privește alegerea infidelității. În cazul persoanelor de sex feminin se poate vorbi de existența unui pattern universal de a alege infidelitatea emoțională ca fiind mai supărătoare atât în ceea ce privește persoanele implicate în relații de cuplu stabile cât și în cazul celor care nu au experiență în relațiile de cuplu.

Referințe

- Andersen, P.A., Eloy, S.V., Guerrero, L.K., & Spitzberg, B.H., (1995). Romantic jealousy and relational satisfaction. A look at the impact of jealousy experience and expression, *Communication Reports*, 8, 77-85.
- Alcock, J., (2001). *The triumph of sociobiology*, New- York: Oxford University Press.
- Berman, M.I., & Frazier, P.A., (2005). Relationship power and betrayal experience as predictors of reactions to infidelity, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, 1617.
- Brase, G.L., Caprar, M.V. & Martin., V (2004). Sex differences in responses to relationship threats in England and Romania, *Journal of Social and Personal Relationships*, 21, 763.
- Bringle, R.G., Renner, P.R., Terry L.R., & Davis, S., (1983). An analysis of personal and situational components of jealousy, *Journal of Research in Personality*, 17, 354-368.
- Buunk, B.P., (1984). Jealousy as related to attributions for the partner's behavior, *Social Psychology Quarterly*, vol 47, no 1, 107-112.
- Buunk, B.P., Angleitner, A., Oubaid, V., & Buss, D.M., (1996). Sex differences in jealousy in evolutionary and cultural perspective: tests from the Netherlands, Germany and the United States, *Psychological Science*, 7, 359-363.

- Buunk, B.P., & Bringle, R.G., (1987). Jealousy in love relationships, *Intimate Relationships*, 123-147.
- Buunk, B.P., (1995). Sex, self-esteem, dependency and extradyadic sexual experience as related to jealousy responses, *Journal of Social and Personal Relationships*, 12, 147.
- Buunk, B.P., Massar K., & Dijkstra, P. (2005). Automatically evaluating one's romantic rivals: towards a social cognitive evolutionary approach of jealousy, *Sexual Behavior* 25, 181-199.
- Buss, D.M., (1989). Sex differences in human mate preferences: Evolutionary hypotheses tested in 37 cultures, *Behavioral and brain sciences* 12, 1-49.
- Buss, D. M. (1994). *The evolution of desire: Strategies of human mating*. New York: Basic Books.
- Buss, D.M., & Barnes, M.F. (1986). Preferences in human mate selection. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 559-570.
- Buss, D.M., Larsen, R.J., Westen, D., & Semmerloth, J., (1992). Sex differences in jealousy: evolution, physiology and psychology, *Psychological Science*, vol 3, no 4.
- Buss, D.M., Shackelford, T.K., Choe, J., Dijkstra, P., & Buunk, B.P. (2000). Distress about Mating Rivals. *Personal Relationships*, 7, 235-243.
- Buss, D.M., & Schmitt, D.P (1993). Sexual Strategies Theory: An Evolutionary Perspective on Human Mating, *Psychological Review*, vol 100, no 2, 204-232.
- Cervone, D., (2000). Evolutionary psychology and explanation in personality psychology: How do we know which module to invoke?, *American Behavioral Scientist*, 43, 1001.
- Clanton, G., & Smith, L.G., (1977). *Jealousy*. Englewood Cliffs, NJ, Prentice- Hall Inc.
- Cramer, R.E., (2000). Gender differences in subjective distress to emotional and sexual infidelity: evolutionary or logical inference explanation?, *Evolution and Human Behavior*, 20, 121-128.
- Cunningham, M.R., (1986). Measuring the physical in physical attractiveness: Quasi-experiments on the sociobiology of female facial beauty. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 925-935.
- Daly, M., Wilson, M., & Weghorst, S.J., (1982). Male sexual jealousy. *Ethology and Sociobiology*, 3, 11-27.
- Denisiuk, J.S., (2005). Evolutionary versus Social Structural Explanations for sex differences in mate preferences, jealousy and aggression, *Vancouver Sun*

- DeSteno, D.A., Bartlett, M.Y., Braverman, J., & Salovey (2002). Sex differences in jealousy. Evolutionary mechanism or artifact of measurement?, *Journal of Personality and Social Psychology*, 83, 1103- 1116.
- DeSteno, D.A., & Salovey, P., (1996). Jealousy and the characteristics of one's rival: A Self-Evaluation Maintenance Perspective, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 920.
- DeSteno, D.A., & Salovey, P. (1994). Jealousy in close relationships: Multiple perspectives on the green-ey'd monster. In: A.L. Weber, J.H. Harvey, et-al. (Eds), *Perspectives on close relationships* (pp. 217-242).
- DeSteno, D.A., & Salovey P. (1996). Evolutionary origins of sex differences in jealousy? Questioning the fitness of the model. *Psychological Science*, 7, 367-372.
- DeSteno, D.A., & Salovey P. (1996b). Evolutionary origins of sex differences in jealousy? Questioning the fitness of the model. *Psychological Science*, 7, 367-372.
- Dijkstra, P., & Buunk, B.P, (1998). Jealousy as a function of rival characteristics: an Evolutionary Perspective, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24, 1158.
- Dijkstra, P. & Buunk, B.P. (2001). Gender differences in the jealousy-evoking nature of a rival's body build. *Evolution and Human Behavior*, 22, 335-341.
- Eagly, A., (1987). *Sex differences in social behavior*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Edlund, J.E., (2006). Sex differences in jealousy in response to actual infidelity, *Evolutionary Psychology*, vol 4, 462-470.
- Fernandez, A.M., Sierra, J.C., Zubeidan, I., & Villarroel, P.V., (2006). Sex differences in response to sexual and emotional infidelity among spanish and chilean students, *Journal of Cross- Cultural Psychology*, 37, 359.
- Fleischmann, A.A., Spitzberg, B.H., Andersen, P.A., & Roesch, S.C., (2005). Ticklin the monster: jealousy induction in relationship, *Journal of Social and Personal Relationships*, 22,49.
- Geary, D.C., Rumsey, M., Bow-Thomas, C.C., & Hoard, M.C., (1999). Sexual Jealousy as a facultative trait: Evidence from the pattern of sex differences in adults from China and The United States, *Ethology and Sociobiology*, 16, 355-363.
- Glass, S.P., Wright, S.P., & Thomas, L., (1992). Justifications for extramarital relationships: the association between attitudes, behaviors and gender. *Journal of Sex Research*, vol 29.
- Grice, J.W., & Seely, E., (2000). The evolution of sex differences in jealousy. Failure to replicate previous result, *Journal of Research in Personality*, 34, 348-356.

- Goldenberg, J.L., Landau, M.J., Pyszczynsky, T., Cox, C.R., Greenberg, J., & Solomon, S., (2003). Gender- typical responses to sexual and emotional infidelity as a fonction of mortality salience induced self- esteem stiving. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 15-85.
- Harris, C.R., (2003). A review of sex differences in sexual jealousy, including self- report data, psychophysiological responses, interpersonal violence and morbid jealousy, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 7, 102.
- Harris, C.R. (2002). Sexual and romantic jealousy in heterosexual and homosexual adults. *Psychological Science*, 13, 7-12.
- Harris, C.R., (2005). Male and female jealousy, still more similar than different, reply to Sagarin (2005), *Personality and Social Psychology Review*, 9, 76.
- Harris, C.R., & Christenfeld, N. (1996). Jealousy and rational responses to infidelity across gender and culture. *Psychological Science*, 7, 379-379.
- Haskins, C., (2005). The state of affairs: exploration on infidelity and commitment, *The Family Journal*, 13, 369.
- Hupka, R.B., & Bank, A.L., (1996). Sex differences in jealousy: evolution or social construction?, *Cross Cultural Research*, 30, 24.
- Hupka, R.B., Buunk, B., Falus, G., Ante, F., & Ortega, E., (1985). Romantic jealousy and romantic evny: a seven- nation study, *Journal of Cross- Cultural Psychology*, 16, 423.
- Hupka , R.B., Otto, J., Tarabrina, N.V. & Reidl, L. (1993). Cross-cultural comparisons of nouns associated with jealousy and the related emotions of envy, anger, and fear. *Cross Cultural Research: the Journal of Comparative Social Science*, 27, 181-211.
- Hupka, R.B., & Ryan, J.M., (1990). The cultural contribution to jealousy: cross- cultural agression in sexual jealousy situations, *Cross Cultural Research*, 24, 51.
- Kenrick, D.T., Goth G.E., Trost M.R., & Sadalla, E.K. (1993). Integrating evolutionary and social exchange perspectives on relationships: effects of gender, self-appraisal and involmment level on mate selection criteria. *Journal of Persobnality and Social Psychology*, 64, 951-964.
- Kenrick, D.T., & Keefe, R.C., (1992). Age preferences in mates reflect sex differences in human reproductive strategies. *Behavioral and Brain Sciences*, 15, 75-133.
- Kenrick, D.T., Sadalla, E.K., Groth, G.E., & Trost, M.R., (1990). Evolution, traits and the stages of human courtship: qualifying the parental investment model, *Journal of Personality*, 58, 97-116.

- Low, B.S., (1989). Sexual selection and human ornamentation. *The sociobiology and human social behavior*,
- Mathes, E.W., Roter, P.M., & Joerger, S.M., (1985). A convergent validity study of six jealousy scales, *Psychological Reports*, 50, 1143-1147.
- Michalski, R.L., Schackelford, T.K., & Salmon, C.A., (2005). Upset in response to sibling's partener's infidelities, *Human Nature*, vol 18, no 11, 74-84.
- Mullen, P.E., (1990). Jealousy and violence, *Hong Kong Journal of Psychiatry*, 15, 1-11.
- Murphy, S.M., Vallacher, R.R., Sheckeford, T.K., Bjorklund, D.F., & Yuger, J.L., (2005). Relationship experience as a predictor of romantic jealousy, *Journal of Social and Personal Relationships*, 22, 49.
- Nadler, A., & Dotan, I., (1992). Commitment and rival attractiveness: Their effects on male and female reactions to jealousy arousing situations. *Sex Roles*, 26, 293-310
- Nannini, D.K., & Meyers, L.S., (2000). Jealousy in sexual and emotional infidelity: an alternative to the evolutionary explanation, statistical data included, *Journal of Sex Research*.
- Parrot, W.G. (1991). The emotional experience of envy and jealousy. In P. Salovey (Ed.), *The psychology of jealousy and envy* (pp. 3-30). New York: Guilford Press.
- Parrott, G.W., & Smith, R.H. (2001). Distinguishing the experiences of envy and jealousy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64, 906-920.
- Paul, L., Foss, M.A., & Galloway, J., (1993). Sexual jealousy in young women and man: aggressive responsiveness to partener and rival, *Aggressive Behavior*, vol 19, 401-420.
- Pfeiffer, S.M., & Wrong, T.P., (1989). Multidimensional Jealousy, *Journal of Social and Personal Relationships*, 6, 181.
- Pietrzak, R.H., Laird, J.D., Stevens, D.A., & Thompson, N.S., (2002). Sex differences in human jealousy. A coordinated study of forced-choice, *Evolutionary Psychology*, vol 3, 273.
- Pillsworth, E.G., & Haselton, M.G., (2007). Women's sexual strategies: the evolution of long- term bonds and extrapair sex, *Evolutoinary Psychology*.
- Puente, S., & Cohen, D., (2003). Jealousy and the meaning (or nonmeaning) of violence, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 449.
- Rusu, A.S., & Bencic, A., (2007). Choosing a mate in Romania: a cognitive evolutionary psychological investigation of personal advertisements market, *Journal of Cognitive and Behavioral Psychoterapies*, vol 7, 27-43.

- Sagarin, B.J., (2005). Reconsidering evolved sex differences in jealousy: comment on Harris (2003), *Personality and Social Psychology Review*, 9, 62.
- Sagarin, B.J., Becker, D.V., & Guadagno, R.E. (2003). Sex differences (and similarities) in jealousy. The moderating influence of infidelity experience and sexual orientation of the infidelity. *Evolution and Human Behavior*, 24, 17-23.
- Schmitt, B.H., (1988). Social comparison in romantic jealousy, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 14, 374.
- Schmitt, D.P., (2005). Is short-term mating a maladaptive result of insecure attachment? A test of competing evolutionary perspectives, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, 747.
- Schutzwahl, A., (2004). Which infidelity type makes you more jealous? Decision strategies in a forced-choice between sexual and emotional infidelity, *Evolutionary Psychology*, 2, 121-128.
- Sesardic, N., (2003). Evolution of human jealousy a just-story or a just-so criticism?, *Philosophy of the Social Sciences*, 33, 427.
- Shackelford, T.C., Le Blanc, G.J., & Drass, E., (2000). Emotional reactions to infidelity, *Cognition and Emotion*, 14, 643- 659.
- Sheets, V.L., & Wolfe, M.D., (2001). Sexual jealousy in heterosexuals, lesbians and gays. *Sex Roles*, 44, 255- 274.
- Smart, C., (2006). The state of affairs: explorations in infidelity and commitment, *Sexualities*, 9, 259.
- Straus, M.A., & Gelles, R.J., (1990). Physical violence in American families. Risk factors and adaptation to violence in 8,145 families, New Brunswick, NJ: Transaction.
- Strout, S.L., Laird, J.D., Shafer A., & Thompson N.S., (2005). The effect of vividness of experience on sex differences on jealousy, *Evolutionary Psychology*, 3, 263-274.
- Symons, D. (1979). *The evolution of human sexuality*. New York, Oxford University Press.
- Thornhill, N., (1992). Female short-term mating strategies. *Ethology and Sociobiology*, 4, 63-69.
- Townsend, J.M., (1989). Mate selection criteria. *Ethology and Sociobiology*, 10, 241-253.
- Wiederman, M.W. & Algeier, E.R. (1993). Gender differences in sexual jealousy: Adaptionist or social learning explanation? *Ethology-and-Sociobiology*, 14, 115-140.

- Wiederman, M.W., & Dubois, S.L. (1998) Evolution and sex differences in preferences for short term mates: Results from a policy capturing study. *Evolution and Human Behavior*, 19, 153 – 170.
- Wiederman, M.W., & Kendall, E. (1999). Evolution, Sex and Jealousy; An investigation with a sample from Sweden. *Evolution and Human Behavior*, 20, 121-128.
- White, G.L., (1981). Jealousy and partener"s perceived motives for attraction to a rival, *Social Psychology Quarterly*, no1, 24-30.
- Wood, W., & Eagly, A.H., (2002). A cross- cultural analysis of the behavior of women and men. Implications for the origins of sex differences. *Psychological Bulletin*, 128, 600-72.

Capitolul 6

SEXUALITATEA ȘI DIZABILITATE

Studii asupra persoanelor cu deficiențe intelectuale

Paula Cuibuș

În ultimele decenii, sexualitatea persoanelor cu deficiențe intelectuale (DI) a fost conștientizată din ce în ce mai mult de către cercetători, clinicieni, îngrijitori și părinți. Expectanțele cu privire la sexualitate (care în mare măsură depind de factori socio-culturali și personali, cum ar fi gradele de dizabilitate) trebuie modelate pentru a ajuta persoanele cu deficiențe intelectuale să ajungă la o calitate a vieții cât mai bună. Este important să se identifice expectanțele fiecărui pacient cu privire la sexualitate, precum și nevoia de asistență medicală, în funcție de dizabilități.

Sexualitatea persoanelor cu deficiențe intelectuale (DI) este un subiect care a devenit foarte popular încă din anii '60, odată cu dezvoltarea filozofiei normalizării apărută în Scandinavia și apoi introdusă în America de Nord de către Wolf Wolfensberger. Cu toate acestea, lucrările de specialitate au început să apară abia în anii '70 (D'Abreu, 1974; Mitchel, Doctor & Butler, 1978; Mulhern, 1975; Shaddock, 1979; etc.). În România, abia din 2009 s-a încercat inițierea unor programe de educație sexuală la acest segment de populație, dar fără a fi bazat pe date științifice efectuate pe populația românească.

Exprimarea sexualității este un drept al omului. Needucând persoanele cu deficiențe intelectuale (DI) în acest sens, li se îngrădesc practic niște drep-

turi umane de bază, precum dreptul la viață, la libertate și căutarea fericirii. Sfera socială de interacțiune a persoanelor cu dizabilități este în mare parte formată din îngrijitorii acestora (asistenți sociali, medici, kinetoterapeuți, părinți, etc.). Ca urmare, se consideră că este importantă investigarea atitudinii acestora, deoarece sunt singurii care le pot asigura dobândirea deprinderilor sociale și experiențiale necesare explorării sexualității și conștientizării modalităților de autoprotejare (Swango-Wilson, 2008). Astfel, analiza percepțiilor îngrijitorilor cu privire la comportamentele sexuale ale persoanelor cu deficiențe intelectuale este crucială. Aceste percepții trebuie studiate în detaliu, pentru a identifica modul în care atitudinea îngrijitorilor afectează participarea / accesul la reproducere a persoanelor cu DI.

Sexualitatea se referă la credințele, comportamentele și sentimentele pe care un individ le are privind statutul de bărbat sau de femeie (Swango-Wilson, 2004). Deficiența intelectuală, conform American Psychiatric Association (1994) și British Psychological Society (2001) este definită ca "...afecțiuni în funcționarea intelectuală și adaptativ-socială care au fost dobândite înaintea vârstei adulte". Aceste afecțiuni presupun limitări în două sau mai multe aptitudini de adaptare: comunicare, îngrijire personală, sănătate, siguranță, deprinderi sociale, academice, precum și deficiențe în sfera raționamentului practic, capacitatea de a lua decizii corecte, de a fi pro sau contra unor acțiuni în diferite situații, prudență și gândire morală. Percepția se definește prin credințe pozitive sau negative asupra unor acțiuni sau comportamente (Swango-Wilson, 2008). Iar prin îngrijitor se înțelege persoana responsabilă de îngrijirea persoanelor cu deficiențe intelectuale și de asistarea acestora în activitățile de zi cu zi. Îngrijitorii sunt și singurii care le pot asigura dobândirea deprinderilor sociale privind integrarea în comunitate, explorarea sexualității și conștientizarea modalităților de protecție împotriva agresorilor sexuali sau a contactării unor boli cu transmitere sexuală (Swango-Wilson, 2008).

Aspecte teoretice generale

În ultimii treizeci de ani, s-au publicat numeroase lucrări de specialitate cu scopul de a-i ajuta pe părinți și pe îngrijitori în problemele ce țin de igiena și sexualitatea persoanelor cu DI. Aceste lucrări au fost declanșate de faimoase

cazuri medico-legale de sterilizare sistematică practică în Occident. Problema majoră în acele timpuri era pur și simplu „să sterilizăm sau să nu sterilizăm?” Persoanele cu DI pot fi considerate ca fiind candidați ideali pentru sterilizare, datorită vulnerabilităților lor în ceea ce privește abuzurile sexuale. Părinții continuă să ceară sterilizarea copiilor cu dizabilități deoarece, în concepția lor, efectele sterilizării nu pot fi decât benefice (Conod. și Servais, 2008).

Începând cu anii '80, studiile au început să se axeze pe diferite aspecte ale vieții sexuale a persoanelor cu DI. Cele mai abordate subiecte sunt nevoile de natură sexuală, precum și modalitățile de rezolvare a acestora cu ajutorul asistenților sociali, îngrijitorilor și a părinților. Totuși, în majoritatea acestor articole, se fac puține referiri la drepturile și nevoile specifice ale persoanelor cu DI de a fi implicate în relații sexuale. (Spiecker și Steutel, 2002)

Deficiența intelectuală este evaluată psihometric și corespunde unui coeficient de inteligență (intelligence quotient, IQ) de 69 sau mai puțin. Cu toate acestea, studiile includ și persoanele care funcționează la un nivel mai înalt conform testelor IQ, dar sunt la limita funcționării intelectuale, conform definiției date de American Psychiatric Association și American Association on Mental Retardation, (Bremble și Rose, 1999; Lindsay, 1999; Lindsay, Neilson, Morrison, și Smith, 1998; Lindsay și Smith, 1998; Rose, Jenkins, O'Connor, Jones, și Felce, 2002).

Spiecker, B. și Steutel, J.(2002) definesc retardul mental ca fiind o limitare în sfera raționamentului practic, adică în capacitatea de a lua decizii, de a cântări alternativele în anumite circumstanțe. Două tipuri bazale ale raționamentului practic ar fi prudența și gândirea morală. Aceste limitări sunt specifice persoanelor cu DI și explică nevoia acestor persoane de a primi un tratament special. Până acum douăzeci de ani, datorită acestor limitări, persoanelor cu deficiențe intelectuale li se interzicea să ia decizii pentru sine, dar, în momentul de față, se încearcă o stimulare a acestor capacități.

Expectanțele unei persoane cu DI față de sexualitate variază considerabil în funcție de gradul de dizabilitate (Conod și Servais, 2008). Studiile care au analizat activitatea sexuală la persoanele cu DI conform nivelurilor acestora de dizabilitate (Conod, 2002; Chamberlain et al., 1984; McGillivray, 1999; etc.) au demonstrat că jumătate din persoanele cu dizabilități intelectuale ușoare

au avut contacte sexuale consensuale. La aceste studii au participat femei cu dizabilitate intelectuală medie și ușoară, iar rezultatele au demonstrat că activitatea sexuală în cazul persoanelor cu deficiență intelectuală ușoară este similară cu cea a populației generale. Astfel, pentru a modela expectanțele persoanelor cu DI cu privire la sexualitate, trebuie evaluate nevoile lor specifice, conform gradului lor de dizabilitate. Satisfacerea acestor nevoi presupune în primul rând educarea persoanelor cu DI despre ceea ce înseamnă sexualitate, din mai multe puncte de vedere: contracepție, igienă, sarcină, educație pentru bolile cu transmitere sexuală și apărare împotriva abuzurilor sexuale.

Alte studii, care nu s-au axat pe investigarea nivelului de dizabilitate a participanților, susțin că, în general, persoanele cu DI au o activitate sexuală mai scăzută față de populația generală (Diederich și Graecen, 1996; Gust et al., 2003; etc.). Studii recente au arătat că și mediul în care trăiesc aceste persoane are o foarte mare influență în activitatea lor sexuală (Conod și Servais, 2002). Optzeci și doi la sută din persoanele cu DI slabă care frecventează școli mixte au avut contacte sexuale, pe când doar patru la sută din femeile cu DI slabă care frecventează școli pentru fete au avut contact sexual (McGillivray, 1999).

Este extrem de greu să găsim o definiție exactă a actului sexual. O definiție a actului sexual din punct de vedere strict fiziologic (toate acțiunile care implică contactul cu aparatele reproductive reprezintă un act sexual) nu va fi niciodată de ajuns, pentru că atunci cum am cataloga o vizită la ginecolog? Iar pe de altă parte, un act poate fi sexual chiar dacă nu implică contactul între aparatele reproductive, cum ar fi flirtul, șoapta, ținutul de mână, etc. S-a încercat definirea actului sexual în termeni de caracteristici mentale sau fizice precum dorința sexuală, arousal, sentimente și plăcere. De exemplu, după Alan H. Goldman (1977, p.268), „dorința sexuală este dorința de a avea contact sexual cu o altă persoană pentru plăcerea pe care acel contact o produce, iar activitatea sexuală este activitatea ce tinde să îndeplinească aceste dorințe”. Această definiție a declanșat multe polemici, deoarece nu în toate cazurile un act sexual este realizat cu o altă persoană (de exemplu masturbarea), și nu toate activitățile sexuale îndeplinesc dorințe sexuale ale individului. (Aici putem lua exemplul unei prostituate care face sex oral pentru bani sau al unui îngrijitor care masturbează o persoană cu retard mental

sever care are o crizaspastică severă, deși acest comportament nu aduce nicio plăcere sexuală îngrijitorului.)

O alternativă la această definiție (Spiecker și Steutel, 2002) ar fi aceea că „...dorința sexuală este dorința pentru plăcere sexuală și activitatea sexuală este activitatea ce tinde sau intenționează să împlinească dorința individului sau a altei persoane.” Desigur, nici această definiție nu este perfectă. Sexualitatea este recunoscută ca un drept al omului, iar acesta include dreptul la informație, educație, training, dreptul de a te căsători, de a avea copii, de a primi consiliere familială și consiliere genetică.

Cu toate acestea, sterilizarea este adesea răspunsul la „problemele” ce ar putea apărea în urma contactului sexual, aceasta fiind metoda cea mai convenabilă pentru familie. Mult timp, s-a considerat că femeile cu DI reprezintă un pericol pentru societate (convingere prezentă chiar și în secolul XX), deoarece se credea că dizabilitatea se transmite invariabil următoarei generații. Astfel, s-au depus eforturi imense pentru a preveni sarcina la femeile cu DI. Aceste practici includeau instituționalizarea, sterilizarea; inclusiv legislația se concentra pe modalități prin care să reducă „amenințarea percepută” pentru ordinea socială. Reprimarea sexualității de către părinți era foarte răspândită până în anii '80 și încă este comună. Statisticile au demonstrat că mamele persoanelor cu DI au concepții mai conservatoare cu privire la relațiile sexuale, dar tații par a fi mai deschiși în acest sens (câtă vreme este vorba de o relație heterosexuală) aceștia alegând chiar să-și ducă fiii la prostituate. Pornind de la aceste idei, eugenia a părut ca o soluție pentru „eliminarea” din societate a mamelor cu retard mintal.

Eugenia este știința îmbunătățirii genetice a omului, influențată de teoria lui Darwin, de importanța eredității în procesul de evoluție și de cercetările lui Mendel asupra trăsăturilor genetice transmisibile. Aceasta înseamnă „promovarea puterii eredității pentru îmbunătățirea omului”. Eugenia stă la baza distincțiilor făcute între rase și clase, ajungându-se chiar și la concluzia că ar exista clase superioare și că acest fapt ar fi ceva „natural” și de necontestat (Block, 2002). În 1930, Brazilia simpatiza cu idealurile eugenice ale Germaniei (Block, 2002). În această perioadă, s-au emis legi eugenice pentru aprobarea căsătoriilor. Aceste legi interziceau căsătoria între persoanele cu DI. În 1962,

procedurile de sterilizare și lobotomia au fost interzise, dar încă se puteau practica în cabinete medicale particulare.

În Statele Unite, mii de persoane cu DI au fost sterilizate conform legislației de la începutul secolului XX. Studiile lui D’Abreu, (1974) s-au dovedit extrem de importante în acest domeniu, acesta reușind să schimbe explicațiile biologice ale fenomenului (eugenie) în explicații de natură culturală. Astfel, pentru D’Abreu, partea problematică nu este ereditatea, ci influențele sociale și contextul cultural. Studiile (D’Abreu, 1974) au demonstrat că tinerii cu DI sunt foarte dezinformați cu privire la sexualitatea lor, părinții evitând aceste subiecte, ba chiar mai mult, pedepsind astfel de întrebări.

„Filozofia normalizării”, propusă în Scandinavia și apoi introdusă în America de Nord de către Wolfensberger (1970), a avut un impact enorm asupra credințelor față de persoanele cu DI și a creat noi provocări pentru cei care se ocupau de acestea. Fenomenul de normalizare reprezintă preocupările crescânde ce vizează drepturile civile și a început să se dezvolte încă din anii 1960. Normalizarea presupune reintegrarea în societate a celor stigmatizați datorită diferitelor dizabilități și subliniază importanța ajutorării acestora pentru a trăi o viață cât se poate de normală. Recunoașterea faptului că persoanele cu dizabilități moderate sunt adesea capabile să ia decizii independente sau semi-independente a ajutat procesul de normalizare. Aplicarea principiilor de normalizare pentru sexualitatea umană cere recunoașterea sexualității și nevoilor persoanelor cu DI. În 1971, în Statele Unite, în declarația drepturilor pentru persoanele cu retard, s-a menționat că orice membru al societății trebuie să aibă aceleași drepturi precum orice altă persoană.

Înainte, copiii cu DI trăiau separați de familii, în instituții, dar, datorită noilor ideologii, reformelor politice și principiului normalizării, copiii cu DI de azi trăiesc împreună cu părinții. Această schimbare a contribuit la dezvoltarea lor socială și cea emoțională (Löfgren-Mårtenson 2004).

Îngrijitorii sunt influențați de noile reforme care accentuează dreptul la sexualitate pentru toți indivizii, dar nu au informații despre cum trebuie să se comporte față de persoanele cu DI. În consecință, aceștia acționează ca un zid, deși zidurile instituțiilor au fost dărâmate (Löfgren-Mårtenson, 2004).

Percepții despre sexualitatea persoanelor cu deficiențe intelectuale

Atitudinile cu privire la sexualitatea persoanelor cu deficiențe intelectuale se pare că au devenit mai liberale cu timpul. Studii de la sfârșitul anilor '70 și de la începutul anilor '80 sugerează că expresia sexualității era controlată de îngrijitorii persoanelor cu DI, care considerau aceste comportamente inadecvate (Haavik și Menninger, 1981; Mitchel, Doctor și Butler, 1978; Yool et al., 2003; etc.).

Kempton și Kahn (1991) au făcut o analiză a istoriei atitudinilor față de sexualitatea persoanelor cu dizabilități intelectuale. Până în 1960, sexualitatea acestui segment de populație erau total inacceptabilă. La începutul anilor 1970, odată cu dezinstituționalizarea și tendința de normalizare, s-a înregistrat o schimbare spre recunoașterea nevoilor sexuale și a drepturilor acestor persoane. Din acea perioadă, s-a început implementarea programelor de educație sexuală atât pentru persoanele cu DI, cât și pentru îngrijitorii acestora. În ultimii 15 -25 de ani, acest domeniu s-a confruntat cu foarte multe provocări, venite odată cu creșterea numărului de persoane cu SIDA din această populație. Cea mai mare parte au contactat SIDA după abuzuri sexuale. De asemenea, recunoașterea faptului că mulți abuzatori sexuali au dizabilități intelectuale a evidențiat și mai mult nevoia unor programe de educație sexuală, traininguri, dezvoltarea abilităților sociale și creșterea stimei de sine la acest segment de populație.

Studiile lui Edmonson și Wish, (1975) au arătat că majoritatea persoanelor cu DI au atitudini negative față de comportamentul sexual (masturbarea este rea, homosexualitatea și actul sexual în sine sunt rele). Timmers, Du Charme și Jacob (1981) au înregistrat o îmbunătățire în atitudinile persoanelor cu DI cu privire la comportamentul sexual, deși, în medie acestea erau tot negative. Aceste atitudini negative sunt influențate de percepțiile părinților și îngrijitorilor față de expresia sexuală a persoanelor cu DI.

Studiile din anii '80 (Haavik și Menninger, 1981) au demonstrat că îngrijitorii tolerau săruturile, ținutul de mână, dar alte comportamente erau descurajate. Alte studii au arătat că persoanelor cu DI le era permis să se masturbeze dar din nou alte comportamente erau interzise (Coleman & Murphy, 1980).

Studii mai recente, de la sfârșitul anilor '80 și începutul anilor '90 sugerează că atitudinile au devenit mai liberale (Toomey, 1989; Adams, Talon și Alcorn, 1992; Murray și Minnes, 1994; etc.). Aceste schimbări pot reflecta schimbări în atitudinea față de sexualitate în general. Cercetările în acest domeniu au demonstrat că persoanele mai tinere (22-35, 30-39 de ani) au atitudini mai liberale comparativ cu persoanele mai în vârstă (Brantlinger, 1983; Murray și Minnes, 1994). De asemenea, s-a demonstrat că aceste atitudini sunt influențate și de nivelul de educație: persoanele mai educate au atitudini mai liberale comparativ cu cele care au un nivel mai scăzut de educație (Brantlinger, 1983; Murray și Minnes, 1994).

Alte studii au arătat că succesul programelor de educație sexuală depinde de atitudinile pozitive sau negative ale îngrijitorilor față de exprimarea sexuală a persoanelor cu DI (Chapman și Pitceathly, 1984; Michell et al., 1978). Câteva studii au demonstrat eficiența trainingului pentru a modela aceste atitudini (Hall, 1978; Rose și Holmes, 1991; Sumarah et al, 1988). Aceste rezultate au implicații pentru selecția și pregătirea personalului.

McCabe (1999) a demonstrat că, într-adevăr, îngrijitorii au atitudini mai liberale cu privire la sexualitatea și masturbarea persoanelor cu DI. Dar au atitudini mai puțin liberale privind contactul sexual, relațiile homosexuale și implicarea persoanelor cu DI în luarea deciziilor ce presupun contacte sexuale. De asemenea, îngrijitorii de sex feminin au relatat un grad ridicat de îngrijorare când era vorba de îngrijirea unor abuzatori sexuali cu DI. Totodată, studiul a descoperit niveluri foarte scăzute de cunoștințe despre sexualitate în populația cu DI față de populația generală, inclusiv la persoanele care primeau educație sexuală. În aceste condiții, un interes major trebuie acordat informării.

În timp ce persoanele din populația generală primesc informații despre sexualitate din familie, de la prieteni și din alte surse, persoanele cu DI vor primi aceste informații din mass-media și de pe Internet, astfel de discuții fiind improbabile în familie (McCabe, 1999). Asta înseamnă că persoanele cu DI nu vor putea verifica acuratețea informațiilor primite și nici nu vor discuta despre gândurile, sentimentele și experiențele lor cu alte persoane. Așadar nu este deloc surprinzător că persoanele cu DI au percepții greșite față de propria sexualitate. McCabe (1999) a scos în evidență faptul că îngrijitorii

neagă sexualitatea persoanelor cu DI și sunt hiperprotectivi în acest sens. În realizarea acestui studiu, îngrijitorii au fost extrem de reticenți: este ușor de înțeles nivelul scăzut de cunoștințe al persoanelor cu DI despre sexualitate, având în vedere că sexualitatea este considerată un subiect tabu în mediul în care trăiesc.

Majoritatea studiilor anterioare au fost integrate în realizarea Sexuality and Mental Retardation Inventory (SMRAI) pentru a evalua atitudinile îngrijitorilor față de sexualitatea persoanelor cu deficiențe intelectuale (Brantlinger, 1983; Murray și Minnes, 1994).

Studiul realizat de Esterle M., Sastre M. și Mullet E. (2008) este un studiu care examinează importanța factorilor situaționali care pot influența judecata cu privire la sexualitatea persoanelor cu DI (vârsta, etiologia dizabilității, autonomia, folosirea contracepției, etc.). Rezultatele au fost consistente cu cele ale studiului lui Karellou (2003), conform căruia persoanele mai tinere văd mult mai acceptabile comportamentele sexuale ale persoanelor cu DI comparativ cu persoanele mai în vârstă. Ipoteza conform căreia etiologia dizabilității persoanelor ar influența într-o oarecare măsură judecata participanților (populația generală) a fost infirmată. O a treia ipoteză, anume că acceptabilitatea este cu atât mai mare cu cât autonomia persoanei cu DI este mai crescută, a fost susținută de mai multe studii (Christian et al., 2002; Cuskelly și Gilmore, 2007; Yool et al., 2003; etc.). O altă ipoteză, conform căreia acceptabilitatea ar trebui să fie mai mare în cazul persoanelor care folosesc contracepție față de cei care nu o folosesc, a fost de asemenea confirmată. Mai mult, aici s-a înregistrat efectul cel mai mare. Aceste concluzii sunt susținute și de alte studii (Cuskelly și Gilmore, 2007; Löfgren-Mårtenson, 2004). Totodată, rezultatele au dovedit că acceptabilitatea este mai mare când partenerii au aproximativ aceeași vârstă față de o situație în care un partener ar fi cu mult mai în vârstă decât celălalt, de unde cel mai în vârstă ar putea ieși în avantaj. Aceste diferențe au fost observate și în studiile lui Löfgren-Mårtenson și Stromsness (2004). Nu s-au înregistrat diferențe de gen, participanții prezentând interes mai degrabă față de viitorii copii ai persoanelor cu deficiențe intelectuale.

Consimțământul

O problemă majoră în relație cu sexualitatea persoanelor cu deficiențe intelectuale este capacitatea limitată de a-și da consimțământul. Niederbahl și Morris (1993) au decoperit că această capacitate este strâns legată de nivelul lor de cunoștințe, nivelul de dizabilitate și nivelul de adaptare. Cunoștințele despre sex au un rol foarte important în capacitatea lor de a-și da consimțământul în activități sexuale.

În ultimele patru decenii, s-au înregistrat schimbări drastice cu privire la sexualitatea persoanelor cu DI: actul sexual între aceste persoane este acceptat, cât timp ambele persoane sunt în consens și nu afectează alte persoane.

Noțiunea de consens în acest caz este un subiect extrem de controversat. „A-ți da consimțământul înseamnă a fi de acord cu ceva, după un demers de evaluare / cântărire a tuturor opțiunilor disponibile și alegerea celei mai bune variante posibile” (Niederbahl și Morris, 1993). Altfel spus, a consimți la ceva înseamnă a avea informații adecvate despre acel lucru și a fi capabil de a cântări datele.

În cazul unor persoane cu DI, nu este de ajuns faptul că acestea își dau acordul, pentru ca actul să fie moral, deoarece acestea, în cele mai multe cazuri, nu au informații adecvate despre contactul sexual și mai mult nu au capacitatea de a cântări ce este bine și ce este rău pentru propria lor persoană. Astfel, nu se poate vorbi de consens în adevăratul sens al cuvântului, când este vorba despre persoane cu DI. Cu toate acestea ar fi imoral să spunem că aceste persoane nu au cum să ia decizii asupra propriei persoane în orice situație. O soluție în sensul acesta ar fi, ca în situații în care sănătatea lor fizică, psihică sau calitatea vieții depinde de astfel de decizii, aceste persoane să fie oarecum supravegheate de către un adult care îi cunoaște extrem de bine, știe de ce le este teamă, ce le place sau ce nu le place (Niederbahl și Morris, 1993). Aceste persoane trebuie să se pună în locul persoanei cu DI, să ia decizia nu pentru persoana cu DI, ci împreună cu ea, iar pe primul plan în luarea deciziei trebuie să fie calitatea vieții persoanei cu DI. Înainte de a lua orice decizie care implică contact sexual, persoana adultă trebuie să analizeze atent situația, ca nu cumva una dintre persoanele cu DI să prezinte elemente de exploatare, iar interesele să fie egale din partea ambelor persoane astfel încât niciuna să nu iasă cu un anume avantaj. Cu toate acestea adultul / îngrijitorul trebuie să

aibă în vedere că o îngrijire neadecvată, adică dacă persoana cu DI nu va fi stimulată să ia decizii proprii, aceasta poate deveni dependentă de personal, de îngrijitori. Adesea, persoanele cu DI sunt învățate să creadă că ceilalți știu ce este bine pentru ele, astfel încât acestea nu contestă niciodată deciziile care s-au luat pentru ele de către alte persoane. În acest sens, interzicerea activităților sexuale din considerente ideologice sau convingeri religioase ale îngrijitorului vin în contradicție cu principiile morale benefice fundamentale (Niederbahl și Morris, 1993). Astfel, chiar dacă au limitări în capacitatea de a lua decizii, ar trebui totuși să poată să-și organizeze ei singuri viața, atât cât pot.

Distincția dintre retard moderat și retard mediu este că cei cu retard moderat nu au capacitatea de a lua decizii pentru ei înșiși, iar cei cu retard mediu nu au capacitatea de a lua decizii pentru ei înșiși doar în situații mai complexe.

Abuzul sexual

Adulții și copiii cu DI au un risc mai crescut de a fi abuzați în comparație cu populația generală (Friedrich și Boriskin, 1978; Sobsey, 1994,1997; Verdugo, Bermejo și Fuertes, 1995; Westcott și Jones,1999; etc.). Deși aceste persoane depun câteodată mărturie în tribunal (Haway și Gonsalves, 1985; Illinois și Peters, 1986; Michigan și Karelse, 1985), acuzele lor sunt foarte rar luate în seamă și raportate autorităților (Kebbel și Hatton, 1999; McNulty, Kissi-Deborah și Newsom-Davies,1995; Sobsey și Doe, 1991; Valenti-Hein și Schwartz,1993; Williams, 1995). Acest lucru contribuie la vulnerabilitatea lor (Perlman, Ericson, Esses și Isaacs, 1994). Alt factor care contribuie la vulnerabilitatea lor pentru abuzuri sexuale ar fi lipsa lor de cunoștințe în acest sens. S-a dovedit că în cazul abuzatorilor sexuali cu DI, terapiile de modificări cognitiv-comportamentale dau rezultate foarte bune, dar totuși aplicări ale acestor terapii sunt foarte rar întâlnite (Eastgate, 2008).

Deși în acest domeniu mai este foarte mult de studiat, Seidman (2000) a dovedit că declarațiile persoanelor cu DI care acuză un abuz sexual merită să fie luate în considerare. Studiile au demonstrat că adolescenții cu DI sunt considerați credibili de către judecători, în unele cazuri chiar mai credibili

decât adolescenții care nu au DI. (Bottoms, Nisse-Carris, Harris și Tyda, 2003).

O sinteză a literaturii de specialitate (Sequeira și Hollins, 2003) a ajuns la concluzia că persoanele cu DI experiențiază un set de simptome psihopatologice și dificultăți comportamentale în urma unui abuz sexual similar cu cele ale copiilor sau adulților din populația normală care au fost supuși unor abuzuri sexuale. Din punct de vedere al dovezilor științifice, acest subiect nu stă foarte bine, deoarece aceste investigații nu se pot demonstra cauzal.

Masturbarea

Încă persistă credințe, conform cărora persoanele cu DI sunt asexuali sau dimpotrivă, că este foarte probabil ca aceștia să comită abuzuri sexuale.

Masturbarea este principala modalitate de exprimare sexuală pentru persoanele cu DI (Eastgate, 2008). Astfel, masturbarea este foarte frecventă la aceste persoane și, cu toate acestea, nu există programe de educație sexuală pentru a le învăța cum și când aceste comportamente sunt adecvate.

Masturbarea în cazul persoanelor cu DI este un subiect foarte sensibil, de care mulți îngrijitori și părinți se feresc. Deseori acest comportament este tratat în mod ridicol sau ignorat pur și simplu (Walsh A., 2000).

Adesea, persoanele cu DI nu au parte de educație sexuală, astfel, abilitățile de comunicare, relaționare sau evaluarea consecințelor propriilor comportamente și asupra altora, le lipsesc. Viața privată a persoanelor cu DI este strict limitată. Adulților tineri cu DI nu li se permite să rămână singuri, explorarea sexuală fiind astfel foarte limitată, aproape inexistentă (Walsh A., 2000). Întâlniri informale precum dansurile, care sunt considerate a fi o parte importantă în dezvoltarea și întărirea relațiilor sociale, sunt organizate extrem de rar pentru aceste persoane (Löfgren-Mårtenson, 2004).

Peste jumătate din totalul programelor de Planing Familial pentru persoane cu DI se adresează comportamentelor sexuale inadecvate, iar peste 70% dintre acestea se adresează masturbării. Acestea includ persoane care se masturbează în locuri publice, pentru perioade lungi de timp, se masturbează până își provoacă răni fizice, fură lenjerie intimă pentru a se masturba cu ea, sau devin frustrați sau violenți după masturbare.

În cele mai multe cazuri îngrijitorii, consideră că clientul lor are nevoie de educație pentru a nu mai efectua masturbarea în locuri sau situații inadecvate. Dar s-a demonstrat pe toate ariile promovării sănătății, că educația singură, nu rezultă în schimbări comportamentale. Astfel, este nevoie de o abordare mai comprehensivă: Walsh, A. (2000) abordează această problemă prin prisma principiilor de respectare a drepturilor, demnității și individualității persoanelor cu DI. Programul pornește de la asumția că masturbarea este un comportament normal și sănătos. Mai ales în cazul persoanelor cu DI, acesta poate fi singurul comportament care le aduce satisfacția sexuală. O altă asumție a programului este aceea că toate comportamentele umane comunică ceva, iar acel ceva trebuie investigat atât din punct de vedere psihologic, cât și fiziologic. Nu de puține ori s-a descoperit că persoanele cu DI comunicau prin comportamentul de masturbare că anumite nevoi nu le erau satisfăcute: infecții sau iritații în zona genitală, nevoia unor haine mai confortabile, căutarea atenției, etc. A treia asumție a programului pornește de la ideea că, folosind alternative care sunt mai restrictive decât este necesar, se limitează demnitatea și independența persoanelor cu DI. Astfel, un program eficient trebuie să pornească de la întrebarea dacă intervenția îmbunătățește calitatea vieții clientului (pentru detalii, a se vedea Walsh, 2000).

Homosexualitatea

Homosexualitatea a fost subiectul care a creat cele mai multe controverse. Atitudinile față de homosexualitate au fost în general negative și mult mai restrictive decât față de comportamentele heterosexuale (Mulhern, 1975; Mitchell et al., 1978; Shaddock, 1979; Adams et al., 1982; Blunt et al., 1984; Johnson și Davies, 1989).

La persoanele cu DI sunt raportate extrem de rar comportamente homosexuale, acest fenomen putând avea mai multe cauze. Una dintre posibilele cauze poate fi modul în care aceste persoane sunt socializate și mai ales faptul că astfel de comportamente sunt pedepsite. Se consideră adesea că persoanele cu DI sunt oricum „anormale”, iar astfel de comportamente sunt luate ca niște deviații inutile (Löfgren-Mårtenson, 2008).

Consilierea genetică în legătură cu deficiențele mintale

Unii activiști pentru drepturile persoanelor cu dizabilități sunt total împotriva consilierii genetice, subliniind că diagnosticul prenatal este o modalitate a societății de a elimina dizabilitatea (Saxton, 1987). Morris (1992, p.17) apreciază că „societatea alege să aloce resurse enorme pentru prevenirea dizabilității și alocă foarte puțin pentru tratarea acesteia. Problema pentru ei este existența noastră, iar tratamentul este eliminarea noastră.”

Waxman (1994) argumentează că societatea vede femeile însărcinate cu dizabilități ca pe o amenințare pentru starea de bine a populației. Studiile lui Tymstra et al. (1991) au demonstrat că două treimi din femei consideră importantă consilierea genetică, dar doar jumătate din ele ar opta pentru diagnostic prenatal.

Majoritatea persoanelor care sunt împotriva consilierii genetice consideră că diagnosticul prenatal duce inevitabil spre eliminarea fătului dacă se descoperă o anomalie (Chen și Schiffman, 2000). Cu toate acestea, studiile Evers-Kiebooms et al. (1993) au arătat că procentajul persoanelor care apelau la consiliere genetică din diferite motive, având un risc crescut să aibă un copil cu diferite tulburări, era mult mai mare decât procentajul celor care optau pentru întreruperea sarcinii.

Rezultatele studiului lui Chen, E. și Schiffman, J. (2000) arată că părerile persoanelor cu diferite dizabilități sunt mai nuanțate decât cele ale activiștilor, majoritatea dintre acestea văzând consilierea genetică și diagnosticul prenatal ca fiind folositor sau foarte folositor. Foarte puține dintre aceste persoane au evaluat consilierea genetică prin prisma conceptelor eugenice, iar cei care erau contra diagnosticului prenatal aveau de regulă prea puțină informație despre acesta (de exemplu, credeau că acesta înseamnă pur și simplu avortul).

Este foarte important pentru evoluția consilierii genetice să se identifice clar nevoile persoanelor cu dizabilități, pentru a le putea ajuta, pentru a le acorda respectul cuvenit și pentru a le oferi cele mai bune servicii posibile, adaptate nevoilor lor.

Studiile anterioare au demonstrat că atitudinea îngrijitorilor persoanelor cu DI față de sexualitatea acestora influențează masiv rezultatele și eficiența programelor de educație sexuală. Cei permisivi le oferă diferite oportunități de a-și explora sexualitatea, de la asigurarea momentelor de intimitate până

la organizarea diferitelor oportunități de a face noi cunoștințe, dansuri, discotecă, etc. Astfel, identificarea atitudinilor îngrijitorilor față de sexualitatea persoanelor cu deficiențe intelectuale are implicații atât la nivel de selecție a personalului cât și la nivel de instruire a părinților și efectuarea de traininguri pentru îngrijitori în cazul în care se identifică atitudini dezadaptative.

Un program eficient de intervenție trebuie pornit de la „bază,” adică de la identificarea atitudinilor îngrijitorilor cu privire la acest subiect. După aceea, în funcție de rezultatele obținute, se inițiază traininguri de instruire a îngrijitorilor. Având în vedere istoria recentă a României (mai exact, perioada comunistă, în care persoanele cu orice fel de dizabilitate erau efectiv excușate din societate și instituționalizate), în sistemul educațional de azi se simte nevoia unor asemenea intervenții.

S-a demonstrat că trainingurile au într-adevăr un impact benefic asupra atitudinilor îngrijitorilor (Brantlinger, 1983; Hall, 1978; Sumarah et al., 1988; Rose și Holmes, 1991). Aceste traininguri ar trebui să includă bune practici și leguile cu privire la drepturile persoanelor cu DI (mai ales dreptul de exprimare a propriei sexualități): în primul rând, personalul trebuie instruit să susțină și să încurajeze exprimarea sexuală în contextele potrivite și să nu se omită informații despre homosexualitate și masturbare (Harvey, 1983).

Referințe

- Aysegul I., Tas F., Dilek B. și Zeynep C. (2009). Sexuality in Adolescents with Intellectual Disabilities. *Sex Disabil*, 27, 27–34.
- Swango-Wilson A. (2008). Caregiver Perception of Sexual Behaviors of Individuals with Intellectual Disabilities. *Sex Disabil*, 26, 75-81.
- Chen E. și Schiffman J. (2000). Attitudes Toward Genetic Counseling and Prenatal Diagnosis Among a Group of Individuals with Physical Disabilities. *Journal of Genetic Counseling*, 9, 137-152.
- Block P. (2002). Sexuality, Parenthood, and Cognitive Disability in Brazil. *Sexuality and Disability*, 20, 7-29.
- Cook J. (2000). Sexuality and People with Psychiatric Disabilities. *Sexuality and Disability*, 18, 195-206.

- Walcott D. (1997). Family Life Education for Persons with Developmental Disabilities. *Sexuality and Disability*, 15, 91-98.
- Esterle M., Muñoz Sastre M. si Mullet E. (2008). Judging the Acceptability of Sexual Intercourse Among People with Learning Disabilities: French Laypeople's Viewpoint. *Sex Disabil*, 26, 219-227.
- Karellou J. (2003). Development of the Greek Sexuality Attitudes Questionnaire–Learning Disabilities (GSAQ-LD). *Sexuality and Disability*, 21, 113-135.
- Karellou J. (2003). Laypeople's Attitudes Towards the Sexuality of People with Learning Disabilities in Greece. *Sexuality and Disability*, 21, 65-84.
- Löfgren-Mårtenson L. (2004). "May I?" About Sexuality and Love in the New Generation with Intellectual Disabilities. *Sexuality and Disability*, 22, 197-207.
- Löfgren-Mårtenson L. (2009). The Invisibility of Young Homosexual Women and Men with Intellectual Disabilities. *Sex Disabil*, 27, 21-26.
- Walsh A. (2000). IMPROVE and CARE: Responding to Inappropriate Masturbation in People with Severe Intellectual Disabilities. *Sexuality and Disability*, 18, 27-39.
- DenBoer J. (2008). The Facts of Life —and More: Sexuality and Intimacy for People with Intellectual Disabilities. *Sex Disabil*, 26, 51-53.
- Bottoms B., Nysse-Carris K., Harris T. si Tyda K. (2003). Jurors' Perceptions of Adolescent Sexual Assault Victims Who Have Intellectual Disabilities. *Law and Human Behavior*, 27, 205-207.
- McCabe M. (1999). Sexual Knowledge, Experience and Feelings Among People with Disability. *Sexuality and Disability*, 17, 157-170.
- Courtney J., Rose J. si Mason O. (2006). The Offence Process of Sex Offenders with Intellectual Disabilities: A Qualitative Study. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 18, 169-191.
- Davies D. (2000). Sex and Relationship Facilitation Project for People with Disabilities. *Sexuality and Disability*, 18, 187-194.
- Yool L., Langdon P. si Garner K. (2003). The Attitudes of Medium-Secure Unit Staff Toward the Sexuality of Adults with Learning Disabilities. *Sexuality and Disability*, 21, 137-150.

- Eastgate G. (2008). Sexual Health for People with Intellectual Disability. *Salud Pública de México*, 50, 255-259.
- Conod L. si Servais L. (2008). Sexual Life in Subjects with Intellectual Disability. *Salud Pública de México*, 50, 230-238.
- Sequeira H. si Hollins S. (2003). Clinical Effects of Sexual Abuse on People with Learning Disability. *British Journal of Psychiatry*, 182, 13-19.
- Spiecker B. si Steutel J. (2002). Sex Between People with “Mental Retardation”: an Ethical Evaluation. *Journal of Moral Education*, 31, 155-169.
- Sava Florin (2004). *Analiza Datelor în Cercetarea Psihologică. Metode Statistice Complementare*. Cluj-Napoca: ASCR (Asociația de Științe Cognitive din România).

Capitolul 7

MITURILE DESPRE VIOL

O evaluare a perspectivelor teoretice

Andra-Teodora Felea

Violul este un fenomen complex din perspectivă socială, antropologică și psihologică. Acest act are o istorie și este adesea considerat o crimă de natură politică. Limitele și sensul violenței sexuale, precum și modul în care este definită și judecată, sunt supuse istoriei. Judecarea violului pune în discuție posibilul consimțământ al victimei și include analiza deciziilor, a voinței și a autonomiei sale. Propun ca definiție de lucru pe aceea a lui Susan Brownmiller, enunțată în cartea ei revoluționară, „Against Our Will”: dacă o femeie alege să nu aibă relații intime cu un anumit bărbat și bărbatul alege să acționeze împotriva voinței ei, acesta e actul criminal de viol (Brownmiller, 1975). Aceasta nu a corespuns întotdeauna cu definiția legală.

Reprezentarea violului în conștiința colectivă e încărcată de mituri, stereotipuri și prejudecăți (Burt, 1991). Analiza acestor reprezentări și a funcției pe care o îndeplinesc poate ajuta la formularea unor argumente politice și programe practice de intervenție în scopul modificării câmpului cultural care permite existența acestui tip de violență și ușurarea readaptării victimei.

Scurt istoric

Percepția asupra violului între secolele XIII-XX

De-a lungul timpului, atitudinile față de viol, la nivel social, nu au variat semnificativ. Din secolul XIII până în secolul XX, sistemul judiciar a suspectat victima și a urmărit să îi identifice scopul nemărturisit și bunele moravuri. N. Elias (1973) notează în „La Civilization des moeurs” faptul că „normele de agresivitate” variază în timp. În primul rând, din punct de vedere juridic, violul era perceput în această perioadă drept o ofensă adusă bărbatului - tatăl, soțul, tutorele - proprietarul femeii, iar atingerea adusă unui bun era percepută ca o ofensă majoră. Sistemul juridic îi refuza femeii statutul de ființă stăpână pe sine. Cuvintele folosite în unele procese fac tangibil acest aspect al apartenenței față de un bărbat. De exemplu, acuzatul e învinuit de adulter și nu de viol (vezi povestea lui J. Papon, secolul XVI, „Recueil d'arrests notables des cours souveraines en France”, Paris 1648, p.1259); deși judecătorul reține crima ca „viol,” cuvântul folosit în sentință e cel de „adulter” - prejudiciul adus soțului e mai presus de cel adus femeii. Un alt termen expresiv și uzual în textele vremii, care sugerează combinația dintre hoție și viol, asimilând violarea unei femei cu răpirea sa e termenul de „rapt”. Suferința victimei nu apare decât ca element secundar. G. Vigarello (1998) consideră că are loc o amplă schimbare teoretică atunci când, în Codul Penal din 1792, în Franța Luminilor nu se mai utilizează termenul de „rapt,” ci de „viol,” refocalizându-se atenția asupra prejudiciului adus individului și nu tutorelui. Însă termenul nu e precizat explicit și ideea tradițională a superiorității bărbatului e cea dominantă. Actul nu a schimbat aproape deloc situația femeii sau modalitatea de judecare a violului. Inegalitatea continuă în scopul „protejării” instituției familiei. Și în restul Europei situația e similară, conform uneia din cele mai importante analize istorice a violului, respectiv cartea lui Susan Brownmiller (1975).

Descoperirea violatorului

P. Brouardel înregistrează în cartea lui, „Les Attentats aux moeurs” (1909), o schimbare de perspectivă la începutul secolului XX – pentru prima dată, violatorul e perceput ca individ cu trăsături personale și o viață interioară, cu

anumite impulsuri care îi determină gesturile. Identitatea și caracteristicile sale primesc atenție: „problema atentatelor la moravuri este una dintre cele mai evolute în acești ultimi ani,” partea psihiatrică fiind, după el, esențială în această schimbare.

Teorii asupra violului

Teoria atavică

În această perioadă s-au conturat teoriile atavice ale lui Lombroso și Morel (1891), care au conceput violatorii drept ființe degenerate, imbecile. Destinul individual devine teoretizat prin prisma biologiei.

Proiectul lui Krafft-Ebing din 1886 se impune drept un pionierat în integrarea criminologiei și psihiatriei: „încercarea mea are scopul de a servi drept ghid pentru cazurile discutabile, de fiecare dată când e vorba de un delict sexual.” (Kraft-Ebing, 1886) Totuși, lucrarea sa caracterizează neclar violatorul (degenerat, primitiv etc.).

Teoria psihanalitică

Sigmund Freud (1856-1939) nu a scirs nimic despre viol. Cu toate acestea, teoriile sale despre dezvoltarea sexuală și despre feminitate au fost favorabile proliferării miturilor despre viol. Susan Brownmiller (1975) atrage atenția că bărbații au violat și înainte femei, însă, până la Freud, nu au avut fundamentarea ideologică a masochismului inerent femeii, a dorinței acesteia de a suferi și de a fi violată. S. Freud a enunțat această dogmă în eseu din 1924, „The Economic Problem in Masochism,” care susține că expresia maturității sexuale feminine, a stadiului genital ultim, cuprinde acceptarea pasivității și durerii asociate rolului biologic de femeie. Multe din prejudecățile actuale despre viol sunt înrădăcinate în psihanaliză. Problema psihanalizei merită dezbătută, deoarece această ideologie e încă pregnantă la nivelul conștiinței sociale și încă e considerată de mulți un prototip al psihoterapiei.

Helene Deutsch și Karen Horney sunt două psihanaliste de excepție, dar care au discutat sexualitatea feminină în termeni freudieni și pe care Susan Brownmiller le cataloghează drept trădătoare ale propriului sex. Brownmiller consideră totuși că, deși teoriile lor au adus nenumărate prejudicii femeilor, ele

trebuie admirate pentru forța cu care au explorat psihosexualitatea feminină așa cum a fost ea condiționată de bărbați.

Helene Deutsch a dezvoltat, în „Psihanaliza femeilor” (1944-1945), teza masochismului feminin. Ea susține că violul e o experiență arhetipal feminină. Femeile dezvoltate adecvat din punct de vedere sexual își acceptă rolul și durerea asociată violului, pe care învață să o aprecieze, din cauză că ele au misiunea de reproducere a speciei. Întreaga dezvoltare a funcțiilor reproductive a femeilor e susținută de masochism. Karen Horney (1933) susținea la rândul ei că acuzația de viol adusă la judecată e în general o fantezie de viol extrem de verosimilă, care exprimă ce își doresc, de fapt, femeile. Ea acordă importanță interpretării viselor în scopul demonstrării primordialității vaginului contra postulatului freudian al primordialității penisului. Violul apărea instinctiv în visele fetelor sub diferite măști, tocmai ca dovadă că ele conștientizează necesitatea penetrării. Karen Horney susține în schimb că masochismul la femei e condiționat și întărit cultural, mai degrabă decât ceva înăscut.

Grosso modo, violatorul era definit de psihanalisti drept victima unei frenezii sexuale incontrolabile, de natură infantilă, rezultat al unui impuls natural deformat al complexului oedipian. Actul de viol era o suprar reacție nevrotică izvorâtă din sentimente de inadecvare. În concluzie, era vorba de un psihopat sexual. Violatorii erau, conform concepției lui Benjamin Karpman (1954) în „The Sexual Offender and His Offenses,” victimele unei boli, pentru care mulți dintre ei suferă mai mult decât victimele lor. Dr. David Abrahamsen (1954) enunța că frustrarea sexuală provocată de soție e unul din factorii motivatori ai violului, care poate fi descris drept expresia dorinței de a-și supune mamele.

Abordarea sociologică

Susan Brownmiller acordă o importanță majoră sociologiei actului criminal. Acesta este un moment esențial, pentru că a pus sub lumina datelor statistice multe din miturile care obscurau fenomenul violului. Sociologia explorează nivelul microsocal, cel mediu și cel macrosocial al realității. Obiectul de studiu îl constituie realitatea socială construită din structuri, forțe și condiții obiective, dar și din realitate subiectivă. Prin prisma acestei perspec-

tive, e dezvăluit câmpul cultural care educă criminalul. În 1971, Menachem Amir, un sociolog israelian, a publicat un studiu despre violurile din Philadelphia, început cu 10 ani înainte – „Patterns of Forcible Rape”, primul studiu pragmatic, care analiza în adâncime natura violului și a violatorilor. Mentorul său, Marvin Wolfgang, formulase teoria „subculturii violenței,” în 1967, împreună cu Franco Ferracuti. Aceasta e reprezentată de pătura socială a celor marginalizați, săraci, din clasele de jos, preponderent afro-americani, ale căror valori se definesc împotriva culturii dominante. Violența și agresiunea fizică reprezintă un stil de viață, mai ales pentru tineri. Pentru aceștia, actele antisociale și agresiunea fizică reprezintă „o demonstrație a masculinității și vigoriei” – principiul de bază al acestei organizări putând fi considerat idealul „macho”. Conformarea la acest model e indispensabilă dobândirii unui statut, a unei identități și a unei reputații pentru tânărul din clasa de jos. Autorii atrag atenția direct asupra ratei omuciderii și gradului de valorizare a temelor violente în rândul acestei populații. E vorba de criminali formați de condițiile sociale.

Studiul lui Amir a plasat violatorul în interiroul acestei subculturii a violenței. Violatorul tipic se dovedește a fi un individ în mare parte obișnuit cu violența, dar care nu împărtășește prea multe cu portretul creat de psihanaliză. Paturile violului provin din arhiva departamentului de poliție din Philadelphia, din 1958 până în 1960, în total 646 cazuri și 1,292 făptași. În 43% din cazuri s-a acționat în perechi sau în grupuri, deci nu e vorba de un infractor introvertit și solitar, așa cum susțin miturile despre viol. Vârsta medie e de 23 ani, dar grupul de vârstă cel mai probabil să comita viol se situează între 15-19 ani. Nouăzeci la sută dintre violatori aparțineau clasei de jos a scalei ocupaționale. Un sfert mai fuseseră prinși pentru furt, atacuri și conduită turbulentă. Doar nouă la sută mai fuseseră acuzați de viol. Majoritatea victimelor erau femei care locuiau în aceeași zonă. Șaptezeci și unu la sută din violuri au fost plănuite, nefiind o izbucnire spontană a dorinței nestăpânite. O pătrime din violuri nu au fost plănuite, fiind datorate oportunității sau consumului anterior de alcool. Cele mai multe violuri aveau loc la sfârșitul săptămânii, noaptea, cele mai periculoase ore pentru femei fiind între 8 seara și 2 dimineața. În 85 % din cazuri s-a folosit o formă de forță fizică ori o armă, în 15% intimidarea verbală sau prezența fizică a făptașilor a fost suficientă.

Profilul a fost încadrat între cel al tâlharului și cel al agresorului care comite vătămare corporală gravă. Susan Brownmiller observă că, în mod paradoxal, violul exprimă atât ură, cât și dorință sexuală.

Perspectiva evoluționistă asupra violului

„Motivul pentru care societatea nu a reușit să oprească violul e faptul că majoritatea oamenilor nu înțeleg de ce oamenii au dorințele, emoțiile și valorile pe care le au. Pe scurt, ei nu cunosc explicația ultimă, evoluționistă, a cauzei pentru care oamenii sunt ceea ce sunt. Această limită în înțelegere a împiedicat descifrarea corectă a cauzelor proxime, imediate ale violului (gene, mediu, ontogeneză, condiționare, fiziologie, psihologie) și implementarea modificărilor comportamentale potrivite.” (Thornhill & Palmer, 2000). Aplicarea teoriei evoluționiste în investigarea violului poate corecta multe din prejudecățile care învăluie acest act criminal.

Științele evoluționiste susțin că motivația violului e una primar sexuală. Cauza distală a violului se află în dimorfismul sexual. Violul e abordat în această manieră ca și strategie reproductivă. Actul de viol reprezintă o sus-tragere de la procesul de alegere a partenerului sexual de către femeie și, ca atare, interferează cu strategiile ei reproductive. Evoluția nu a favorizat ca femelele să se reproducă cu orice mascul, ori ca masculii să se acupleze doar cu femelele care acceptă acest lucru – dacă ar fi favorizat doar reproducerea consensuală, violul nu ar exista la nicio specie cu reproducere sexuată.

Dimorfismul sexual și sistemul de împerechere

R. Trivers (1972) lansează ipoteza conform căreia dimorfismul sexual (o serie de caractere morfologice, comportamentale și psihologice care diferențiază cele două sexe) este cel mai probabil rezultatul acțiunii selecției sexuale determinate de costurile împerecherii.

Intensitatea competiției depinde de cât de mult se poate câștiga. Miza competiției o reprezintă investiția celuilalt sex, investiție care nu este egală. Indivizii din categoria sexului care investește cel mai mult sunt în poziția de alegere a partenerilor, iar indivizii din celălalt sex concurează cu congenerii (selecție intrasexuală) – se luptă între ei, iau inițiativa în curtare, fac gesturi riscante (de exemplu, dansul nupțial al unor specii de animale este de fapt un

handicap, în sensul creșterii vizibilității față de prădători). Oamenii sunt ușor poligini (Alexander, 1979; Daly & Wilson, 1983; Geary, 1998), adică bărbații au dezvoltat strategii de împerechere cu mai mult de o parteneră pe parcursul vieții. Diferențele de investiție parentală nu sunt așa de pronunțate la oameni precum la majoritatea mamiferelor. Cu toate acestea, bărbații se reproduc consumând un minim de timp și energie. Deoarece îngrijirea unui copil cere un angajament mai mare din partea femeii, începând cu lunga perioadă de gestație și continuând după naștere, femeia caută un partener care să o ajute și să o protejeze. În schimb, scopurile genetice ale bărbatului sunt atinse mai bine prin a însămânța un număr cât mai mare de femei. Această diferență în ceea ce privește abilitățile de fertilizare stă la baza unor conflicte de interese evolutive referitoare la strategiile de reproducere între cele două sexe (Trivers, 1972).

Din acest motiv masculii sunt mai puțin discriminanți în privința partenerelor, sunt mai dornici să se acupleze și au un interes major și satisfacție în sexul impersonal, spre deosebire de femele. Această trăsătură a evoluat din cauză că ea susține un număr mare de parteneri în context evoluționist. D. Symons a făcut observația că „peste tot sexul e înțeles drept ceva ce femeile au și bărbații doresc” (Symons, 1979, p.253). Bărbații sunt dispuși să cheltuiască resurse nelimitate în acest scop, de exemplu, în pornografie sau prostituție.

În acord cu teoria lui Trivers (1972), există numeroase studii care arată că femeile, spre deosebire de bărbați, manifestă o puternică preferință spre atributele referitoare la resursele necesare creșterii și supraviețuirii copiilor. Astfel, de obicei, sunt orientate spre atribute ce indică puterea financiară a partenerului, statutul social, dorința de a avea copii, precum și dorința de implicare în relații de lungă durată, eventual în căsătorie. Femeile preferă bărbații simetrici, simetria fiind cel mai bun marker al calității genetice și fenotipice a unui organism. Atractivitatea fizică reflectă sănătatea dezvoltată și hormonală și denotă gene care vor promova producerea de urmași cu șanse crescute de supraviețuire și reproducere. De asemenea, femeile caută parteneri sexuali cu caractere genotipice diferite de cele proprii. Ținând cont de cât de mare e investiția pe care o face femeia atunci când naște, e esențial să aleagă un partener sănătos genetic astfel încât reproducerea să se soldeze cu un succes. Reținerea spermei și orgasmul sunt asociate cu simetria parteneru-

lui și cu capacitatea și dorința unui bărbat de a investi în relație și e o indicație a calității sale genetice (Thornhill & Furlow, 1998).

Violul ca tip de selecție sexuală

Smuts și Smuts (1993) consideră constrângerea sexuală un al treilea proces al selecției sexuale, alături de alegerea partenerului și competiția intrasexuală. Prin procesul de alegere, femeia ghidează cursul evoluției până în punctul în care alegerile ei sunt nesocotite. Acest fapt are costuri mari pentru femei, așa că ele au dezvoltat mecanisme care să reducă violul, cum ar fi alianțe cu alte femei sau parteneriate cu bărbați. S-a arătat că femeile căsătorite sunt mai puțin afectate, ca și grup social, de viol decât cele necăsătorite. Selecția favorizează trăsături care aduc soluții mai bune la problemele din mediu. După Brownmiller, acesta e aspectul cel mai important al dependenței istorice a femeii - domesticirea ei prin împerechere pentru protecție.

În „A Natural History of Rape,” Randy Thornhill și Craig T. Palmer (2000) conceptualizează violul drept strategie reproductivă programată genetic.

Violul ca artefact al altor adaptări

Artefactul (by-product) nu este asociat direct cu reproducerea; apare deoarece, din întâmplare, a fost asociat cu o adaptare a mecanismelor psihologice care produc dorința sexuală intensă la bărbat pentru acuplare cu multe femei, nevoi sexuale spontane, motivația sexuală general constantă și mai puțin discriminantă: „bărbatul tipic e întrucâtva atras de majoritatea femeilor, în timp ce femeia tipică nu e atrasă sexual de majoritatea bărbaților” (Symons, 1979). Violul e, așadar, un artefact al adaptărilor care produc predispoziția masculilor spre promiscuitate și poligamie. Asta pentru că niciunul dintre mecanismele adaptate implicate aici n au fost selectat specific pentru viol, ci pentru promovarea succesului reproductiv în alte contexte.

Violul ca adaptare

Violul ar putea fi o adaptare rezultată prin mecanismul selecției sexuale pentru că oferă avantaje la nivel de reproducere.

Bărbații nu au dezvoltat un organ special pentru viol, cum se întâmplă, de exemplu, în cazul muștei-scorpion (*Panorpa vulgaris*). Înseamnă că posibilele adaptări pentru viol trebuie să fie de natură psihologică. Dacă există asemenea adaptări este pentru că beneficiile distale (producerea descendenților) au surclasat costurile ultime (consecințele negative pentru fitnessul individual, cum ar fi pedeapsa sau rănirea). Dar, ca orice adaptare, violul își poate atinge scopul prin mecanisme proximale. Astfel, determinarea existenței acestor adaptări necesită identificarea structurilor cognitive rezultate prin selecție naturală:

1. Structuri cognitive care motivează bărbații ce nu au acces la femei, ori la suficiente resurse, să violeze:

a. Ipoteza deprivării de partenere (Lalumiere et al., 1996) – argumentul ar fi faptul că violul e comis mai ales de persoane din clasa de jos, care au un acces redus la resurse, cum arată și studiul lui Amir din 1971. Au loc mai multe violuri în zone cu venit scăzut (Perkins et al. 1996) și băieții din zone cu statut socioeconomic redus sunt mai predispuși să violeze (A. J. Figueredo et al., 1999). Ei compensează în acest mod pentru condițiile care le-au fost date; e o tactică condiționată de cauze proximale (calitate fenotipică redusă, acces sexual limitat etc.);

b. Ipoteza deprivării de relații de durată și de intimitate începând din copilărie, în absența unor părinți implicați, din cauza problemelor socioeconomice și a unui mediu în care, în general, relațiile sociale sunt scurte și fără implicații. O experiență developmentală importantă menționată aici e respingerea percepută din partea potențialilor parteneri și un istoric de relații heterosexuale fără atașament (Malamuth, 1996; 1998);

2. Structuri cognitive prin care selectează victime fertile, datorită șanseii ca dintr-o singură copulare să rezulte urmași viabili – 62% dintre victime aveau vârsta între 11-29 ani, doar 6% erau peste 30 ani și 29% sub 11 ani (Kilpatrick et al., 1992);

3. Structuri cognitive care detectează vulnerabilitatea unei potențiale victime;

4. Structuri cognitive care produc excitație sexuală diferită în situația de viol;

5. Structuri cognitive sau fiziologice care duc la diferența de ejaculare în situația de viol față de ejacularea în timpul activității sexuale consensuale;

6. Structuri cognitive care îi motivează pe masculi să violeze sub presiunea *sperm competition* (competiție a spermei).

Pentru majoritatea acestor mecanisme, Randy Thornhill și Craig T. Palmer nu au adunat suficiente dovezi empirice.

Modelul confluential al agresivității sexuale (Malamuth, 1995)

Este un model bine susținut empiric, care combină teoriile feministe asupra violului cu cele evoluționiste. Burt (1980) a teoretizat că anumite atitudini joacă un rol important în agresiunea sexuală, funcționând ca mecanisme de blocare a inhibițiilor sociale relativ la rănirea altora.

Următorul model a identificat aceste atitudini. Modelul susține că agresorii sexuali pot fi identificați prin 2 clustere de caractere: *hostile masculinity* (masculinitate ostilă) și *impersonal sex* (sex impersonal).

Clusterul *Hostile Masculinity* include două componente :

1. Neîncredere, nesiguranță, caracter defensiv, ostilitate în special față de femei;

2. Obținerea gratificării prin controlul și dominarea femeilor. El se teme de respingere și manifestă anxietate față de relații cu femei. Folosind constrângerea, el reduce anxietatea față de a fi respins prin faptul că se sustrage de la alegerea ei (Malamuth, Feshbach, & Jaffe, 1977). Agresiunea sexuală îi oferă confirmarea că se ridică la expectanțele rolului său de gen.

Acest profil se formează în urma experiențelor din copilărie și în acest fel se sustrage de la alegerea femeii și își confirmă identitatea masculină.

Mulți oameni de știință (ex. Gilmore, 1990; Malamuth et al., 1991; Sanday, 1981) au remarcat că societățile, subculturile și indivizii care consideră puterea, virilitatea, dominanța, agresivitatea și competiția drept calități masculine nasc bărbați ostili față de femei și calitățile general asociate cu această idee: feminitate, delicatețe, empatie, sensibilitate. Factorul „macho” devine esențial în construirea identității, iar agresivitatea, inclusiv sexuală, le întărește percepția că se conformează la standardele masculinității. Sentimentul că nu reușesc să se ridice la standardele de rol le produce stres și acest stres poate fi ușurat prin ostilitate și atitudini dominatoare în raport cu femeile. Demon-

strând abilitatea de a controla femeii, sentimentul de apartenență la categoria masculinității superioare e întărit (Miedzian, 1993). Cercetările anterioare susțin corelația dintre credințele stereotipe de gen și caracteristicile sexuale agresive (ex. Check & Malamuth 1983).

Clusterul de trăsături pentru promiscuitate și sex impersonal – „Din cauza înclinației lor spre promiscuitate, bărbații pot funcționa sexual cu un partener care nu dorește contact sexual și care nu are nicio intenție de relație emoțională cu acel bărbat” (Malamuth, 1996, p. 267). Acest cluster poate fi definit drept înclinația de a avea legături sexuale fără implicare sau intimitate (Gangestad & Simpson, 1990). O orientare de acest tip e probabil să se asocieze cu agresiunea sexuală, pentru că permite obținerea gratificării în absența consimțământului, neluându-se în considerare sentimentele partenerului. Preocuparea față de sex și cât de mult sex satisface pot fi predictorii pentru agresiune sexuală.

Malamuth a sugerat că ontogeneza agresiunii sexuale poate fi trasată pornind de la factorii de risc prezenți la începutul dezvoltării – cum ar fi violența între părinți, implicarea parentală redusă, sărăcia, mediul fără modele de relații de durată, abuzul fizic și, mai ales, abuzul sexual. Copiii care provin din medii sociale ostile se asociază fenomenului delincvenței juvenile și al comportamentelor antisociale. Ei își modifică strategia sexuală prin maturizarea sexuală timpurie și delincvență. Un astfel de mediu creează indivizi cu abilitate redusă de a investi în femei, expectanțe pentru relații sexuale scurte, abilitate redusă de a forma relații de durată, atitudini sexuale de constrângere, acceptarea agresivității ca tactică de atingere a scopurilor dorite. Înțelegerea modernă a felului în care fenotipul e moștenit atât prin învățare, cât și genetic, subliniază importanța tatălui și a comportamentelor acestuia.

Mituri deconspirate

- Agresiunea sexuală nu corelează cu noțiunea de sexualitate exacerbată (high-sex-drive notion), așa cum susținea Ellis (1991, 1993). În schimb, corelează cu sexul impersonal;
- Violul ca mutație (ex. Rada, 1978), ca act excepțional, provocat de o patologie neobișnuită - teza mutației poate fi susținută doar în cazul trăsăturilor manifestate la mai puțin de 1% din populație. În schimb, violul e comun atât societății actuale cât și celor preindustriale. În plus,

în perioadele în care costurile sunt reduse, cum e în caz de război, violul e frecvent..

- Atribuirea responsabilității crimei în cazul unui viol se face pe următoarele coordonate, după cum a rezultat din cercetări: îmbrăcăminte (e.g. Whatley, 2005), atractivitatea fizică (e.g. McCaul et al., 1990), istorie sexuală (e.g. Schult and Schneider, 1991), consumul de alcool sau droguri (e.g. Stormo et al., 1997; Finch and Munro, 2005), rezistența din timpul atacului (e.g. Ryckman et al., 1992) și relația cu acuzatul (e.g. Bell et al., 1994).

Evoluționismul poate să explice funcția distală a mitului - reacția socială tipică față de victimele violului și rolul pe care îl aveau credințele false în EEA (mediul adaptării evoluționiste). Credința că „trecutul sexual al unei femei e relevant pentru acuzația de viol, la fel ca și pretenția rănilor vizibile, celebrarea legislativă a castității și refuzul protejării femeilor care nu manifestă versiunea normată a virtuții” (Susan Estrich, 1987, p. 48) – poate fi explicată prin preferința adaptativă a bărbatului de a investi doar în partenere caste. Violul partenerei sale e o amenințare la succesul său reproductiv, de aceea selecția a favorizat bărbații care răspund la viol prin suspiciune față de parteneră. E riscant pentru un bărbat să investească în urmașii unui alt bărbat. Această reacție este un mecanism de protecție a paternității. Aceasta e explicația distală a motivului pentru care violul e „singura crimă violentă în care victima e așteptată să reziste” (Susan Brownmiller, 1975).

Feminism și biologie

Cauza proximală a violului poate fi descoperită în interacțiunea gene-mediu. Astfel, violul este dependent de condițiile de mediu: apare din interacțiunea gene-mediu care, pe parcursul dezvoltării, construiește adaptările psihologice implicate în viol. Violul, adaptare sau artefact, depinde de interacțiunea dintre mecanismele psihologice și stimulii externi. Agresiunea sexuală poate fi redusă, eliminată chiar, prin acțiunea asupra condițiilor obiective care îi permit expresia. Schimbând mediul putem schimba răspunsul subiectului. Practicile culturale și socializarea intensifică ori atenuează predispozițiile psihosexuale ale bărbatului și ale femeii.

Perspectiva evoluționistă atestă importanța atitudinilor feministe, deoarece bărbații sunt predispuși să dorească să controleze sexualitatea feminină (Ellis 1989, 1991). Un fragment din cartea lui Norman Mailer, „Prizonierul,” (1971) redă foarte expresiv faptul că feminismul a schimbat relația bărbatului cu femeia și cu identitatea sa masculină într-un mod radical. Sexualitatea masculină autentică nu mai e posibilă acum, când femeile au control asupra contracepției.

Feminismul analizează cauzele proxime ale violului. Evoluționismul, cauzele ultime. Cunoștințele despre evoluție sunt necesare pentru a scăpa de ceea ce D. Symons (1979, p. 313) numea „the nightmare of the past” (coșmarul trecutului). Psihologia umană și cultura sunt produse ale selecției la nivel individual. Psihologia sexuală a femeii și a bărbatului e construită diferit. Darwin însă nu a susținut că progresul e inerent evoluției și că adaptările ar reprezenta designul social optim.

Abordarea cognitivă a violului

„Violul începe în mintea violatorului și locul în plan fizic în care se desfășoară e irelevant.”

Susan Brownmiller, 1975

Creierul e componenta fiziologică și anatomică a cărei funcție e să controleze restul fiziologiei și anatomiei prin prelucrarea informațiilor din mediu. Atât pentru femei cât și pentru bărbați, sexul este o parte a schemelor interpersonale, în care sunt implicate emoții și cogniții. Sexualitatea e încărcată de semnificație care mediază și generează acțiuni specifice.

Teoria prelucrării informației se referă la modalitatea de codare a informației, de reprezentare și reactualizare a ei. Oamenii procesează o cantitate mare de informație în fiecare zi. Această informație trebuie să fie organizată și stocată, astfel încât să existe posibilitatea procesării informației noi. Un mod de a economisi spațiu cognitiv e organizarea acestei informații în scheme.

Prin definiție, schema cognitivă constă într-o structură generală de cunoștințe, activate simultan, corespunzând unei situații complexe din realitate (Miclea, 2003). Schemele ghidează atenția, așteptările, selecția, inferențele,

interpretarea și reactualizarea informației (William Watts, MacLeod & Mathews, 1988).

Dacă cineva are o schemă generală privitor la viol, această schemă va ghida atenția și procesarea noii informații în legătură cu acest aspect. Dacă o femeie nu a fost violată, atunci schema ei va fi încărcată cel mai probabil de stereotipuri și informații false, produse cultural. Stereotipia este o formă a reprezentărilor colective și face parte din teoriile prealabile pe baza cărora se reconfigurează lumea în care trăim, facilitând comunicarea și crearea unui consens în legătură cu anumite situații ce necesită un exercițiu colectiv de conferire a unui sens. Deoarece cazurile care sunt prezentate, de exemplu, la știri sunt cel mai probabil violuri ale unor necunoscuți, acest tip de informație va fi congruent cu schema despre viol.

Violurile vor fi percepute ca atacuri asupra altor femei de către străini, în locuri izolate. Informațiile care nu se potrivesc cu această schemă vor fi probabil neglijate. Schema tipică despre viol: atacul unei femei frumoase de către un străin, într-un loc izolat, noaptea. Femeia-victimă e descrisă ca fiind frumoasă, atrăgătoare și e menționată culoarea părului ei (Susan Brownmiller, p. 341).

Conform unei teorii sociopsihologice, oamenii tind să subscrie la *just world belief*, teoria unei lumi juste, care susține că lucrurile bune se întâmplă oamenilor buni și lucrurile rele oamenilor răi (Lerner & Miller, 1978). Acest mecanism are funcție defensivă, astfel încât creează iluzia invulnerabilității la întâmplările negative, nefericite. Violul e discrepant față de această schemă. Hollon și Garber (1988) sugerează că, atunci când un individ achiziționează o nouă informație inconsistentă cu schema sau credința preexistentă, are loc unul din două procese: asimilare sau acomodare. Asimilarea are loc atunci când informația e alterată sau distorsionată pentru ca să se potrivească cu schema. La victimele violurilor asimilarea e frecvent observată atunci când victima se autoînvinovățește pentru că a fost atacată sau nu a rezistat suficient, se întreabă dacă chiar a fost vorba de un viol sau dezvoltă amnezie pentru tot sau o parte din eveniment. Acest afect negativ poate fi relaționat cu miturile în legătură cu violul. Dacă informația nu a fost procesată adecvat, amintirile care au fost codificate în detaliu pentru că au fost atât de discrepante față de schemă (Hollon & Garber, 1988) continuă să provoace

sentimente intense când sunt activate de stimulii din mediu. Stimulii care trezesc frica, în particular, se pot generaliza și pot crea simptome de arousal cronic și hiperactivitate la supraviețuitoare.

Acomodarea presupune schimbarea schemei existente pentru a accepta o informație nouă și incompatibilă, de cele mai multe ori, cu prejudecățile față de viol. Acomodarea e necesară integrării traumei în istoria de viață și promovează reziliența.

Violatorul

„Violul (...) e articularea semnificației masculinității.”

Ken Plummer, 1981

Interpretarea cognitivă a violului din perspectiva violatorului poate fi următoarea: orice comportament aduce un beneficiu. Dacă beneficiile depășesc dezavantajele, dacă individul are cunoștințe procedurale și crede că poate să realizeze acel comportament într-un anumit context, acel comportament va fi exprimat.

În cazul violului, beneficiile pot apărea în două variante:

1. Se face acel comportament pentru a obține un beneficiu direct (de exemplu: plăcere, atenție, sentimentul de putere, etc.). Comportamentul e susținut de sentimentul de autoeficacitate. Conform teoriilor feministe, violul e definit drept extensia logică a rolului de gen masculin: violatorul, în timpul dezvoltării sale, își formează scheme referitoare la relațiile sale cu femeile potrivit cărora e îndreptățit să acționeze în acest fel.

2. Comportamentul are funcția de a evita ceva neplăcut, cum ar fi o stare de tensiune, acesta fiind un beneficiu indirect. De exemplu, violul e un răspuns la o amenințare față de stima de sine, identificat fiind cu conceptul de bărbat care e mai presus de femeie.

În plus, violatorii tind să aibă un stil cognitiv irațional, caracterizat de „toleranță scăzută la frustrare” și „gândire absolutistă”. Cultura sexuală exprimată prin tradiții și norme ale rolului de gen, manifestate în trăsături de caracter poate predispune sau controla tendința spre viol. Violul nu are loc într-un vacuum cultural, e îmbibat de semnificație socială. „Rape (...) is the articulation of male meaning.” (Violul e articularea semnificației masculinității) (Ken Plummer). Pentru ca violul să aibă loc, omul trebuie să-și

ofere sieși o justificare. Și-ar putea nega responsabilitatea spunând că nu își poate controla dorințele sexuale masculine puternice, mai ales sub influența alcoolului, sau să revendice orice alt mit în legătură cu violul, cum ar fi faptul că femeii îi face de fapt plăcere, sau că refuză doar pentru că e constrânsă social.

Psihologia cognitivă oferă o explicație proximă a felului în care gândirea magică despre viol parazitează relațiile interumane și interpretarea lumii. Indică felul în care sunt concepute prejudecățile și felul în care acestea ajung să devină procesări inconștiente, automate și, nu în ultimul rând, oferă instrumente de schimbare a acestor credințe.

Teoria feministă

„Se îngăduie femeii să pătrundă în școlile superioare și în Parlament, dar e socotită unealtă de plăcere. Învăț-o, așa cum e învățată la noi, să se privească în felul acesta și va rămâne totdeauna o ființă inferioară.”

L.N. Tolstoi, 1890

Definire

O definiție clară a feminismului e cea dată de Gowaty (1992): „O mișcare împotriva opresiunii sexismului”. Sexismul e definit în general drept ostilitate nediferențiată față de femei (e.g. Spence & Helmreich, 1972) care era exprimată ostentativ în trecut însă acum e exprimată prin modalități mai subtile din cauza schimbărilor politice și sociale recente (ex. Tougas, Brown, Beaton & Joly, 1995). Sexismul, în schimb, nu e un fenomen omogen. El se poate manifesta în trei modalități: ostil, benevol și ambivalent (Glick and Fiske, 1996). Sexismul ostil e ușor recunoscut prin prejudecățile pline de antipatie la adresa femeilor. Sexismul binevoitor, în schimb, e definit drept un set de atitudini de natură sexistă, care definesc femeile în termeni de prejudecăți și roluri restrânse, dar care au o nuanță subiectivă pozitivă (Glick & Fiske, 1996, p. 491). E acel sexism care, în spatele unor aparențe frumoase, reduce femeia la a nu exista decât pentru bărbat, cum spunea Simone de Beauvoir într-o carte fundamentală, intitulată „Le Deuxième Sexe” (Gallimard, 1949). Iar sexismul ambivalent categorizează femeile în bune și rele în funcție de încadrarea în

normele, îndatoririle și interesele prescrise de gen. În toate formele sale, sexismul e o ideologie care menține și justifică dominanța masculină (Glick et al., 2000; Jackman, 1994).

Mișcarea feministă a transformat în profunzime condiția femeilor din numeroase țări. Acțiunea împotriva inegalității și discriminării reprezintă partea cea mai vizibilă a acțiunii feministe, un loc important ocupând în cadrul acestei paradigme conceptul de femeie-victimă. În ideea de gen e inerent un determinism social și ideologic al comportamentelor feminine. Feminismul e expresia dorinței de eliberare de etichetele sexiste, dar și de construire de sine dincolo de constructele masculine. În „Lumea femeilor”, Alain Touraine atrage atenția asupra felului în care e conceptualizată egalitatea femeilor de către bărbați: „Egalitatea cu pricina constă de cele mai multe ori în a înălța femeile la nivelul bărbaților și a le face să pătrundă într-o masculinizare generală, în spatele proclamatei teme a tentativei de a construi o societate unisexuată”. Acest aspect de gen va juca un rol important în măsurile viitoare de prevenție a violului.

Femeia victimă

„Feminitatea a învățat-o să piardă.”

Susan Brownmiller, 1975

Feminismul preocupat de femeia-victimă a violenței și inegalității a denunțat violul ca armă, ca mijloc de control social, de menținere a dominației masculine. Cea mai importantă și radicală carte despre viol e „Împotriva voinței noastre (Against our Will)” de Susan Brownmiller. Autoarea denunță ideologia masculină a violului: „Este un proces conștient de intimidare prin care toți bărbații mențin toate femeile într-o stare permanentă de frică” (p.15, sublinierile aparțin autorului). Susan Brownmiller afirmă că violul nu este o crimă sexuală, ci una politică. Primul viol din istorie nu a fost planificat, însă al doilea, cu siguranță da. „Faptul că bărbatul descoperă că organele lui genitale pot servi drept armă este una dintre cele mai importante găselnițe ale timpului preistoric, pe aceeași treaptă cu folosirea focului și a primului topor rudimentar din piatră.” Ea compară repetat violatorii cu mirmidonii conduși de Ahile împotriva cetății Troia. Mirmidonii erau o armată de acoliți

angajați în bătălie. Loiali și supuși, mirmidonii serveau sub masca anonimității ca agenți efectivi ai terorii. Violatorii, similar, îndeplinesc funcția de mirmidoni pentru toți bărbații din societate. Ascunși în spatele miturilor, și ei funcționează ca agenți anonimi ai terorii. Deși ei sunt cei care fac treaba murdară, aduc servicii mereu sporite celorlalți bărbați luptând pentru cauza menținerii „heterosexualității hegemonice”.

Definiția violului în cartea ei este următoarea: „O invaziune sexuală a corpului prin forță, o intruziune în spațiul privat, personal, intim fără consimțământ. Pe scurt, un asalt intern pe una din căile de acces și prin unul din mijloacele posibile, constituind o violare deliberată a integrității emoționale, fizice și raționale printr-un act ostil, degradant.”

Parabola biblică majoră a violului, povestea soției lui Potiphar a cărei acuzație falsă de viol l-a condamnat pe Iosif la închisoare, devine laitmotiv în cartea lui S. Brownmiller. Ea remarcă ironia fricii istorice masculine de acuzația falsă a unei femei răzbunătoare, în ciuda faptului că violul a fost întotdeauna una din cel mai puțin denunțate crime. O statistică oferea ca date că aproximativ 4 din 5 violuri nu sunt raportate la poliție. („What can happen to a fine, upstanding fellow if a vengeful female lies and cries that she has been assaulted.,” p.22)

Susan Brownmiller atrage atenția asupra miturilor culturale care antrenează femeia să devină victima violului dând exemple de basme clasice – Scufița Roșie, Albă ca Zăpada, Cenușăreasa. În toate, feminitatea așteaptă pasivă și frumoasă prințul fermecat să îi rezolve problemele.

Autoarea dedică un capitol întreg mitului violatorului-erou, în care denunță cultura – filmele, istoria, muzica, literatura – care promovează ideologia masculină a violului prin modele, condiționare, autoritate și care o transformă pe femeie, insidios, în participant la propria-i înfrângere.

Teza pe care o susține feminismul este că violul și violența sexuală sunt unelte prin care bărbații mențin femeile într-o stare de frică (Brownmiller, 1975; Griffin, 1979). De exemplu, anxietatea ce rezultă din frica de a fi agresat sexual limitează libertatea de mișcare a femeilor și le face mai dependente de bărbați în ceea ce privește accesul în locurile publice (Day, 1995; Riger & Gordon, 1981). Consistent cu acest argument, studiile empirice au arătat că o proporție mare de femei evită să iasă singure din casă noaptea, ori să meargă

în anumite locuri neînsoțite din teama de a fi asaltate sexual (Gordon & Riger, 1989; Mirrlees-Black & Allen, 1998; Riger & Gordon, 1981; Warr, 1985).

Literatura științifică din ultimii ani (Burt, 1980) confirmă teoriile feministe cum că rolurile de gen rigide și schemele tradiționale despre sexualitate contribuie la agresiunea sexuală. La fel ca teza evoluționistă, care recunoaște necesitatea feminismului după ce a confirmat încercarea bărbatului de apropiere a corpului femeii și de control a funcției ei reproductive.

Mituri despre viol

„A existat vreodată o formă de asuprire care să nu le pară de bun-simț celor care o exercitau?”

J.S. Mill, 1869

Citatul de mai sus rezumă funcția miturilor - de oferire a unei legitimări în cazul situațiilor asimetrice social prin invocarea unor clișee și stereotipii legate de ceea ce e natural și deci corect.

Definire

M.R. Burt a analizat credințele culturale centrale și atitudinile față de viol în articolul clasic, din 1980, „Cultural Myths and Supports for Rape”, în care utilizează pentru prima dată conceptul de mit despre viol. Burt a definit aceste mituri drept „credințe false, stereotipe, dăunătoare despre viol, victimele violurilor și violator.” (Burt, 1980, p. 217)

Lonsway și Fitzgerald (1994) propun o redefinire: „atitudini și credințe care sunt general false, dar persistente și răspândite, și care servesc negării și justificării agresiunii sexuale împotriva femeilor” (p. 134). Definiția generală a miturilor e următoarea: „credințe false sau apocrife, larg acceptate; ele servesc justificării aranjamentelor culturale actuale” (Lonsway & Fitzgerald, 1994). Caracteristica esențială a unui mit e funcția culturală pe care o îndeplinește. În cazul de față, aceasta e de a justifica practica larg răspândită a victimizării sexuale a femeii. Această funcție culturală e elementul definitoriu, dincolo de aplicabilitatea sa la o situație particulară. Consistent cu această teorie, studiile empirice demonstrează că atitudinile favorabile violului sunt printre puținele variabile care discriminează între bărbații agresivi sexual față de alți

bărbați (Koss et al., 1989; Malamuth, 1986). Pentru ca un viol să aibă loc, bărbatul trebuie să găsească justificare față de sine pentru ceea ce face. Ar putea să i se pară perfect normal din cauză că în grupul său social e un comportament acceptabil (vezi capitolul 1.2.3. „subcultura violenței”), ar putea să se explice spunând că femeilor chiar le place să fie agresate sau ar putea-o vedea ca mijloc de răzbunare față de femeile care l-au rănit.

Prima examinare empirică a conceptului de mit despre viol a fost a lui Burt (1980), care a prezentat un model cauzal al acceptării miturilor incluzând noțiunile de istorie de viață, personalitate, experiență, variabile atitudinale. Analiza lui Burt a indicat că un cluster de atitudini (roluri de gen tradiționale, credințe ostile despre sexualitate, acceptarea violenței interpersonale) sunt un predictor puternic pentru RMA (rape myth acceptance – acceptarea miturilor despre viol). Cel mai puternic predictor a fost toleranța violenței interpersonale - „noțiunea că forța și constrângerea reprezintă modalități legitime de a obține complianța și în special sunt legitimizează în relațiile interpersonale.” Istoria de viață și variabilele de personalitate preziceau RMA doar mediate de acest suport atitudinal. Burt a sugerat că puterea mare de predicție a acestor variabile aducea susținere teoriei feministe care a atras atenția asupra aspectelor culturale ca mediatore pentru agresiune sexuală. De când Burt (1980) a definit și investigat miturile despre viol, scala de 19 itemi RMAS (Rape Myth Acceptance Scale) a rămas cel mai des utilizat instrument. În plus, scalele folosite pentru măsurătorile celor trei predictorii ai ostilității față de femei sunt des utilizate în cercetări.

Efectul miturilor asupra femeii

„Rușinea seculară, consubstanțială violului, ea constituie una din laturile sale inevitabile.”

J.-C. Chesnais, 1981

Acest tip de atitudini nu diferențiază însă între femeile care vor fi victimizate și femeile care nu vor fi victimizate (Koss, 1986; Koss & Dinero, 1989). În schimb, printre femeile care au fost agresate, aceste mituri care învinovățesc victima contribuie semnificativ la dificultățile care apar în procesul de acomodare la traumă, iar astfel de femei se recuperează mai greu decât cele care

resping aceste atitudini (Katz & Burt, 1988). În planul reacției sociale, dacă sunt prezente astfel de interpretări iraționale ale actului de violență, se va manifesta tendința spre culpabilizarea victimei. Actul de violență lezează persoana în ochii celorlalți. Un studiu din 2006 condus de Mally Shechory și Yael Idisisa a identificat că participanții, studenți și terapeuți, nu doreau să aibă relații intime cu victima unui abuz (să locuiască împreună sau să se căsătorească). Un alt studiu, al lui Tunick (2000), a indicat o preferință similară, de distanțare.

Atitudinile critice negative la adresa victimelor duc la lipsa sprijinului acestora atât pe plan instituțional (Holmstrom & Burgess, 1978) cât și personal (Tunick, 2000). Felul în care victimele sunt definite și reacțiile față de ele pot să producă o victimizare continuă (Williams, 1984). Astfel, sentimentul de degradare devine un obstacol în calea reclamației infracțiunii de viol, determinând victima la tăcere și pe observatori la a o acuza. Victima se teme să vorbească, judecătorul se teme să o declare nevinovată. E notoriu procesul din 1982 (R. vs. John Allen) în care judecătorul a decis că pedeapsa pentru viol să nu fie încarcerarea ci o amendă de £ 2000, din cauză că el considera victima de 17 ani vinovată în mare parte de infracțiune. pentru că făcuse autostopul noaptea, singură (The Observer, 10 ianuarie 1982, caz citat în „Perspectives on sexual assault”). Acceptarea miturilor distruge credibilitatea victimelor și e asociată cu o mai mare ușurință de a atribui vina victimelor asaltului (Kooper, 1996). În cazul femeilor, și acestea aderă la mituri la fel ca bărbații, însă din necesități diferite, adică pentru a-și nega propria vulnerabilitate și pentru a continua să creadă în teoria lumii drepte (Johnson et al., 1997).

Costin și Schwarz (1987) au găsit o corelație pozitivă între acceptarea miturilor și opinia că drepturile și rolurile femeii ar trebui restrânse. Aceste lucruri corelează cu ipoteza lui S. Brownmiller (1975) că miturile despre viol încurajează climatul social care dorește menținerea femeilor la „locul lor,” în limitele convențiilor. În plus, cei cu atitudini tradiționale tind să creadă că femeile sunt de învinuit pentru viol (Field, 1978). Susan Brownmiller se referea la această situație drept transformarea crimei bărbatului într-o problemă de caracter a femeii.

Miturile

Payne (1993) a identificat șapte aspecte ale construcției acestui mit: contribuția victimei (victima precipită declanșarea acțiunii criminalului), definirea violului, intenția bărbatului, dorință-plăcere a victimei, acuzații false, trivializarea crimei, devianța actului.

Cele mai comune mituri:

1. tema falsei acuzații - de fapt e vorba de sex consensual, însă femeia se simte vinovată sau vrea să se răzbune;
2. victima stereotipă – lovită, cu hainele rupte, pe punctul de a izbucni în plâns;
3. locație stereotipă - violul are loc doar în alei întunecate și locuri părăsite;
4. argumentul psihanalitic - femeilor le place să fie violate și, subconștient, își doresc asta;
5. argumentul consimțământului - nicio femeie nu poate fi violată împotriva voinței ei;
6. tema provocării feminine - a trimis semnale ambigue bărbatului și acesta nu și-a mai putut stăpâni pornirile;
7. descurajarea rezistenței - dacă tot vei fi violată, ai putea să te relaxezi și să te bucuri;
8. ipoteza violului ca mutație - violatorul e un maniac monstruos.

Concluzii

Am intenționat să ofer o sinteză a modului în care o abordare a violului din prisma perspectivei evoluționiste, a feminismului și teoriilor cognitive poate oferi o imagine completă a implicațiilor acestui fenomen și poate sugera soluții realiste și valide de modificare a câmpului cultural actual.

În ciuda relației istorice controversate a modelului darwinian cu științele sociale și feminismul, în particular, aceste două abordări nu se exclud. Evoluționismul oferă o metacunoaștere importantă a naturii umane, indicând predispozițiile înnăscute, inconștiente ale omului. Feminismul a combătut dimorfismul sexual ca bază a inegalității între sexe, însă teoria feministă poate oferi informații suplimentare despre modul în care practicile sociale și culturale atenuează sau intensifică predispozițiile psihosexuale masculine și feminine. Accentuarea feministă a experiențelor de socializare poate beneficia de

abordarea intrapsihică a teoriilor cognitiviste. Focalizarea orientării cognitiv-comportamentale pe structurile cognitive disfuncționale ca factori de vulnerabilitate și cunoștințele despre tehnicile de modificări cognitiv-comportamentale pot duce la restructurarea unor atitudini disfuncționale, punerea în discuție a perspectivei sociale asupra femeii și chestionarea utilității acestor perspective. Abordarea cognitiv-comportamentală oferă instrumente eficiente de modificare a credințelor iraționale și de identificare a sursei lor.

Referințe

- Abrams, D., Viki, G.T., Masser, B., & Bohner, G. (2003). Perceptions of Stranger and Acquaintance Rape: The Role of Benevolent and Hostile Sexism in Victim Blame and Rape Proclivity. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 84, No. 1, 111–125.
- Adams-Curtis, L.E., & G.B. Forbes. (2004). College Women's Experiences of Sexual Coercion: A Review of Cultural, Perpetrator, Victim, and Situational Variables. *Trauma Violence Abuse* 2004; 5; 91.
- Alexander, R. (1979). *Darwinism and Human Affairs*, University Of Washington Press.
- Beauvoir, Simone de (1949). *Le Deuxième Sexe*, Gallimard, Paris.
- Bell, S.T., Kuriloff, P.J. and Lottes, I. (1994). Understanding Attributions of Blame in Rape and Date Rape Situations: An Examination of Gender, Race, Identification, and Students' Social Perceptions of Rape Victims, *Journal of Applied and Social Psychology* 24: 1719–34.
- Brouardel, P. (1909). *Les attentats aux mœurs*, Paris, p.1.
- Brownmiller, S. (1975). *Against our will*, Fawcett Columbine, New York.
- Burt, M. R. (1980). Cultural myths and supports of rape. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38, 217–230.
- Burt, M.R. (1991). Rape myths. In A. Parrot & L. Bechhofer (Eds), *Acquaintance rape: The hidden crime* (pp. 26-40), Wiley: New York.
- Buș, I. (2005). Psihologie și infracționalitate, fundamente teoretice, ed. ASCR, Cluj Napoca, vol. 1.

- Butler, J. (1993). *Bodies that Matter : On the discursive Limits of Sex*, Routledge, New York.
- Check, J.V.P., Malamuth, N. (1983). Sex role stereotyping and reactions to depictions of stranger versus acquaintance rape. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45, 344-356.
- Chesnais, J.-C. (1981). *Histoires de la violence en Occident*, Ed. Robert Laffart, S.A. Paris.
- Curic, I., Văetiși, L. (2005). *Inegalitatea de gen: Violența invizibilă*, ed. EIKON, Cluj-Napoca.
- Costin, F., & Schwarz, N. (1987). Beliefs about rape and women's social roles: A four-nation study. *Journal Of Interpersonal Violence*, 2, 46-56.
- Daly, M., & Wilson, M. (1983). *Sex, Evolution and Behavior*, second edition. Duxbury.
- David, D. (2006). *Psihologie Clinică și Psihoterapie, fundamente*, ed. Polirom, Iași.
- David, D., Benga, O., & Rusu, A.S. (2007). *Fundamente de psihologie evoluționistă și consiliere genetică – integrări ale psihologiei și biologiei*, ed. Polirom, Iași.
- Day, K. (1995). Assault prevention as social control: Women and sexual assault prevention on urban college campuses. *Journal of Environmental Psychology*, 15, 261-281.
- Deutsch, H. (1944-1945). *The Psychology of Women*, Grune & Stratton, M.D. New York.
- DiGiuseppe, R., Leaf, R., Exner, T., and Robin, M. (1988). The development of a measure of irrational and rational thinking. Poster Session presented at the World Congress of Behaviour Therapy, Edinburgh, Scotland.
- Elias, N. (1973). *La civilization des moeurs*, Paris, Calmann-Lévy, p. 280.
- Ellis, L. (1991). A synthesized (biosocial) theory of rape. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59, 631-642.
- Ellis, L. (1993). Rape as a biosocial phenomenon. In G. N. Hall, R. Hirschman, J. Graham, & M. Zaragoza (Eds), *Sexual Aggression: Issues in etiology, assessment and treatment* (pp. 17-41). Washington, DC: Hemisphere.
- Estrich, S. (1987). *Real Rap.*, Harvard University Press.

- Field, H.S. (1978). Attitudes toward rape: A comparative analysis of police, rapist, crisis counselor, and citizen. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 159-179.
- Finch, E. and Munro, V.E. (2005) .Juror Stereotypes and Blame Attribution in Rape Casesn Involving Intoxicants, *British Journal of Criminology* 45: 25–38.
- Fontanay, A.. (1599). *La pratique de Mazuer*, Lyon, p.638.
- Freud, S. (1924). The Economic Problem of Masochism. The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XIX (1923-1925): The Ego and the Id and Other Works, 155-170.
- Friedman, D.M. (2001). *A mind of its own. A cultural History of the penis*, The Free Press.
- Gangestad, S.W., & Simpson, J.A. (1990). Toward an evolutionary history of female sociosexual variation. *Journal of Personality*, 58, 69-96.
- Geary, D. (1998). *Male, Female: The Evolution of Human Sex Differences*, American Psychological Association.
- Glick, P., & Fiske, S. T. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 491–512.
- Glick, P., Fiske, S. T., Mlandinic, A., Saiz, J. L., Abrams, D., Masser, B., et al. (2000). Beyond prejudice as a simple antipathy: Hostile and benevolent sexism across cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, 763–775.
- Gordon, M. T., & Riger, S. (1989). *The female fear*. New York: Free Press.
- Gowaty, Patricia (1992) “Evolutionary Biology and Feminism,” *Human Nature* 3(3): 217–49.
- Griffin, S. (1979). *Rape: The power of consciousness*. New York: Harper & Row.
- Groth, N. (1979). *Men who rape*, Plenum Press, New York.
- Guttmacher, M. (1951). *Sex Offenses. The Problems, Causes and Prevention*, W. W. Norton & Co., Inc., New York.
- Hollon, S.D., & Garber, J. (1988). Cognitive therapy. In L.Y. Abramson (Ed.), *Social Cognitionand clinical psychology: A synthesis* (pp 204-253). Guilford, New York.

- Holmstrom, L. L., & Burgess, A.W. (1978). *The Victim of rape: Institutional reactions*. Wiley: New York.
- Horney, K. (1933). The Denial of the Vagina—A Contribution to the Problem of the Genital Anxieties Specific to Women, *International Journal of Psycho-Analysis*, 14, 57-70.
- Hurst, S. A. & M. Genest. (1995). Cognitive-Behavioural Therapy With a Feminist Orientation: A Perspective For Therapy With Depressed Women *Canadian Psychology/Psychologie canadienne*. Vol 36(3), 236-257.
- Jackman, M. R. (1994). *The velvet glove: Paternalism and conflict in gender, class and race relations*. Berkley: University of California Press.
- Johnson, B. E., Kuck, D. L., & Schander, P.R. (1997). Rape myth acceptance and sociodemographic characteristics: A multidimensional analysis. *Sex Roles*, 36, 693-707.
- Karpman, B. (1954). *The sexual offender and his offenses: etiology, pathology, psychodynamics and treatment*, Julian Press, New York.
- Katz, B., & Burt, M. R. (1988). Self-blame in recovery from rape: Help or hindrance. In A. W. Burgess (Ed.), *Sexual Assault II* (p. 151-168). New York: Garland.
- Kilpatrick, D., Edmunds, C., & Seymour, D. (1992). *Rape in America: A Report to the Nation*. National Victim Center, Arlington, Virginia.
- Kooper, B. A. (1996). Gender, gender identity, rape myth acceptance, and time of initial resistance on the perception of acquaintance rape blame and avoid ability. *Sex Roles*, 34, 81-93.
- Koss, M. P., & Dinero, T. E. (1989). Discriminant analysis of risk factors for sexual victimization among a national sample of college women. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 57, 242-250.
- Krafft-Ebing, R. Von. (1895). *Étude médico-légal, psychopathia sexualis avec recherche spéciales sur l'inversion sexuelle*, Paris, p.VI.
- Lerner, M.J., & Miller, D.T. (1978). Just world research and the attribution process : Looking back and ahead. *Psychological Bulletin*, 85, 1030-1051.
- Lalumière, M. , Chalmers, L., Quinsey, V. & Seto, M. (1996). A test of the mate deprivation hypothesis of sexual coercion. *Ethology and Sociobiology* 17: 299-318.

- Lea, S.J. (2007). A Discursive Investigation into Victim Responsibility in Rape. *Feminism Psychology* 2007; 17; 495.
- Lonsway, K.A. and L. F. Fitzgerald.(1995). Attitudinal Antecedents of Rape Myth Acceptance:A Theoretical and Empirical Reexamination. *Journal of Personality and Social Psychology* , Vol. 68, No. 4, 704-711.
- Lonsway, K. A., & Fitzgerald, L. F. (1994). Rape myths: In review. *Psychology of Women Quarterly*, 18, 133-164.
- Low, M. (1984). The Role of the Judiciary in the Failure of the Sexual Offences (Amendment) Act to Improve the treatment of the Rape Victim. In *Perspectives on Rape and Sexual Assault*, (ed. J. Hopkins), Harper & Row Publishers Ltd.
- Mirrlees-Black, C., & Allen, J. (1998). Concern about crime: Findings from the 1998 British Crime Survey (Home Office Research Study No.83). London: Home Office.
- Mailer, N. (1971). *The Prisoner of Sex*. Boston: Little, Brown.
- Malamuth, N.M., Feshbach,S. & Jaffe,Y. (1977). Sexual Arousal and Aggression: Recent experiments and Theoretical issues, *Journal of Social Issues*, 33, 110-133.
- Malamuth, N. M. (1986). Predicting naturalistic sexual aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 953-962.
- Malamuth, N., Linz, D. , Barnes, G. , Acker M., & Heavey, C.L. (1995). Using the confluence model of sexual aggression to predict men's conflict with women: a 10-year follow-up study. *Journal of Personality and Social Psychology* 1995 Aug;69(2):353-69.
- Malamuth, N. (1996). The Confluence Model of Sexual Aggression: Feminist and Evolutionary Perspectives', pp. 269-95 in D. Buss and N. Malamuth (eds) *Sex, Power, Conflict: Evolutionary and Feminist Perspectives*. New York and Oxford: Oxford University Press.
- Malamuth, N.(1998). An evolutionary-based model integrating research on the characteristics of sexually coercive men. In *Advances in Psychological Science*, volume 2: Personal, Social, and Developmental Aspects, ed. J. Adair et al. Psychology Press.

- McCaul, K.D., Veltum, V.G., Boyechko, V. and Crawford, J.J. (1990). Understanding Attributions of Victim Blame for Rape: Sex, Violence and Foreseeability', *Journal of Applied Social Psychology* 20: 1–26.
- Menachem, A.. (1971). *Patterns in forcible rape* Chicago, University of Chicago Press.
- Miclea, M. (2003). *Psihologie Cognitivă – Modele teoretico-experimentale*, ed. Polirom, Iași.
- Miedzian, M. (1993). How rape is encouraged in American boys and what we can do to stop it. In E. Buchwald, P.R. Flecher, & M. Roth (Eds.), *Transforming a rape culture* (pp. 153-163). Minneapolis, MN: Milkweed editions.
- Mill, J.S. (1869). *The Subjugation of women*, Longmans, Green, Reader, and Dyer, London.
- Papon, J. (1648). *Recueil d'arrests notables des cours souveraines en France*, Paris, p.1259.
- Payne, D. (1993). *The assessment and structure of rape myths*. Unpublished doctoral dissertation, University of Illinois at Urbana-Champaign.
- Pitulescu, I. (1995). *Delincvență juvenilă*, Ed.Ministerului de Interne, București.
- Plummer, K. (1984) . *The Social Uses of Sexuality: Symbolic Interaction, Power and Rape* . In *Perspectives on Rape and Sexual Assault*, (ed.J. Hopkins), Harper & Row Publishers Ltd.
- Rada, R. (1978). Biological factors in rapist behavior. In *Clinical Aspects of the Rapist*, ed. R. Rada. Grune and Stratton.
- Resick, P.A. & Schnicke, M.K. (1993). *Cognitive Processing Therapy for Rape Victims – A Treatment Manual*, Sage Publications, Newbury Park, CA.
- Riedesser, P., Fischer, G., (2003). *Lehrbuch der Psychotraumatologie*, Verlag, München.
- Riger, S., & Gordon, M. T. (1981). The fear of rape: A study in social control. *Journal of Social Issues*, 37, 71–92.
- Rosenthal, E.H., Heesacker, M., & Neimeyer, G.J. (1995). Changing the Rape-Supportive Attitudes of Traditional and Nontraditional Male and Female College Students. *Journal of Counseling Psychology* 1995, Vol. 42, No. 2, 171-177.

- Ryckman, R.M., Kaczor, L.M. and Thornton, B. (1992). Traditional and Non-traditional Women's Attributions of Responsibility to Physically Resistive and Nonresistive Rape Victims, *Journal of Applied Social Psychology* 22(18): 1453-63.
- Shwchory, M., & Idisis, Y., (2006). Rape Myths and Social Distance Toward Sex Offenders and Victims among therapists and students. *Sex Roles*, 54: 651-658.
- Schult, D.G. and Schneider, L.J. (1991). The Role of Sexual Provocativeness, Rape History, and Observer Gender in Perceptions of Blame in Sexual Assault., *Journal of Interpersonal Violence* 6(1): 94-101.
- Smuts, B., and R. Smuts. (1993). Male Aggression and Sexual coercion of females in nonhuman primates and other mammals: Evidence and theoretical implications. *Advances in the Study of Behavior* 22:1-63.
- Spence, J. T., & Helmreich, R. (1972). The Attitudes Toward Women Scale. *JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology*, 2, 1-52.
- Stormo, K.J., Lang, A.R. and Stritzke, W.G.K. (1997). Attributions about Acquaintance Rape: The Role of Alcohol and Individual Differences, *Journal of Applied Social Psychology* 27(4): 279-305.
- Symons, D. (1979). *The Evolution of Human Sexuality*. Oxford University Press.
- Tolstoi, L.N., (1890) *Sonata Kreutzer*, Russia.
- Thornhill, R., & Palmer, C.T. (2000). *A Natural History Of Rape: Biological Bases of Sexual Coercion*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Tougas, F., Brown, R., Beaton, A. M., & Joly, S. (1995). Neo-sexism: Plus ça change, plus c'est pareil. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21, 842-849.
- Touraine, A. (2006). *Le Monde des Femmes*, Librairie Arthème Fayard, Paris.
- Trivers, R. (1972). Parental investment and sexual selection, In *Sexual Selection and the Descent of Man, 1881-1971*, ed. B. Campbell. Aldine.
- Tunick, W.S. (2000). Stigmatization of and willingness to discriminate against adult incest survivors. *Dissertation Abstracts International*, 60(11-B), 5840.
- Velicer, W. F., Huckel, L. H., & Hansen, C. E. (1989). A measurement model for measuring attitudes toward violence. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 15, 349-364.

- Vigarelo, G. (1998). *Istoria violului, secolele XVI-XX*, Éditions du Seuil, Paris.
- Warr, M. (1985). Fear of rape among urban women. *Social Problems*, 32, 238–250.
- Williams, J.E. (1984). Secondary victimization: Confronting public attitudes about rape. *Victimology*; 9, 66-81.
- Williams, J.M.G., Watts, F.N., MacLeod, C., & Mathews, A. (1988). *Cognitive psychology and emotional disorders*. John Wiley, New York.
- Whatley, M. (2005). The Effect of Participant Sex, Victim Dress, and Traditional Attitudes on Causal Judgments for Marital Rape Victims, *Journal of Family Violence* 20(3): 191–200.
- Wolfgang, M. E., Ferracuti, F. (1967). *The Subculture of Violence: Towards an Integrated Theory in Criminology*, London: Tavistock Publications, pp. 387.
- De L'Estoile, Journal, 15 iulie 1585 citat de Laingui, A., Lebigre, A. p.159.
- <http://www.ziuaDECJ.ro/action/article?ID=4741>, accesat iunie 2009.